

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

SERIES SOCIOLOGIA

1970

C L U J

REDACTOR ȘEF: Prof. ȘT. PASCU, membru corespondent al Academiei

REDACTORI ȘEFI ADJUNȚI: Acad. prof. ȘT. PÉTERFI, prof. GH. MARCU,
prof. A. NEGUCIOIU

COMITETUL DE REDACȚIE AL SERIEI SOCIOLOGIE: Conf. I. ALUAȘ, conf.
N. KALLOS (redactor responsabil), conf. A. ROTH, conf. G. TOMUȚA
(secretar de redacție), lector A. MIHU

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

SERIES SOCIOLOGIA

Redacția : CLUJ. str. M. Kogălniceanu, 1 • Telefon : 1 34 50

SUMAR – СОДЕРЖАНИЕ – TARTALOM – CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

Cuvînt inaugural • Вступительное слово • Foreword • Paroles d'inauguration • • Eröffnungsworte (MIRON CONSTANTINESCU).	3
100 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI V. I. LENIN • 100 LET SO ДНЯ РОЖДЕНИЯ В.И. ЛЕНИНА • 100 YEARS FROM V. I. LENIN'S BIRTH • 100 ANS DEPUIS LA NAISSANCE DE V. I. LENINE • 100 JAHRE SEIT DER GEBURT W. I. LENINS	
Lenin și vocația adevărului • Ленин и призвание истины • Lenin and Vocation of Truth • Lénine et la vocation de la vérité • Lenin und die Berufung der Wahrheit (I. ALUAȘ).	5
Despre contribuția lui V. I. Lenin la dezvoltarea sociologiei marxiste • О вкладе В. И. Ленина в развитие марксистской социологии • V. I. Lenin's Contribution to the Development of Marxist Sociology • Sur la contribution de Lénine au développement de la sociologie marxiste • Über den Beitrag Lenins zur Entwicklung der Marxistischen Soziologie (G. TOMUȚA, A. ROTH).	9
Lenini gondolatok—gondolatok Leninről • Idei leniniene—idei despre Lenin • Мысли Ленина—мысли о Ленине • Thoughts of Lenin and Thoughts on Lenin • Idées léniniennes—idées sur Lénine • Leninsche Gedanken—Gedanken über Lenin (KALLÓS M.).	15
A. MIHU, Stilul de muncă al comitetelor de direcție • Стиль работы заводских управленческих комитетов • Work Style of the Direction Committees	19
A. ROTH, Statutul social al tineretului • Общественный статус молодежи • Le statut social de la jeunesse	33
A. MIHU, Characteristics of the Leader • Caracteristicile conducătorului • Характерные черты руководителя	45
Mobilitate socială — Общественная подвижность — Social Mobility — Mobilité sociale — Soziale Mobilität	
I. ALUAȘ, T. ROTARIU, Migrația socio-teritorială a locuitorilor din satul Buciumi • Социо-территориальная миграция жителей села Бучумь • La migration socio-territoriale des habitants du village de Buciumi	51
N. KALLÓS, Le rôle de l'école dans la mobilité sociale • Rolul scolii în mobilitatea socială • Роль школы в общественной подвижности	73

I. ALUAŞ, Industrialisierung und Abwanderung der siebenbürgischen Bauern im Ausgehenden 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts (Zur Forschungsmethode) ● Industrializarea și migrația țăranilor în Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea ● Индустриализация и миграция крестьян в Трансильвании в конце XIX-го и начале XX-го века	77
Sociologia educației—Социология воспитания—Sociology of Education—Sociologie de l'éducation—Soziologie der Erziehung	
I. SZŐCS, P. SEBESTYÉN, R. BALÁZS, C. POPOVICI, Sociologia concursurilor de admitere ● Социология вступительных экзаменов ● Sociology of the Competitive Examinations	91
A. MIHU, T. ROTARIU, Relația cadru didactic—student, văzută de studenți ● Отношения между членами профессорско-преподавательского состава и студентами, виденные последними ● Professor—Student Relationship as Seen by the Students	97
Din istoria gîndirii sociale—Из истории общественной мысли From the History of Social Thinking—Chapitres de l'histoire de la pensée sociale—Zur Geschichte des sozialen Denkens	
E. GÁLL, La sociographie en Roumanie ● Sociografia în România ● Социография в Румынии	105
I. CHIȘU, I. LEICU, Unele considerații cu privire la teza „armoniei sociale” în programul P.N.L. din 1921 ● Относительно положения „общественной гармонии” в программе Национал-либеральной партии 1921 г. ● Considerations Concerning the Thesis of "Social Harmony" in the National Liberal Party Platform from 1921	111
Prezențe studențești—Научные работы студентов—Student's Contributions—La présence d'étudiants—Studenten Beiträge	
Studenții și cercetarea sociologică.	123
Practica sociologică a studenților filozofi (I. ȘOVREA)	124
Importanța cercetărilor de teren pentru formarea personalității operatorului (V. SALLAY)	125
Relația cercetat—cercetător în lumina experienței de la Gîrbou (L. ZĂPÎRȚAN)	126
Marginalii filozofice la o cercetare sociologică (T. CĂTINEANU).	127
Recenzii—Рецензии—Books—Les livres parus—Bücherbesprechung	
Sociologie generală. Probleme—ramuri—orientări (G. TOMUȚA).	131
Observații la o monografie asupra culturii (I. ALUAŞ)	132
Tineretul și idealul moral (L. IRIMIE).	135
O imagine contemporană despre Petre Andrei (I. ALUAŞ)	137
Reflecția sociologică despre știință (A. ROTH).	139
Cotidianul în oglinda teoriei (A. ROTH)	140
Egy értékes marxista tudásszociológiai munka (SZEGŐ K.)	141
O antologie a sociologiei austriece contemporane (A. ROTH).	142
Cronică—Хроника—Chronicle—Chronique—Chronik	
Bilanț și punct de plecare (D. SALADE, I. ALUAŞ)	143

CUVÎNT INAUGURAL

Încă de la apariția sa, sociologia a fost îndelung și contradictoriu controversată, atât în relațiile sale cu celelalte științe, cât și în interiorul ei, în legătură cu definirea propriului domeniu și metodologii specifice de cercetare.

Nici în prezent nu se poate considera că discuțiile în jurul obiectului, metodologiei și naturii acestei ramuri a științei sînt încheiate. În anumite privințe, în ciuda faptului că sociologia s-a impus ca știință autonomă, că dispune de un sistem de concepte și categorii dezvoltat, de tehnici și metode specifice, de un aparat și de personal de cercetare din ce în ce mai calificat și mai numeros, tensiunile continuă.

Cu toate acestea, problemele cu care este confruntată sociologia astăzi, nu se referă la dreptul de cetate al acesteia în ansamblul sistemului științelor despre societate și nici la realizările sale ca știință. Pentru că, prin locul pe care îl ocupă și rolul pe care îl are în ansamblul vieții sociale contemporane, ea s-a impus atenției generale.

Studiile și dezbaterile actuale în jurul sociologiei au ca obiect, în principal, *statutul ei ca știință în contextul general al disciplinelor științifice contemporane*. Dincolo de aceste confruntări însă, pe primul plan au trecut eforturile din ce în ce mai susținute și mai ample de valorificare intensivă a resurselor pe care le oferă punctul de vedere sociologic pentru desfășurarea mereu perfecționată a fenomenelor și proceselor sociale, pentru dezvoltarea în ansamblu a tuturor laturilor și domeniilor vieții sociale.

Sociologia ca *știință a relațiilor sociale, a totalității și ansamblul relațiilor sociale, a acțiunilor și luptelor sociale este o știință prospectivă și prognostică*.

De aceea, în țara noastră, în conformitate cu directivele partidului alături de științele tehnice și de științele economice, sociologia este chemată să-și aducă contribuția la studierea riguroasă a fenomenelor și procese-

lor economico-sociale caracteristice stadiului actual de dezvoltare a țării noastre, la generalizarea experienței construcției socialiste, la abordarea și tratarea problematicii noi pe care o generează evoluția societății omești în epoca contemporană. În mod deosebit, sociologia, pe baza concepției marxist-leniniste, este chemată să prospecteze direcțiile și tendințele dezvoltării viitoare concrete a societății noastre socialiste și să ofere propuneri și soluții valabile pentru elaborarea de către forurile de decizie a unor concluzii și măsuri temeinic fundamentate, cu privire la complexele probleme pe care le ridică uriașa muncă a întregului nostru popor, condus de partid, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

În acest context, fiind cunoscute de mult locul și rolul pe care îl joacă o publicație de specialitate în mișcarea științifică, apariția unei noi serii a analelor Universității „Babeș—Bolyai“ consacrate problemelor de sociologie, nu poate fi decât călduros salutată. Avînd menirea să promoveze idei și dezbateri riguros științifice în domeniul sociologiei, să orienteze cercetările teoretice și aplicative, să valorifice tradițiile progresiste din istoria sociologiei românești și universale, o asemenea publicație va juca un rol important în dezvoltarea sociologiei marxiste românești, în sporirea contribuției pe care această știință o va aduce la dezvoltarea societății noastre socialiste.

Prin conținutul bogat și variat al numărului inaugural, prin componența reprezentativă, pentru mișcarea sociologică clujeană a colectivului de colaboratori și prin antrenarea, alături de cadre didactice și cercetători consacrați în acest domeniu de activitate, a unui număr de studenți pasionați de probleme sociologice, noua serie a analelor Universității clujene se recomandă ca o publicație de perspectivă.

Tuturor inițiatorilor, colaboratorilor și conducătorilor ei, la acest meritoriu început de drum, le urăm deplin succes în nobile activități cărora i se consacră.

Prof. univ. MIRON CONSTANTINESCU

LENIN ȘI VOCAȚIA ADEVĂRULUI

Semnele distinctive ale vocației adevărului apar pregnant încă în primele scrieri ale lui Lenin (sau atitudini ale sale consemnate de contemporani). Expresiile acestei vocații sînt: siguranța cu care delimitează datul autentic, structurile, coordonatele reale ale omului și societății de aparențe înșelătoare, de ideologiile interesate sau de autoamăgirile naive ale individului și colectivităților; rapiditatea cu care, învingînd opacitatea descurajantă a enormului material empirico-statistic cu care lucrează, descinde spre esențe și legi; capacitatea de a detecta cu precizie „falsul doctrinal“, deseori blindat într-un aparat academic aparent inexpugnabil, și de a diagnostica fără greș sursa și natura lui; înțelegerea clară a faptului că adevărul nu-și are finalitatea în el însuși, ci este instrumentul principal al ameliorării condiției umane.

Devenită pasiunea „maîtresse“ a întregii sale vieți, maturizată în direcția dialecticizării ei, această vocație, dublată de o sensibilitate etică profundă, l-a dus de timpuriu pe Lenin la două constatări: regimul „unei reacțiuni desmățate, neînchipuit de crîncene și bestiale“, cum era regimul exploatarei țariste a popoarelor Rusiei, caută adăpost nu numai în spatele armelor, dar și sub acoperișul unei ideologii țesute din substanța antiadevărului, iar înfăptuirea mutațiilor ce se maturează în sinul Rusiei, constată Lenin, reclamă destrămarea acestui vâl intoxicant de conștiințe, scoțînd la iveală adevărul realității ruse.

Se înțelege deci că, asemenea lui Marx, maestrul și emulul său, Lenin a fost dominat de inflexibila voință „de a se elibera de mituri îmbrăcate în haina adevărului“ (Althusser). *Eo ipso* și de acel „umanism sentimental“ care închidea pe jumătate ochii în fața in justiției sociale, rotunjind cu blîndețe în imaginea propusă asperitățile ei. Și de aceea revoltă adolescentină, de aceea critică romantic-emoțională a țarismului, a capitalismului, critică ce nu voia sau nu putea să se autodepășească, să se împlinească în revolta teoretică și practică întemeiată pe tot ce oferea cunoașterea în acel sfîrșit și început de veac.

Pornit pe acest drum, Lenin a descoperit în dubla sa dimensiune — morală și științifică — marxismul și pe temelul acestuia s-a lansat în studiul de o viață — niciodată întrerupt, niciodată accidental, niciodată superficial — al condiției sociale a omului.

De la logica hegeliană la broșurile filozofice ale narodnicilor, de la tratatele clasice de economie politică pînă la statisticile uzinale, pînă la chestionarul sociologic aplicat într-un sat, Lenin a recurs la un set imens de izvoare și instrumente pentru a descifra situația omului în sistemul exploatării și căile de urmat pentru a zidi o altă lume.

Dacă spiritul științific, critic și obiectiv implică elevate calități morale, acestea se dovedesc cu deosebire necesare în cazul investigării fenomenelor socio-umane. Or, Lenin a posedat cu prisosință astfel de calități. Înfruntînd zi de zi, în cursul mai multor decenii, mînia și teroarea potențailor, Lenin a avut neclintitul curaj să scruteze și să afirme adevăruri mari, atît de neplăcute privilegiaților. Amenințările acestora nu l-au putut determina să atenueze netezimea și ascuțișul adevărului, să-i altereze substanța, cu atît mai puțin, să se refugieze în zona adevărilor banale și neutre, adevăruri adesea perfect inutile (care, din păcate, și azi umplu numeroase tomuri, consumînd în cel mai bun caz inutil prețioasa energie a biocentralei umane).

Am putea spune că, dintre mai multe posibilități, Lenin a ales, în condițiile date, drumul eroic al cunoașterii, căci numai acesta, credea el, îi permitea descoperirea adevărilor *esențiale* despre om și societate. Or, Lenin era animat de ferma convingere că reconstrucția comunistă a societății nu e posibilă decît pe temelia unor atari adevăruri. Și nu numai din motive tehnice, ci și din perspectiva unor imperative morale. Căci adevărurile esențiale, probate în focul verificării practice, sînt și condiția și leagănul unei comunități autentic umane, peste frontiere și epoci, condiția sudării, armonizării maxime a oricărei colectivități. Cultul mistic al valorilor vitale, opuse sistematic și în manieră irațională adevărului, atrage după sine imposibilitatea oricărei universalizări, deci a oricărei comunități umane.

Cînd spunem Lenin spunem deci eroism al cunoașterii. Dar și al unei acțiuni menite să ne salte cu o treaptă mai sus pe scara ce ne depărtează — cu cîte sacrificii, căderi, întortochieri! — de acel „egoism zoologic“ cu care am venit pe lume și pe care anumite structuri sociale l-au alimentat copios. Acel eroism care purta — și nu putea să nu poarte — încrustată adînc în substanța lui tenta modestiei și ascezei atît de caracteristice, cum scrie Gorki, intelectualului revoluționar rus, intelectual capabil să renunțe la toate bucuriile lumesti de dragul acțiunii pline de riscuri în vederea fericirii omului. Lenin n-a fost deci un simplu, rece și sec contabil al adevărului, ci exemplu strălucit al intelectualului angajat în temeiul cunoașterii pe magistrala creației istorice.

Dar nu s-a lăsat el oare turburat de graba acțiunii, de ispitele puterii, derogînd de la etica adevărului? Uneori. Rareori. Și într-un sens cu totul special. Abordînd această chestiune, A. Camus i-a reproșat că a postulat necesitatea sacrificării adevărului de dragul succesului acțiunii. Ni se pare că acest mare scriitor este victima unei confuzii. Lenin n-a cerut în nici o împrejurare sacrificarea adevărului științific, ci „dosirea“ lui temporară în situații acționale cu totul deosebite care survin inevi-

tabil în viața unui militant revoluționar de atâtea ori confruntat cu forțele represive, distructive ale cavalerilor nedreptății sociale.

Da, Lenin a fost „amant pasionat al justiției“ (Camus). Dar el știa că justiția socială nu poate fi efectiv, pe deplin realizată acolo unde mișcarea liberă, naturală, dialectică a cunoașterii este îngrădită. Adevărul a fost și rămâne axa unei civilizații de tip comunist. Cunoașterea lui e un proces dialectic, călăuzit de o conștiință de sine critică, care ne dezvăluie incompletitudinea, parțialitatea inevitabilă ce le conține, necesitatea „mobilității“, „tregerii“, „curgerii“ eterne a conceptelor, căci altfel „ele nu oglindesc viața adevărată“. Parafrazându-l pe Camus, am putea spune că Lenin a fost unul din cei mai pasionați „amanți ai dialecticii“, unul care a cultivat-o cu adâncime toată viața, văzînd în ea cel mai propice instrument de demistificare a relațiilor interumane, de destrămarea a ideologiilor ipocrite cu care atîți privilegiați ai unor strimbe rînduiri învăluiau realitatea, inclusiv mărunta lor ființă morală.

Această cunoaștere, a opinat categoric Lenin, se poate dezvolta cu maximă eficiență numai în condițiile libertății și egalității sociale a indivizilor, numai în condițiile libertății și egalității tuturor națiunilor; în condițiile libertății individului și colectivității de a spune *altceva* decît s-a spus, atunci cînd realitatea făcută sau care *trebuie să vină* ne obligă la acest pas. Ceea ce înseamnă și dreptul individului sau colectivității la eroarea inerentă căutării adevărului și valorii, deosebită de eroarea anticulturală care se așază deliberat ca obstacol în calea cunoașterii și creației.

Căci alt drum spre adevăr în general, spre cel social în speță nu există. Teoria lui Marx, scria Lenin, „a pus numai piatra unghiulară a științei pe care socialiștii *trebuie* s-o ducă mai departe în toate direcțiile, dacă ei nu vor să rămînă în urma vieții“.

Oricare teză a marxismului trebuie „aplicată cu pricepere“ la situațiile concrete „pentru a defini semnificația exactă“ a adevărului conținut de ea. „Modul invers de a raționa... adică tendința de a căuta răspuns la problemele concrete prin simpla dezvoltare logică a adevărului general... înseamnă o vulgarizare a marxismului și o adevărată batjocorire a materialismului dialectic. La adresa acestor oameni (Lenin se referă la contemporanii lui, n.n.), ... Marx ar fi repetat, probabil, un citat din Heine pe care l-a mai folosit cîndva: «Am semănat dinți de balaur și am cules purici»“.

Nimic mai străin, deci, după Lenin, unei doctrine radical critice, deschise spre experiență și viitor, decît spiritul rutinal, spiritul epigonic. Un atare spirit este constitutiv pentru gîndirea sclerozată, sterilă alchimie a asamblării citatelor.

Opera lui Lenin rămîne pildă vie a continuării creatoare a ideilor lui Marx. Printre multe exemple posibile, amintim aci admirabila analiză a dezvoltării capitalismului în Rusia, operă de sociologie economică, constatativă și prospectivă, privind dinamica globală a unei țări, operă neîntrecută în genul ei pînă azi în literatura marxistă. Aceasta și multe

alte opere leniniste învederează faptul că adevărul *nou* poate fi dobândit și asimilat *teoriei* marxiste numai pe baza *investigației multilaterale* a societății contemporane în expresiile ei concrete.

Îndemnul nobil care se desprinde din spiritul cel mai pur și mai adânc al concepției socio-filozofice a lui Lenin, spirit însușit de Partidul Comunist Român, este acela al studierii sistematice, multilaterale a realităților în vederea plâsmuirilor *teoretice originale* în interesul practicii revoluționare în care sîntem angajați. Acest îndemn avem datoria să-l îmbrățișăm cu deplină luciditate și cu toată pasiunea toți aceia care lucrăm în domeniul științelor sociale.

ION ALUAȘ

DESPRE CONTRIBUȚIA LUI V. I. LENIN LA DEZVOLTAREA SOCIOLOGIEI MARXISTE

Din perspectiva veacului ce a trecut de la nașterea lui Vladimir Ilici Lenin, opera sa ne apare în toată grandoarea și actualitatea ei, dezvăluind cercetătorului noi și noi semnificații, de adâncimi nebănuite. Inepuizabilă în complexitatea și multilateralitatea ei, cu toate că a prilejuit nenumărate analize, comentarii — din partea adeptilor sau a adversarilor marxismului —, opera leninistă oferă domenii încă nu total explorate și valorificate, unul dintre acestea constituindu-l *contribuția adusă de Lenin la dezvoltarea sociologiei marxiste*. În rîndurile ce urmează vom încerca să schițăm unele aspecte ale aportului de necontestat al titanului într-un asemenea domeniu.

*

Condițiile istorice și social-politice, în care se afirmă și își începe Lenin activitatea revoluționară, l-au obligat să desfășoare lupta, concomitent pe mai multe fronturi, fiecare din aceste fronturi avîndu-și sectoarele și punctele sale, mai mult sau mai puțin consolidate, dar nici unul dintre ele neputînd fi neglijat fără riscul prăbușirii întregului. Lenin s-a dovedit însă a fi un asemenea strateg și tactician căruia nu i-a scăpat nimic din ceea ce era important pentru menținerea inițiativei. Strategul n-a scăpat din atenție nici un moment că succesul poate fi asigurat numai în măsura în care planurile de luptă sînt fondate minuțios, pe fapte și date precise, pe raportul real de forțe și potențe, pentru a fi realizabile și mobilizatoare.

În opera sa, Lenin a aplicat cu fermitate principiul confruntării oricărei teze teoretice cu realitatea, cu practica social-istorică, ceea ce a făcut posibilă imbinarea armonioasă a analizei științifice fundamentale cu efortul consecvenței acționale. Încă de la primele sale lucrări, elaborate în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, cum sînt: *Noi schimbări economice în viața țărănească*, *Cu privire la așa-zisa problemă a piețelor*¹, dar mai ales în remarcabila lucrare *Ce sînt «prieteniul poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?*, precum și *Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve* (Oglin-

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Editura Politică, 1960.

direa marxismului în literatura burgheză)², sau *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*³, Lenin se remarcă ca un excelent și subtil observator și interpret al realității sociale. Lucrările amintite, ca și multe altele din vasta sa operă, chiar dacă nu au fost concepute *ab initio* ca lucrări de sociologie, ci cu sensul polemic de luptă împotriva denigratorilor marxismului, al apărării purității și delimitării acestuia de diversele variante oportuniste, au fost realizate, prin excelență, ca veritabile opere științifice de sociologie marxistă. Această fundamentare sociologică constituie o constantă a întregii sale creații și activități, ceea ce conferă operei leniniste dimensiunea sociologică distinctivă.

Dat fiind stadiul atins în perioada respectivă pe ansamblu în dezvoltarea sociologică, care-și contura tot mai pregnant jaloanele de știință distinctă, contribuția adusă de Lenin, prin întreaga sa operă, este de natură să reliefeze valoarea și rolul modelator al sociologiei marxiste, comparativ cu diversele curente sociologice la ordinea zilei, chiar și atunci când unele au făcut epocă. Aceasta cu atât mai mult cu cât Lenin nu s-a angajat în dispute mărunte, nesemnificative, cu unul sau altul dintre sociologii vremii, ci a abordat frontal carențele unor curente de genul narodnicismului, al „marxismului legal“, care denaturau concepția materialist-istorică despre societate, revoluție și socialism, escamotau adevărul despre cauzele și direcția de dezvoltare a Rusiei, îngreunând organizarea și lupta revoluționară a proletariatului.

Un atare imperativ a impus lucrărilor scrise de Lenin, în ultimul deceniu al veacului trecut, drept problematică principală, studiarea temeinică a structurii economiei, a „destinelor capitalismului în Rusia“, întrucât de înțelegerea justă a acestei chestiuni depindea stabilirea perspectivei luptei revoluționare a clasei muncitoare. În acest sens, — atrăgea atenția în mod expres marxștilor ruși, că activitatea lor *teoretică* „va trebui să se orienteze spre studiarea concretă a tuturor formelor de antagonism economic în Rusia, spre studiarea legăturii dintre ele și dezvoltării lor succesive;... să prezinte un tablou unitar al realității noastre ca sistem de relații de producție bine determinat, să demonstreze că în cadrul acestui sistem exploatarea și exproprierea oamenilor muncii este inevitabilă, să arate calea de izbăvire de aceste rînduiri pe care o indică dezvoltarea economică“⁴. Subliniind necesitatea, importanța și vastitatea muncii teoretice, „întemeiată pe studiarea amănunțită a istoriei și a realității ruse“, Lenin nu o considera ca un scop în sine, ci mijlocul cel mai important pentru activitatea practică, de conducere ideologică a „proletariatului în lupta sa reală împotriva unor dușmani adevărați și reali, care stau în fața sa pe drumul *real* al dezvoltării economice-sociale date. În aceste condiții — scria Lenin în continuare — munca teoretică și munca practică se contopesc într-o singură muncă...“⁵.

² *Ibidem*. De menționat că ultima lucrare amintită — după cum a spus Lenin — reprezintă în multe privințe un conspect al lucrărilor lui economice de mai târziu, și în special al cărții *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*.

³ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 3, Editura Politică, 1961.

⁴ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Editura Politică, 1960, p. 297.

⁵ *Ibidem*, p. 298.

Desigur, textul citat se referă, în primul rînd, la raportul dintre teorie și practică *in extenso*, dar transpare cu suficientă limpezime și încărcarea sociologică pe care-o imprimă Lenin raportului respectiv. În același timp, modul în care sînt abordate problemele ne atrage atenția asupra necesității escavării aceluși „Mont Blanc de fapte“, cum se exprima Engels, pentru stabilirea științifică a sarcinilor ce trebuiesc îndeplinite, întrucît programul partidului marxist se cere a fi „formularea exactă a procesului real”⁶.

Dezvoltată ca o importantă armă împotriva „metodei subiectiviste în sociologie“, investigația realității sociale, de pe pozițiile materialismului istoric, dobîndește prin creația leninistă *ipso facto* valoare de instrument al cunoașterii și modelării stărilor de fapt, conferind astfel sociologiei marxiste atribut finalizator. Modul în care au evoluat ulterior lucrurile în mișcarea muncitorească, în destinele unei țări ca Rusia, a validat pe deplin *funcția operațională* pe care a dobîndit-o, incontestabil, sociologia marxistă.

Istoria gîndirii și dezvoltării sociologiei marxiste va reține, fără îndoială, meritul de netăgăduit ce-i revine lui Lenin de-a nu se fi mulțumit cu preluarea tezelor de bază elaborate de predecesorii săi, ci de-a se fi comportat ca un genial inovator în materie. În opoziție cu orice încercare de revizuire sau de dogmatizare a marxismului, cum bine se exprimă R. Garaudy, într-unul din eseurile sale⁷, Lenin a reușit să înalțe gîndirea sociologică științifică și a acțiunii la nivelul condițiilor noi în cadrul cărora se manifestau ele.

În această ordine de idei, merită a fi reamintit aportul novator în direcția înțelegerii și descoperirii legităților specifice stadiului monopolist al capitalismului, iar în strînsă legătură cu acesta reevaluarea teoriei marxiste a revoluției socialiste. Nu de mai mică importanță sînt tezele privind națiunea, războaiele în condițiile imperialismului, problemele partidului și statului clasei muncitoare, sub multiplele lor aspecte. Cu aceeași pătrunzătoare înțelegere au fost tratate faptele și studiate fenomenele sociale caracteristice perioadei de trecere de la capitalism la socialism.

Analiza nașterii și dezvoltării relațiilor de producție noi, socialiste, a schimbărilor în structura de clasă, ca și fenomenele suprastructurale — printre care mecanismele organizării și conducerii statale, a perfecționării și simplificării aparatului de stat —, a instruirii și educării tineretului și adulților etc., constituie o veritabilă mostră a opticii sociologice leniniste. Apropierea lui Lenin fără idei preconcepute de realitatea celor mai diverse domenii ale societății, suplețea în sinteza ca și-n analiza imensului material faptic, pentru descifrarea și reliefarea esențelor raportate și integrate la ansamblul social, a facilitat explicarea dezvoltării societății într-adevăr ca un proces istoric-natural.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Vezi Roger Garaudy, *Marxismul secolului XX*, Editura Politică, București, 1969, p. 206.

Este adevărat că nu fiecare lucrare, fiecare articol al lui Lenin are aceeași încărcătură sociologică, nu participă în aceeași proporție la sporirea potențialului teoretico-metodologic al sociologiei marxiste. Dar privită în unitatea ei structurală, creația leninistă reprezintă un neprețuit tezaur care a fecundat gândirea sociologică marxistă, deschizând noi orizonturi investigației și prospectării fenomenelor sociale. În acest sens sînt revelatoare asemenea lucrări ca, de exemplu, ale lui Antonio Gramsci, numeroase documente ale partidelor comuniste și muncitorești sau preocupările sociologilor marxști contemporani.

Avîntul luat de cercetările sociologice în ultimul timp, preocupările tot mai intense pentru elucidarea unor probleme de sociologie generală, precum și dialogul dintre sociologia marxistă și non-marxistă, solicită imperios dezvoltarea, în continuare, a aparatului conceptual cît și a metodologiei științifice, pentru ca sociologia să poată răspunde cît mai bine comandamentelor contemporane. O asemenea cerință impune însă o mai deplină și atentă valorificare a moștenirii leniniste.

Din acest punct de vedere, poate ar merita atenție și interes studierea aprofundată a influenței exercitate de opera lui Lenin asupra literaturii sociologice din țara noastră. Ne referim printre altele, la lucrările lui C. Dobrogeanu-Gherea, îndeosebi *Neoîobăgia*, care condensează preocupările socialistului român, pe o perioadă de peste trei ani, pentru o amplă analiză a trăsăturilor specifice ale sistemului agrar din România și a acuității rezolvării problemei agrare, în condiții ce difereau, desigur, de cele din Rusia⁸.

Analiza opticii sociologice leniniste ne conduce spre certitudinea că, pentru scrutarea și prospectarea realităților sociale, a integrării faptelor și fenomenelor disparate în ansamblul socialului, nu este suficientă simpla acceptare a concepției materialiste în istorie, deși fără ea „nu este posibilă o știință socială” — cum spune Lenin⁹. Această concepție reprezintă doar *baza metodologică a sociologiei marxiste*, care implică o serie întregă de metode și tehnici specifice, adecvate investigației atît a micro- cît și a macrofenomenelor sociale, precum și o analiză unitară structural istoristă a fenomenelor date.

Pronunțîndu-se categoric împotriva empirismului sociologic în sensul absolutizării lui, Lenin se opunea unilaterității interpretării faptelor, ciuntirii adevărului științific, limitării și îngustării lui. El opunea concluziilor bazate pe date și fapte izolate, deseori arbitrar selecționate, cerința indispensabilă a cuprinderii ansamblului, a analizei multilaterale a fenomenelor, a raportării și integrării lor în sistemul global din care fac parte, a interpretării în dinamismul lor. Chiar și unii sociologi burghezi, ca, de pildă, P. A. Sorokin, critică deschis exagerările empiriste ale sociologiei contemporane, care „a escavat atît de multe fapte, încît deseori

⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoîobăgia*, București, 1910, p. 245. Vezi și studiul introductiv de Damian Hurezeanu la vol. C. Dobrogeanu-Gherea. *Scrieri Social-politice*, Editura Politică, București, 1968.

⁹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Editura Politică, 1960, p. 137.

nu știe ce să facă cu ele“, dar „a neglijat tot mai mult studierea problemelor fundamentale ale sociologiei și și-a irosit energia creatoare în cercetarea unor probleme relativ banale și fără importanță cognitivă“¹⁰.

Desigur, pledînd împotriva îngustării artificiale a sferei de investigație sociologică și a unilateralității ei, Lenin, prin lucrările lui sociologice, s-a manifestat și împotriva estompării conflictelor reale, a neglijării metodelor de investigație concretă, ce pot pune în evidență cit mai bine realitățile faptice, procesuale și tendințele lor, oferindu-ne posibilitatea evitării unor tratări formaliste. Tocmai acest aspect îl avea Lenin în vedere, cînd afirma: „Cît timp oamenii n-au fost în stare să treacă la studiul faptelor, mereu au inventat *a priori* teorii generale, care au rămas întotdeauna sterile“¹¹. Atenția acordată în prezent și acestei laturi de către sociologii marxști, amploarea investigațiilor concrete, avînd ca sistem de referință materialismul istoric, constituie dovada elocventă a fecundității sociologiei marxiste în cunoașterea și dirijarea proceselor sociale.

Suplețea concepției leniniste, modalitatea în care a contribuit la dezvoltarea sociologiei marxiste, reflectă cu limpezime efortul de dezvoltare creatoare, de autodepășire inerent marxismului. În același timp, opera lui Lenin este un îndemn, pentru sociologii marxști din zilele noastre, de a dezvolta și perfectă în plenitudinea lui modelul de analiză sociologică, ale cărui elemente au fost jalonate pe axa corelativă *concepție generală — cercetare de teren — eficiență practică*, cum se exprimă un sociolog român¹². O asemenea orientare în cercetarea sociologică rămîne un imperativ al timpurilor noastre, reliefind necesitatea sesizării și asimilării noului, a ceea ce este peren, ca o condiție *sine qua non* a dezvoltării, a progresului.

GEORGE TOMUȚA

Sociologia marxistă este tratată de obicei — și este corect și necesar, desigur, să se procedeze astfel — ca un *sistem* conceptual încheșat, ca o teorie macrosociologică unitară, care oferă o imagine coerentă a structurii și dinamicii de ansamblu a mișcării sociale. Se uită însă uneori că însuși sistemul conceptual al marxismului în întregul său și, în cadrul acestuia, al sociologiei marxiste, se află sub imperiul devenirii: n-a apărut dintr-o dată, și-a dobîndit înfățișarea actuală în decursul unei istorii care se desfășoară de-acum de 125 de ani și, ceea ce e nu mai puțin important, *continuă* să se desfășoare. Tendința tratării sistematice, conjugată cu un

¹⁰ Vezi Pitirim A. Sorokin, *Diversitate și unitate în sociologie* (trad. în l. română), în „Sociologia contemporană. al VI-lea Congres mondial de sociologie — Evian“, colecția „Teorie și metodă în științe sociale“, vol. V, Editura Politică, București, 1967, p. 76.

¹¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Editura Politică, 1960, p. 140.

¹² Vezi Aculin Cazacu, *Lenin și sociologia*, în „Contemporanul“ din 19 ianuarie 1968.

anume didacticism și sprijinită pe lenea dogmatică de a gândi, ne face uneori să proiectăm în trecut unele cuceriri relativ recente ale marxismului, să presupunem tacit că unele idei și concepte au avut dintotdeauna deplina lor semnificație și însemnătate actuală. Drept excelent exemplu ne poate sluji categoria de formațiune social-economică, de importanță esențială pentru concepția materialistă a istoriei și care ocupă un loc central în sistemul categorial al sociologiei generale a marxismului, în înfățișarea contemporană a acestuia. Marx a elaborat principalele elemente ale acestei categorii, dovedind necesitatea — spre a se depăși stadiul preștiințific al reflexiei despre societate — de a considera drept punct de plecare al investigației nu societatea „ca atare“, nu societatea într-o ipotetică formă abstractă, ci în multiplele sale înfățișări concret istorice, societatea pe o anumită treaptă, istoricește determinată, a dezvoltării sale, aflată într-o anumită formă a organizării sale globale. Dar cine vrea să pătrundă azi semnificația și valoarea cognitivă a conceptului de formațiune social-economică nu se poate mărgini la lucrările lui Marx; sociologia marxistă operează azi cu elaboratul lui Lenin; *Ce sînt «prietenii poporului»...* și alte lucrări ale lui Lenin, constituie azi izvorul cel mai indicat pentru studierea și însușirea acestui concept. Căci geniul lui Lenin a *desfășurat* implicațiile contribuției esențiale ale lui Marx. a dat formă și nume unei idei pe care a așezat-o la locul central ce i se cuvine. Contribuția lui Lenin la îmbogățirea marxismului în general, a sociologiei marxiste în particular nu constă numai în „aplicarea“ unor noțiuni și idei preexistente la o realitate schimbată, cum metoda proprie și specifică a marxismului nu înseamnă „aplicarea“ unor idei la realitate. Moștenirea teoretică a lui Lenin constituie o pildă magistrală a *modului de a fi marxist*, a considerării marxismului ca știință, a cultivării sale științifice. Nu litera, ci spiritul marxismului l-a preocupat: aceasta înseamnă că prima sa strădanie a fost consecvența în fidelitatea ideilor față de fapte, ca temelie a consecvenței lăuntrice a edificiului teoretic. Lenin a fost cel mai *fidel* discipol și continuator al lui Marx pentru că nu s-a oprit la ceea ce a spus maestrul, pentru că i-a dezvoltat ideile și conceptele, pentru că le-a adăugat idei și concepte noi, pentru că mobilul demersurilor sale teoretice nu a fost justificarea unor idei preexistente, pentru că fidelitatea față de fapte o considera criteriul esențial al fidelității față de *spiritul* științei întemeiate de Marx. Tocmai de aceea, opera lui Lenin constituie — și trebuie, cred, prețuită și tratată ca atare — o nouă *deschidere* a științei sociologice marxiste, un titanice îndemn spre investigație, studiu, reflexie.

ANDREI ROTH

LENINI GONDOLATOK — GONDOLATOK LENINRŐL

1917 januárjában, egyik levelében így ír Lenin: „Még mindig «szerelmes vagyok» Marxba és Engelsbe s nem bírom nyugodtan hallgatni, ha bármilyen tekintetben ócsárolják. Nem, ezek az igazi emberek. Tőlük kell tanulni. Erről az alapról nem szabad letérnünk“.

Egész életművét erre az alapra építi. A marxista tanok továbbfejlesztésében megmutatkozó elvi merészsége elválaszthatatlanul egybefonódik a Marx és Engels tanításai iránt viseltetett rendíthetetlen hűséggel. Páratlan igényességgel ragaszkodik a marxi szövegek szelleméhez; engesztelhetetlenül ostromozza mindazokat, akik akárcsak egy szót is kihagynak vagy megváltoztatnak ezekben a szövegekben, s ugyanakkor kíméletlenül bírálja azokat, akik a megváltozott helyzetben betű szerint ragaszkodnak egyik vagy másik idejétmulta tételhez. Ironizálja azokat, akik feláldozzák az élő marxizmust a holt betűk kedvéért, de senki nála következetesebben és állhatatosabban nem őrökdi a marxi szövegek feltárásának, közzétételének tisztasága, csorbítatlansága fölött. Emlékezzünk híres munkájára, a marxista politikai szociológia alapvető művére, az *Allam és forradalomra*; mily sajátos ötvözete ez a mű az elhallgatott vagy meghamisított Marx-szövegek aprólékos, részletekig hatoló helyreállításának, valamint egyes elavulttá vált marxi tételek merész helyettesítésének!

Marx és Lenin. Személyesen nem ismerhették egymást, nevük mégis egybeforrt; életművük, tevékenységük a történelem szempontjából immár mindenkor egységes és szét nem választható. Évtizedek óta akadnak, akik igyekeznek szembeállítani Lenint Marxszal (mintahogy Marxot is Engelsszel, az ifjú Marxot is az érett Marxszal), kétségbevonják a leninizmus egyetemes jelentőségét. Lenin figyelmeztetése, mely szerint a marxizmus ellenfelei gyakran megkísérlik, hogy „a maxizmust «gyöngegséggel» üssék agyon, öleléssel fojtsák meg, oly módon, hogy látszatra elismerik a marxizmus «összes», «valóban tudományos» részeit és elemeit... «csak» éppen a marxizmus eleven lelkét — «csak» a forradalmiságát dobták el“ — Leninnek ez a figyelmeztetése ma is időszerű. Mint a múltban, úgy ma is csak egyetlen olyan áramlat, irányzat létezik, amely a teljes, oszthatatlan, az eleven lélektől áthatott marxizmust képviseli, és ez a *marxizmus—leninizmus*.

Számos helyen olvashatjuk Leninnél, hogy Marx és Engels a materialista dialektika alkalmazásában adják a leglényegesebbet, a legújabbat,

ezzel vitték előre a forradalmi eszmék történetét, a társadalomtudományi gondolkodást. Lenin nagysága is ebben rejlik. Abban, hogy a korszak meghatározott gyakorlati feladataival szerves kapcsolatban műveli a marxizmust, hogy rendkívüli érzékkel és biztonsággal ismeri fel és jelöli meg az új történelmi fordulatok feladatait. Így vált a leninizmus a szocialista forradalmak korának marxizmusává. Lenin nem tett hozzá semmi olyat a marxizmushoz, ami elvileg és lényegileg új, ami ne következett volna szervesen a marxi tanokból. A történelmi helyzet volt új, a társadalmi életben következtek be jelentős változások, és a marxizmus — Lenin mesteri kezelésében — szükségképpen tükrözte mindezt. A marxizmus lényegéhez tartozik, hogy gazdagszik és fejlődik; nincs másfajta marxizmus, mint az alkotó marxizmus. Éppen ezt példázza a lenini életmű és éppen ebben a példában rejlik egyetemes érvénye.

*

Ismeretes, hogy Lenin *Allam és forradalom* című munkája befejezetlen maradt; a hetedik fejezetnek csak a címe született meg. Az első kiadáshoz írott utószavában Lenin rámutat arra, hogy nem tudja befejezni munkáját, mert „megzavarta“ az októberi forradalom és hozzáteszi: „Kellemebb és hasznosabb dolog «a forradalom tapasztalatait» végigcsinálni, mint írni róluk“.

Ez a mondat igen sokat árul el Leninnek a társadalomtudományokhoz való viszonyáról. Lenin mindig alárendelte a társadalom és a történelem elméleti-tudományos vizsgálatát, kutatását, a társadalom átalakításáért folytatott küzdelemnek, a történelem „csinálásának“. A társadalom és a történelem tanulmányozása Lenin számára sohasem volt öncél, sohasem volt katedra-munka, hanem mindig a forradalmi mozgalom időszerű kérdéseit megvilágítani segítő, szükséges feladat. Csak két példára utalunk, mindkettő a marxista szociológiai irodalom kimagasló alkotása. Az egyik *A kapitalizmus fejlődése Oroszországban*. A mű születését az oroszországi forradalmi mozgalom szükségletei határozták meg. Ezzel a könyvével Lenin betetőzte a narodnyicizmus elméleti bírálatát és az érlelődő polgári demokratikus forradalomra való felkészülés érdekében feltárta Oroszország osztályszerkezetét, gazdasági és társadalmi fejlődésének azon törvényszerűségeit, amelyek figyelembevételére alapján később kidolgozta a párt stratégiáját és taktikáját, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségére, a munkásosztály hegemón szerepére, a polgári demokratikus forradalomra vonatkozó tanításait. A másik példa a már idézett *Allam és forradalom*. Már az előző első mondata leszögezi, hogy a szerzőt nemcsak elméleti, hanem elsősorban gyakorlati-politikai szempont vezette, amikor éppen ezt a kérdést választotta tanulmányozás tárgyául, és néhány sorral alább így ír: „Szemmelláthatóan érlelődik a nemzetközi proletárforradalom. Az államhoz való viszonyának kérdése gyakorlati jelentőségre tesz szert“. Valahányszor Lenin a társadalomtudomány valamelyik alapvető kérdése felé fordult, mindig a jelen feladatai szabták meg tárgyválasztását.

Amikor pártunk azzal az igénnyel lép fel a társadalomtudományok — és így a szociológia — irányában, hogy a szocialista építés kiteljesítésének, aktuális és távlati kérdéseinek a megoldásában nyújtsanak segítséget, a társadalomtudományok művelésének marxista—leninista hagyományai és elvei szerint jár el.

*

Volt úgy, hogy a forradalmi munka nem hagyott időt számára végigírni egy-egy művet, volt úgy — és igen gyakran — hogy kedve ellenére nyúlt egy-egy elméleti témához, mert így kívánták ezt a mozgalom érdekei (olvassuk csak át levelezését abból az időből, amikor a *Materializmus és empiriokriticizmuson* dolgozott). De minden munkája érzékelteti, hogy a tudományos alkotásban a legmagasabbrendű igényeket támasztotta önmagával szemben (és nem rajta múltott, ha ennek nem mindig tudott szándéka szerint eleget tenni).

Szociológusaink és minden társadalomtudományi kutató számára iránytmutató, hogy mily nagy jelentőséget tulajdonított Lenin az objektív tények gondos tanulmányozásának. A *kapitalizmus fejlődése Oroszországban, Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelső foka* című művéhez (mint más munkáihoz is) az adatok és tények óriási anyagát — amint ő mondotta Marx *Tőkésjével* kapcsolatban: a tények Mont-Blanc-ját — gyűjtötte össze és használta fel. (Igen tanulságos ebből a szempontból is átolvasni leveleit, amelyekben — különösen a családtagjaihöz intézettekben — a személyes vonatkozású kérések majd mindegyike valamilyen elméleti-politikai tevékenységhez szükséges tudományos munka, folyóirat stb. beszerzésére és elküldésére vonatkozik.)

Lenin ismételten hangoztatta, hogy az elméleti tevékenységben, a tények összességéből kell kiindulni. Egeytlen tényt sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ezeket a tényeket azonban mindig összefüggésükben és egészükben kell megvizsgálni. Lenin kiméretlenül ostromozta azokat, akik kiragadott példákra alapozták elméleti következtetéseiket, ami szerinte pusztá játék, vagy még annál is rosszabb. Ahhoz, hogy elméleti megállapításokhoz jussunk, „nem egyes tényekből, hanem a vizsgált kérdésre vonatkozó tények összességéből kell kiindulni, egyetlen kivétel nélkül, mert másképp elkerülhetetlenül felmerül az a gyanú, mégpedig teljes joggal, hogy a tények önkényesen vannak kiválasztva, illetve összeválogatva, hogy a maguk egészében vett történelmi jelenségek objektív összefüggése és kölcsönös függése helyett «szubjektív» kotyvalékot tálalnak elénk. talán valami piszkos dolog igazolására. Ez bizony előfordul... gyakrabban, mint gondolnánk“.

Leninnél a tények jellegének és jelentőségének a megítélésében tanúsított rigurózus objektivitás elválaszthatatlan az osztályszempont érvényesítésétől, egyszóval a pártosságtól. Általánosan ismertek a materializmus és a pártosság viszonyáról, az objektivizmus és az igazi objektivitást képviselő pártosság lényegi különbségéről szóló megállapításai. „A marxista — írja Lenin — következetesebb az objektivistánál, és mélyeb-

ben, teljesebben érvényesíti tárgyilagosságát. Nemcsak arra szorítkozik, hogy rámutat a folyamat szükségszerűségére, hanem megmagyarázza, melyik társadalmi alakulat képezi ennek a folyamatnak a tartalmát, melyik az az osztály, amely ezt a szükségszerűséget meghatározza“. Az osztályálláspont a valóban tárgyilagós álláspont, mert „ezzel korántsem igazolom a valóságot, hanem ellenkezőleg, *magában* a valóságban mutatom meg átalakításának legmélyebb (bár első pillanatra láthatatlan) gyökereit és erőit“.

Olyan általános elvi és módszertani útmutatások ezek, amelyeket napjaink marxista szociológusai és „social scientist“-jei is maradéktalanul magukévé kell, hogy tegyenek.

KALLÓS MIKLÓS

STILUL DE MUNCĂ AL COMITETELOR DE DIRECȚIE

de
ACHIM MIHU

După cum se știe, printr-o hotărîre a Comitetului executiv al C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri al R.S.R., de la începutul lunii aprilie 1968, în întreprinderile și organizațiile de stat au fost constituite comitete de direcție. Înființarea lor, exprimînd preocuparea continuă a partidului și statului nostru de a adînci și lărgi neîntrerupt aplicarea principiilor democratismului socialist în întreaga viață economică și socială a țării, a răspuns unor cerințe reale ale perfecționării metodelor de conducere în economie, care își aveau rădăcinile în practica construcției noastre socialiste, precum și în experiența acumulată pe plan mondial. Opușe, prin esența lor, conducerii unipersonale, comitetele de direcție sînt organe de conducere colectivă chemate să ia cele mai bune decizii bizuindu-se pe priceperea și experiența celor mai competente cadre din întreprinderile și organizațiile de stat. Ele sînt organe de conducere cu caracter de lucru, nu reprezentativ, formal, fiind inzestrate cu dreptul de a lua hotărîri cu valabilitate legală, pe bază de vot deliberativ, în toate problemele esențiale ale vieții economice.

Timpul scurs, de la înființarea lor și pînă acum, a confirmat justetea măsurii luate de partidul și de statul nostru. Într-adevăr, prin întreaga lor activitate, comitetele de direcție își justifică existența evidențindu-se ca organe de conducere capabile să-și aducă contribuția la creșterea eficienței producției economice. Folosind potențele economice și tehnice ale unui întreg colectiv constituit din specialiști, întreaga activitate a comitetelor de direcție tinde să optimizeze deciziile cu privire la multiplele probleme curente și de perspectivă ale întreprinderilor și organizațiilor de stat în așa fel încît ele să ducă la îmbunătățirea indicilor producției.

Această apreciere globală a activității comitetelor de direcție nu trebuie să ducă însă la automulțumire, la refuzul de a vedea unele deficiențe reale din activitatea lor și mai ales la evitarea oricăror preocupări în direcția îmbunătățirii și perfecționării activității lor ulterioare. Ea ne

obligă să studiem în mod științific experiența de pînă acum în acest sens și să luăm pe această bază cele mai potrivite măsuri în sensul sporirii eficienței lor. Numai în acest fel succesele obținute pînă acum pe planul conducerii economice vor putea constitui un bun cîștigat, capabil să răspundă în viitor necesităților în continuă creștere ale economiei noastre.

Plecînd de la aceste adevăruri, în luna august a anului 1969, am efectuat, la cererea, sub conducerea și cu ajutorul nemijlocit al Cabinetului județean pentru probleme de organizare științifică a producției și a muncii, o cercetare sociologică asupra unor aspecte ale activității a 8 comitete de direcție din orașul Cluj. În mod deosebit ne-au interesat problemele legate de stilul lor de muncă, de felul în care ele promovează și realizează conducerea colectivă în întreprinderile din care fac parte.

A. Metodele folosite.

Pentru obținerea datelor am folosit un complex de metode constituit din: analiza proceselor verbale (ca indicatoare ale activității anterioare), analiza compoziției comitetelor de direcție (pentru a vedea competența membrilor) și interviewarea tuturor membrilor acestora. Interviewarea membrilor comitetelor de direcție s-a desfășurat pe baza unui ghid de interviu cu 23 de întrebări, în majoritatea lor (21) formalizate (subiecții putînd să aleagă cîte un răspuns dintr-un set de răspunsuri posibile). Ele aveau ca scop aflarea opiniei membrilor comitetelor de direcție asupra activității organului din care fac parte, asupra aportului lor la buna desfășurare a activității acestuia, asupra promovării conducerii colective, asupra trăsăturilor directorului de întreprindere real și ideal etc. Două întrebări au avut un caracter deschis, solicitîndu-le celor interviewați propuneri pentru îmbunătățirea activității comitetelor de direcție și semnarea neajunsurilor care există în activitatea acestor organe de conducere colectivă. Ansamblul de metode a fost definitivat și îmbunătățit după o preverificare într-o întreprindere dintr-un alt oraș al județului Cluj (C.I.L. Gherla).

Stringerea datelor a fost efectuată de către responsabilii compartimentelor de organizare științifică a producției și muncii din fiecare din cele 8 întreprinderi, după o instruire detaliată și atentă. Instruirea a urmărit în principal standardizarea modalităților de culegere a datelor și crearea condițiilor necesare obținerii unor răspunsuri sincere în cursul interviului. În acest fel s-au creat premisele comparativității datelor.

În vederea obținerii unor răspunsuri sincere anchetatorii au procedat în felul următor: 1. au explicat fiecărui membru al comitetului de direcție faptul că răspunsurile solicitate prin interviu sînt necesare unei analize la nivelul județului și nu la nivelul întreprinderii respective, 2. au subliniat caracterul anonim al răspunsurilor spunîndu-le că răspunsul va fi introdus într-un plic pe care îl vor lipi în fața lor, 3. au început interviewarea cu membrii aleși ai comitetelor de direcție, au continuat-o cu cei numiți și au încheiat-o cu directorul întreprinderii.

B. Principalele rezultate.

1. *Mărimea și componența comitetelor de direcție.* Comitetele de direcție studiate sînt formate în totalitatea lor dintr-un număr de 11 și peste 11 membri (3=11, 1=13, 1=15, 2=17, 1=19); 5 întreprinderi au un număr mai mare de membri decît cel stabilit prin hotărîrea de înființare a comitetelor de direcție (5—12). Această depășire se constată la întreprinderile mari, cum este de pildă „Clujana“.

S-ar putea spune că numărul membrilor unui comitet de direcție nu contează prea mult și că este firesc să existe o corelație între mărimea întreprinderii și mărimea comitetului de direcție. În ceea ce ne privește avem o altă părere. Mai întîi, este adevărat că între mărimea întreprinderii și a comitetului trebuie să existe o corespondență. Acest fapt este semnalat și în hotărîrea din aprilie 1968. Numai că respectiva hotărîre vorbește despre o asemenea concordanță în anumite limite. În al doilea rînd, numărul de persoane angrenate în luarea unor decizii nu este indiferent modalităților de lucru și optimizare a acestora. Chiar dacă nu a fost analizat în detaliile lui acest adevăr, se găsește formulat în lucrările de psiho-sociologia și sociologia grupurilor mici și a fost confirmat (verificat) în cercetări experimentale (mai ales de laborator). În mod deosebit sînt evidențiate mai multe consecințe ale magnitudinii grupurilor mici: 1. reducerea timpului avut la dispoziție de participanți pentru rezolvarea problemelor (chiar dacă timpul nu a fost limitat în prealabil, se ivește o presiune a membrilor grupului în sensul limitării lui); 2. creșterea discrepanței între gradul de participare a unor membri în raport cu ceilalți; 3. ivirea posibilității de anonimare din partea unor membri; 4. slăbirea coeziunii grupului și creșterea șanselor de ivire a fracțiunilor; 5. descreșterea satisfacției membrilor pentru activitatea depusă în grup; 6. creșterea timpului necesar pentru luarea deciziilor.

În ceea ce ne privește am constatat existența a două corelații semnificative în care dimensiunea comitetului de direcție este luată ca variabilă independentă: a) cu cît numărul membrilor comitetului de direcție este mai mare, cu atît crește și percepția duratei ședințelor de către membrii comitetelor de direcție (v. tab. 1); b) cu cît numărul este mai mic, cu atît membrii săi sînt într-o mai mare măsură de părere că numărul membrilor comitetului este potrivit (v. tab. 2).

Tabel 1

Durata ședințelor	Numărul de membri ai comitetului		
	11—13	15—19	
1—2 h 30'	54	21	∈ + 33
3 și peste 3 ore	46	79	∈ - 33
	100	100	

Tabel 2

Păreră cu privire la numărul de membri ai comitetului	Numărul de membri ai comitetului		
	11-13	15-19	
Potrivit	90	74	€ + 16
Nepotrivit	10	26	€ - 16
	100	100	

$\chi^2=4,01$ $\chi^2_{0,95}=3,84$. Semnificativ.

Deși nu avem intenția de a oferi rețete în legătură cu numărul optim al membrilor comitetelor de direcție, am vrea totuși să ne exprimăm părerea că depășirea limitei de 12 membri, stabilită de hotărârea la care ne-am referit, este posibil să nu ducă la sporirea eficienței activității acestor organe de conducere colectivă. Comitetele de direcție nu sînt organe reprezentative, ci organe cu caracter de lucru. Aceasta înseamnă că mărimea lor nu trebuie raportată, fără să se țină seama de anumite limite, la mărimea întreprinderii. Numărul de membri este necesar să fie stabilit în funcție de necesitățile realizării unei conduceri colective cît mai suplă și operative, capabilă să ia în discuție toate problemele esențiale ale vieții întreprinderii și să ajungă la decizii optime. Bineînțeles că nimeni nu oprește comitetele de direcție să folosească și alți salariați ai întreprinderii și chiar specialiști din afara ei, în studierea problemelor asupra cărora urmează să se pronunțe și chiar în sugerarea deciziilor. Însă alegerea unei soluții dintre mai multe posibile pentru una și aceeași problemă și responsabilitate acestei alegeri, cad numai și numai în competența membrilor comitetelor de direcție. Ei trebuie să cunoască cel mai bine implicațiile unor hotăriri particulare asupra vieții întreprinderii în general și mai ales asupra perspectivelor dezvoltării ei.

În ceea ce privește compoziția comitetelor de direcție studiate putem spune că, în general, ea corespunde sarcinilor pe care aceste organe le au de rezolvat. Membrii comitetelor de direcție au o bună pregătire profesională. Din 102 membri existenți în 7 comitete de direcție (au lipsit datele despre un comitet de direcție în legătură cu această problemă), 58 au studii superioare tehnice și economico-juridice, 12 au terminat liceul, 18 sînt absolvenți ai unor școli profesionale și de maiștri, 11 au peste 4 clase elementare și 3 doar 4 clase elementare; 95 membri ai comitetelor de direcție au o vechime în cîmpul muncii de peste 10 ani. Media de vîrstă a membrilor comitetelor de direcție este de 41,5 ani, variind pe cele 7 întreprinderi de la 44,7 ani (la „Clujana“) la 37,9 ani (la „Chimica“).

În legătură cu această compoziție pot fi făcute cîteva precizări și observații. Mai întii, membrii comitetelor de direcție avînd 4 sau peste 4 clase elementare sînt dintre cei aleși, reprezentînd aproape 50% din tota-

lul acestora. Faptul explică într-o anumită măsură participarea mai slabă a membrilor aleși la dezbaterile problemelor și luarea deciziilor, și totodată atrage atenția asupra necesității alegerii în adunările generale, într-o mai mare măsură, a unor membri cu un nivel de școlarizare mai ridicat. În al doilea rând, deși media de vîrstă a comitetelor analizate și vechimea în muncă a membrilor lor sînt o dovadă a faptului că ei posedă o bogată experiență în muncă, nu trebuie uitat adevărul că promovarea mai hotărîtă a tinerilor în munca de conducere ar putea aduce un suflu înnoitor potrivit rutinei și insensibilității față de ceea ce e nou (numai un membru al comitetelor de direcție are vîrsta sub 31 ani).

2. *Periodicitatea și durata ședințelor.* Cercetarea proceselor verbale ne-a permis să aflăm unele date cu privire la periodicitatea ședințelor comitetelor de direcție. Iată-le prezentate în tabelul de mai jos:

Tabel 3

Nr. crt.	Întreprinderea	Nr. membri- lor	Distanța între două ședințe			Durata medie între ședințe	Maxima duratei dintre 2 ședințe
			Sub 10 zile	Peste 30 zile	Peste 50 zile		
1.	Someșul	17	2	4	3	26,5 zile	57 zile
2.	Clujeana	19	8	4	2	25	55
3.	Comb. de panific. și morărit	11	4	7	1	23,8	65
4.	Chimica	13	—	7	1	28,3	60
5.	Carbochim	11	5	4	—	18,5	43
6.	Metalul Roșu	17	3	3	1	25	100
7.	Porțelanul	15	24	1	—	10,3	31
8.	Tehnofrig	11	2	6	3	32,2	72
TOTAL :			48*	36**	10		

* Au existat 74 durate cuprinse între 10—30 zile.

** În acest total (36) sînt cuprinse și cele 10 de peste 50 zile.

Analiza datelor dezvăluie cîteva fapte care merită atenție. După cum se poate observa distanța medie între ședințe variază între 32,2 zile la „Thenofrig“ și 10,3 la „Porțelanul“. La cele mai multe întreprinderi însă distanța medie a fost cuprinsă între 23,8 zile și 28,3 zile. Dacă ne-am limita la aceste constatări am putea spune că doar cu excepția a 2 întreprinderi („Porțelanul“ și „Carbochim“) distanța între ședințe a fost normală. Însă, luînd în considerare distanța între ședințe împărțită în trei categorii (sub 10 zile, peste 30 de zile și peste 50 de zile) și maxima distanței dintre ședințe, avem motive suficiente să ne îndoim de justetea unei asemenea aprecieri.

Pot fi semnalate două aspecte care sugerează prezența unor deficiențe cu privire la intensitatea și regularitatea ținerii ședințelor. În

primul rînd, au existat 10 distanțe între ședințe de peste 50 de zile, urcînd pînă la 72 de zile și chiar pînă la 100 de zile. În al doilea rînd, 48 de distanțe au fost cuprinse într-un interval de la 1—10 zile. Toate acestea dovedesc existența unor distanțe extreme între ședințele de comitet. Distanțele prea mari pot fi interpretate în sensul că în cursul lor, conducerea colectivă a întreprinderilor, dacă nu a fost abandonată, a avut totuși de suferit. Distanțele prea mici între ședințe (într-un număr destul de mare) pot fi asociate cu imposibilitatea pregătirii temeinice a ședințelor, cu discutarea unor probleme mărunte.

Despre durata ședințelor am aflat anumite date întrebîndu-i pe membrii comitetelor de direcție cît durează în medie o ședință. Din răspunsurile lor am constatat că cea mai mare pondere o au ședințele cu o durată de peste 2 ore și jumătate (vezi tabelul 4). Un număr de 22 membri afirmă că ședințele durează peste trei ore.

Tabel 4

Durata ședințelor	Numărul de răspunsuri
O oră	1
O oră și jumătate	5
Două ore	37
Două ore și jumătate	22
Trei ore	22
Peste trei ore	22

, Este clar faptul că durata unei ședințe este influențată de mulți factori (distanța de timp dintre ședința trecută și cea în curs de desfășurare, numărul de probleme de dezbătut, numărul de invitați, numărul de membri ai comitetului, importanța problemelor dezbătute etc.) și că, datorită acestei situații, oferirea unor rețete universale valabile incumbă un risc incontestabil. Cu toate acestea coordonata timp nu trebuie subapreciată în organizarea și desfășurarea ședințelor comitetelor de direcție. Ședințele lungindu-se pe parcursul a citorva ore devin ineficace și obositoare. Scurtarea lor poate fi realizată prin: o bună pregătire a dezbaterilor, o ordine de zi neîncărcată, o concentrare asupra problemelor puse în discuție, o bună dirijare și coordonare a luărilor de cuvînt etc.

3. *Gradul de participare a membrilor la pregătirea și dezbaterile problemelor.* În constatarea gradului de participare a membrilor la pregătirea ședințelor de comitet am luat drept indicator numărul de referate la întocmirea cărora aceștia au declarat că și-au adus contribuția (vezi tabelul 5).

Primul lucru care atrage atenția din analiza acestor date este faptul că un număr de 21 membri nu au fost antrenați la întocmirea referatelor

Tabel 5

La întocmirea cîtor referate a participat	Numărul de răspunsuri
La nici unul	21
La un referat	12
La 2 referate	21
La 3 referate	17
La peste trei referate	35

în timp ce 35 de membri au participat la întocmirea a peste 3 referate. Este vorba bineînțeles de o participare evident inegală a membrilor la pregătirea ședințelor de comitet.

Pentru a da răspuns la întrebarea cine sînt cei activi și cei pasivi în această latură a activității comitetelor de direcție, am corelat funcția membrilor cu participarea la întocmirea referatelor și am analizat răspunsurile la întrebarea: „În cazul în care vi s-ar cere să alegeți 5 membri din comitet cu care analizați o problemă majoră care vizează activitatea întreprinderii dv. și să întocmiți pe această bază un referat în scopul dezbaterii lui în comitet, pe cine ați prefera?“. Rezultatul este următorul: acei care au o funcție care le permite să aibă o imagine de ansamblu asupra întreprinderii (directorul, directorul pe probleme speciale, șeful serviciului O.N.M., șeful serviciului de organizare a producției etc.) au fost mai des solicitați la întocmirea referatelor și sînt mai intens preferați ca tovarăși de lucru în elaborarea unor referate decît ceilalți membri ai comitetului (șefi de secție și mai ales membri aleși).

Este firesc să existe o asemenea tendință în activitatea comitetelor de direcție. Numai că, dacă i se dă un curs spontan ea duce la apariția și adîncirea unor diferențe de participare între membri la activitatea comitetelor de direcție. Ea trebuie folosită în mod conștient în așa fel, încît pe lîngă factorii umani care dețin funcții cheie în întreprindere, la întocmirea referatelor să fie antrenați, în mod real și nu formal, toți ceilalți membri. În acest fel, pentru aceștia din urmă, participarea la întocmirea referatelor ar avea caracterul unei școli de cunoaștere a vieții de ansamblu a întreprinderii și totodată le-ar spori curajul și priceperea de a participa în cunoștință de cauză la dezbaterile problemelor ridicate în ședințe.

După cum rezultă din procesele verbale, în ședințele comitetelor de direcție numărul de luări de cuvînt este destul de mare. De la înființare și pînă în luna iulie (inclusiv) 1969, în ședințele celor 8 comitete de direcție s-au înregistrat 1937 de luări de cuvînt, ceea ce înseamnă 11,8 intervenții în medie pe o ședință. Pe întreprinderi media luărilor de cuvînt pe ședință variază de la 6 (la Combinatul de panificație și morărit) la 18 (la „Porțelanul“). Răspunsurile membrilor comitetelor de direcție la întrebarea: „De cîte ori ați luat cuvîntul la ședințele comitetului dv.?“, sînt în concordanță cu aceste medii. Peste 90% din ei au arătat că au luat

cuvîntul la fiecare şedinţă sau la aproape toate şedinţele. Un singur membru a răspuns că nu a participat de loc la discuţii.

În legătură cu gradul de participare la discuţii trebuie spus că el depinde de mai mulţi factori. Din multitudinea acestora ne-a interesat în special corelaţia dintre gradul de participare la întocmirea referatelor şi gradul de participare la discuţii şi măsura în care membrii comitetului au avut în prealabil la dispoziţie, pentru studiere, referatele dezbătute în şedinţe. Situaţia corelaţiei între participarea la întocmirea referatelor şi discuţii este prezentată în tabelul 6. Corelaţia este, după cum se poate vedea, de 22 (—şi+) şi poate fi exprimată verbal astfel: cu cât un membru a participat la întocmirea a două sau mai multe referate, cu atât participarea lui la discuţii a fost mai mare. 66 de membri au arătat că referatele au fost puse întotdeauna la dispoziţia lor înainte de şedinţă. Însă 39 de membri arată că acest lucru s-a întâmplat numai uneori. Nu excludem posibilitatea ca într-adevăr referatele să fi stat la dispoziţia unor membri ai comitetelor de direcţie înainte de fiecare şedinţă. Însă este tot atât de probabil ca această şansă să nu o fi avut toţi membrii în mod egal (dintr-un motiv sau altul). Dacă s-a întâmplat aşa ceva, şi opinia membrilor comitetelor de direcţie ne dă dreptul să credem că într-adevăr lucrurile aşa s-au petrecut, atunci bineînţeles că unii membri nu au avut aceleaşi şanse să participe la discuţii.

Tabel 6

Participarea la discuţii	Participarea la întocmirea referatelor		
	La cel mult un referat	La două sau mai multe referate	
La fiecare sau aproape la toate şedinţele	70	92	€-22
Rareori sau niciodată	30	8	€+22
	100	100	

$$\chi^2=8,56 \quad \chi^2_{0,99}=6,64.$$

4. *Atmosfera de lucru.* Comitetul de direcţie îşi desfăşoară activitatea, în general, într-un climat psiho-social propice luării unor decizii optime aflate într-un proces de continuă maturizare. Sînt sugestive în acest sens răspunsurile la întrebarea: „Ce părere aveţi despre atmosfera în care se desfăşoară de obicei şedinţele comitetului?": foarte bună=28, bună=62, satisfăcătoare=14, nesatisfăcătoare=1. Ele sînt verificate şi îmbogăţite de cele date la întrebarea: „Comitetul de direcţie este a) un colectiv bine încheat (în cadrul lui există relaţii de încredere reciprocă şi ajutor mutual), b) un grup nesudat (în cadrul lui există relaţii de ostilitate sau toleranţă reciprocă), c) un grup încă nesudat total, dar care tinde să devină un colectiv bine încheat". La prima posibilitate (a) au răspuns 53 de membri, la cea de a treia 48, şi la a doua doar 4. Înseamnă că într-un

procent de peste 90% membrii apreciază pozitiv, fie actual fie în perspectivă, din punctul de vedere al climatului, comitetele din care fac parte.

După cum se știe, calitatea atmosferei de lucru a comitetelor de direcție depinde și de promovarea principiilor conducerii colective. În acest sens am urmărit mai ales un aspect și anume, în ce măsură rămășițele conducerii unipersonale pot fi depistate în activitatea lor. Am pus în legătură cu acest aspect trei întrebări care să se verifice reciproc: 1. „Cine are cuvântul hotărâtor în luarea deciziilor în ședințele comitetului de direcție, directorul, inginerul șef, președintele sindicatului, votul tuturor membrilor comitetului“, 2. „Considerați că comitetul este subordonat directorului întreprinderii, da, nu“, 3. „Dacă ați avea un punct de vedere diferit de cel al directorului într-o problemă discutată în comitetul de direcție și l-ați exprimat în ședință: nu s-ar întâmpla nimic, relațiile cu directorul s-ar răci, directorul mi-ar purta pică, situația mea în întreprindere ar fi pusă sub semnul întrebării“. Răspunsurile primite scot în evidență faptul că unii membri (22 la prima întrebare și 21 la cea de a doua) consideră că comitetul de direcție din care fac parte este subordonat directorului. Acest fapt poate fi interpretat în sensul că unele rămășițe ale conducerii unipersonale mai sînt încă sesizate de unii membri în cursul activității comitetelor de direcție, ceea ce bineînțeles poate influența negativ atmosfera de lucru a acestor organe. Însă consecințele exprimării unor puncte de vedere deosebite față de cele ale directorului în dezbaterile problemelor nu sînt interpretate decît de 8 membri în termeni dramatici: relațiile cu directorul s-ar răci=5, directorul mi-ar purta pică=1, și situația mea în întreprindere ar fi pusă sub semnul întrebării=2. Cu toate acestea, chiar reduse la număr, opiniile respective sînt și ele o dovadă a prezenței unor elemente reprobabile în relația dintre director și ceilalți membri ai comitetului de direcție.

5. *Cîteva probleme esențiale.* În perioada pe care am urmărit-o, comitetele de direcție au desfășurat o bogată activitate care poate fi exprimată în cîteva date: 166 de ședințe și 377 de probleme incluse în ordinea lor de zi (în medie 2,3 probleme pe o ședință). Referindu-se la conținutul ei putem face cîteva aprecieri și observații: 1. În general, comitetele de direcție s-au orientat bine în alegerea temelor de dezbătut în ședințele lor. Uneori însă, acestei probleme nu i s-a dat atenția cuvenită. Așa se explică faptul că discutarea periodică a premierilor (și uneori pe fiecare salariat), precum și atribuirea locuințelor a luat o bună parte din activitatea unor comitete. În aceste condiții nu ne miră aprecierea celor 23 de membri care au considerat că problemele discutate în comitet au fost doar „uneori bine alese“. 2. Referatele prezentate în ședințe și care urmau să reprezinte baza științifică a luării deciziilor nu întotdeauna au fost bine documentate și întocmite. Acest fapt este relevat de 38% din membrii intervievați. 3. Din multitudinea de propuneri făcute de membrii comitetelor de direcție în legătură cu problemele discutate nu toate au fost respinse în mod justificat. 17 membri declară acest lucru. Comitetul de direcție prin menirea lui este străin falsului democratic de tipul a cere cît mai multe propuneri și a nu ține seama apoi de ele.

4. Doar în 16 cazuri (unele legate de locuințe și promovări) s-a constatat o neunanimitate de vederi (înregistrându-se voturi contrare). Consensusul în majoritatea problemelor, poate fi interpretat în sensul că membrii acestor grupuri gîndesc la fel, se înțeleg bine etc. Dar el poate fi judecat și altfel. Nu există o luptă de idei pentru susținerea unor variante ale deciziilor, există un conformism neprielnic promovării noului, nu este încurajată exprimarea deschisă a punctelor de vedere, unii membri nu-și asumă cu seriozitate responsabilitatea participării la luarea deciziilor. etc.

C. Concluzii cu privire la îmbunătățirea și perfecționarea activității comitetelor de direcție

Semnalarea deficiențelor manifestate pînă acum în activitatea acestor organe poate constitui un punct de plecare în formularea unor concluzii care să poată contribui la îmbunătățirea și perfecționarea activității comitetelor de direcție. Tocmai de aceea în cele prezentate pînă acum am insistat nu numai asupra unor aspecte pozitive din activitatea lor, ci și asupra unor lipsuri. Pentru a întregi tabloul acestora din urmă este necesar să analizăm și răspunsurile date de membrii comitetelor de direcție la întrebările deschise: „Ce neajunsuri considerați că există în activitatea comitetului dv.“ și „Ce propuneri ați vrea să faceți pentru îmbunătățirea activității lui?“ Răspunsurile la ultima întrebare dezvăluie într-o manieră indirectă prezența unor deficiențe, completîndu-se din acest punct de vedere cu cele date la prima întrebare.

Din prelucrarea răspunsurilor la cele două întrebări a rezultat următorul tabel centralizator al neajunsurilor și propunerilor făcute de membrii comitetelor de direcție (tabelul 7).

Tabel 7

Nr. crt.	Tipuri de probleme	Neajunsuri	Propuneri	Total
1.	Probleme legate de pregătirea și desfășurarea ședințelor	47	63	110
	din care :			
	cu privire la stabilirea problemelor	11	26	37
	cu privire la discutarea și luarea deciziilor	11	18	29
	cu privire la gradul de participare a membrilor	25	19	44
2.	Urmărirea realizării hotărîrilor și responsabilitatea membrilor	15	19	34
3.	Probleme tehnice	9	21	30
4.	Relații cu forurile superioare	9	21	30
TOTAL :		80	124	204

Înainte de a arăta problemele concrete din aceste categorii, considerăm necesar să subliniem faptul că din datele tabelului 7 se desprind două constatări mai importante. Mai întâi, după opinia membrilor problemele legate de pregătirea și desfășurarea ședințelor dețin cea mai mare pondere în ansamblul deficiențelor existente în activitatea comitetelor (53,9%). În al doilea rând dacă avem în vedere faptul că, alături de primul grup de probleme, problemele legate de realizarea hotărârilor și responsabilitatea membrilor și, în parte, problemele tehnice sînt și ele aspecte interne, putem spune că, într-o proporție de aproximativ 80% deficiențele sînt nu de competența unor factori externi întreprinderii. Doar o mică parte din lipsurile semnalate se datoresc relațiilor cu forurile superioare.

Neajunsurile concretizate pe categorii relevă următoarele aspecte:

a) *Pregătirea și desfășurarea ședințelor.* Cu privire la stabilirea problemelor: uneori se ocupă de probleme mărunte; prea mult timp se afectează repartizarea locuințelor. Cu privire la discutarea și luarea deciziilor: multe repetări (care duc la lungirea ședințelor); abaterea de la obiectul discuției; abordarea problemelor prin prisma funcției și a locului de muncă și nu a intereselor generale ale întreprinderii; nu se iau hotărâri în toate problemele care așteaptă să fie rezolvate. Cu privire la gradul de participare a membrilor la activitatea comitetului: membrii nu sînt omogeni din punctul de vedere al pregătirii tehnice și economice; participarea modestă a celor aleși; nu toți studiază în prealabil materialele; indiferența unor membri.

b) *Urmărirea realizării hotărârilor și responsabilitatea membrilor:* nu se analizează realizarea hotărârilor și partea de responsabilitate a fiecărui membru; unii membri nu-și fac simțită calitatea la locul de muncă; responsabilitatea membrilor nu este egală; numărul prea mare de membri diluează responsabilitatea; în luarea deciziilor unii caută să se „acopere” din punctul de vedere al funcției pe care o au.

c) *Probleme tehnice:* difuzarea defectuoasă a referatelor; munca de secretariat este efectuată doar de un singur om; periodicitate neregulată; în regulamentul de funcționare nu se precizează sarcinile fiecărui membru; numărul prea mare sau prea mic de membri.

d) *Relații cu forurile superioare:* competență redusă, nu are suficientă putere de decizie; nu se respectă autonomia conferită de documentele de partid și stat; activitatea îngrădită de unele legi apărute înainte de înființarea comitetelor de direcție; nu este ajutat suficient de forurile superioare.

Din datele cercetării (în special cele referitoare la lipsurile constatate), precum și din propunerile făcute de cei intervievați se desprind câteva direcții mai importante de perfecționare și îmbunătățire a activității comitetelor de direcție și chiar unele propuneri concrete în acest sens.

Cel mai important domeniu căruia îi este necesar să i se acorde o atenție cu totul specială, este acela al circumscrierii principale a problemelor pe care comitetele de direcție trebuie să le rezolve. Fără determi-

narea acestui element de conținut nu se poate vorbi în mod practic de valoarea stilului de muncă al organului de conducere respectiv. Este adevărat că fiecare comitet de direcție are probleme specifice rezultate în mod deosebit din particularitățile întreprinderii pe care o conduce și din sarcinile ei concrete. Însă, semnalarea acestui element nu poate fi în nici un caz un motiv de eludare din preocupările oricărui comitet de direcție a problemelor majore, de care depinde soarta realizării sarcinilor întreprinderii și perspectivele ei de dezvoltare.

În stabilirea problemelor majore care așteaptă o rezolvare competentă bazată pe înțelepciunea tehnică și economică colectivă, punctul de vedere al directorului sau al câtorva membri ai comitetului de direcție nu este suficient. În această privință trebuie să se pronunțe toți membrii comitetelor de direcție și specialiști din întreprindere sau chiar din afara ei. Un rol important în direcția precizării și îmbunătățirii conținutului preocupărilor comitetelor de direcție revine forurilor superioare locale și centrale, care, avînd o imagine mai largă asupra problemelor economice ale județelor sau ramurilor economice pot integra armonios obiectivele unei întreprinderi în ansamblul preocupărilor economice ale partidului și statului nostru. Nu este lipsită de interes sugestia de a ține contactul cu salariații întreprinderii în fixarea problematicii activității comitetelor nu numai prin adunările generale, ci și permanent prin înființarea unei cutii de propuneri în acest sens.

Un rol hotărîtor în direcția sporirii gradului de competență a comitetelor de direcție îl poate avea perfecționarea modalităților de discutare și luarea deciziilor. În această privință atrag atenția mai multe aspecte: problema periodicității ținerii ședințelor, a duratei și conținutului lor (scurte, concise, la obiect și temeinice), luarea în considerare a tuturor propunerilor raționale, indiferent din partea cui ar veni, invitarea de specialiști, luptă de idei pentru elaborarea celor mai bune decizii, responsabilitate sporită în votarea problemelor, atmosferă cît mai prielnică manifestării esenței democratice a comitetelor de direcție, etc. În vederea îmbunătățirii acestui domeniu al activității comitetelor de direcție merită atenție propunerea ca ședințele să fie prezidate prin rotație de toți membrii. În felul acesta se sporește gradul de participare a lor la conducerea efectivă a întreprinderii și totodată ei sînt stimulați în direcția cunoașterii în ansamblu a problematicii întreprinderii. Este posibil ca realizarea unei asemenea propuneri să aibă repercusiuni pozitive asupra atmosferei, ședințelor, luptei de idei și chiar asupra votării problemelor.

În legătură cu creșterea gradului de participare a membrilor la pregătirea și desfășurarea ședințelor comitetelor de direcție pot fi făcute următoarele propuneri: stimularea (eventual prin premii) a membrilor cu o activitate deosebită în comitet, antrenarea membrilor în cercuri de studiere a problemelor de conducere, antrenarea tuturor membrilor la întocmirea referatelor și alegerea în comitet, în adunările generale, a unor salariați cu o pregătire temeinică, tehnică și economică, experiență bogată și calități etice deosebite (nu trebuie omisă nici problema antrenării unor elemente tinere).

Urmărirea realizării hotărârilor și creșterea responsabilității membrilor poate influența în sens pozitiv toate celelalte aspecte ale comitetelor de direcție și mai ales eficacitatea lor. Tocmai de aceea aceste probleme nu trebuie privite doar ca probleme în sine. Este firesc ca mai întâi hotărârile luate să fie realizate atât cantitativ, cât și calitativ. Dar, în vederea acestui scop procesul și stadiul de realizare a hotărârilor trebuie sistematic urmărit. Pentru aceasta este valoroasă propunerea de a se prezenta în fiecare ședință o informare asupra măsurii îndeplinirii hotărârilor luate în ședințele anterioare. Totodată responsabilitatea îndeplinirii lor, atunci când este posibil, trebuie concretizată pe fiecare membru al comitetului. Astfel, în ședințele comitetului de direcție membrii pot fi trași la răspundere pentru felul în care s-au achitat de sarcinile ce le-au revenit.

Problemele tehnice nu pot fi tratate cu indiferență. Ele influențează, de asemenea, activitatea de ansamblu a comitetelor de direcție. În cadrul acestei categorii intră asemenea aspecte: determinarea unui număr optim al membrilor comitetelor, elaborarea unor regulamente detaliate și precise de funcționare, organizarea unor schimburi de experiență între comitete, ținerea unei evidențe precise a activității desfășurate, etc.

În sfârșit, îmbunătățirea relațiilor cu forurile superioare constituie o altă direcție de seamă în sensul perfecționării comitetelor (importanța ei rezultă și din aceea că asupra problemelor ei s-au pronunțat mai ales factorii cei mai competenți din întreprinderi, în special directorii). Propunerile din această sferă se mișcă în special pe linia respectării autonomiei relative a comitetelor de direcție sau chiar lărgirea acesteia (se cere printre altele renunțarea la imixtiuni nemotivate a forurilor tutelare în activitatea comitetelor). Se conturează de asemenea și alte propuneri cum ar fi elaborarea unei legislații mai bine pusă la punct cu privire la comitet sau corelată cu activitatea lui, includerea în comitete a unui delegat al forurilor tutelare sau chiar a unor salariați din întreprinderi cu același profil sau asemănător și participarea la fiecare ședință a unui reprezentant din partea organelor locale de partid.

Sintem convinși că factorii interesați (comitetele de direcție și forurile superioare) studiind și mai ales apreciind valoarea și oportunitatea constatărilor și propunerilor prezentate mai sus, vor putea găsi soluțiile cele mai potrivite pentru a spori competența și eficacitatea organelor de conducere colectivă din întreprinderi. Dacă așa ceva se va întâmpla, efortul depus în realizarea acestui studiu nu a fost inutil.

СТИЛЬ РАБОТЫ ЗАВОДСКИХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ КОМИТЕТОВ

(Резюме)

Статья основана на исследовании деятельности 8 клужских заводских управленческих комитетов. Для получения данных были проанализированы протоколы заседаний комитетов, состав членов и были интервьюированы все члены соответствующих заводских управленческих комитетов.

Важнейшие результаты исследования относятся к: 1. Величине и составу заводских управленческих комитетов, 2. периодичности и длительности заседаний, 3. Степени участия членов в подготовке и обсуждении вопросов, 4. Рабочей обстановке, 5. Некоторым существенным вопросам. В конце статьи автор излагает свои выводы в связи с улучшением и усовершенствованием деятельности заводских управленческих комитетов.

WORK STYLE OF THE DIRECTION COMMITTEES

(S u m m a r y)

The paper is based on an investigation carried out in eight direction committees from Cluj. In order to obtain the data, the member composition and the official reports were analysed and all the members of the respective direction committee were interviewed.

The principal results refer to: proportion and composition of the direction committees, periodicity and duration of the sittings, membres' participation degree to preparing and debating the problems, working atmosphere and some other essential problems. Some conclusions are presented then, on improving the activity of the direction committees.

STATUTUL SOCIAL AL TINERETULUI

de

ANDREI ROTH

Marile mișcări social-politice ale tineretului, care au răscolit adînc viața publică a multor țări europene — și nu numai europene — în trecutul apropiat, au atras luarea-aminte a sociologilor, mai mult ca oricînd în trecut, asupra acestei categorii a populației; multe lucrări au fost consacrate încercărilor de a se descifra sensul acestor evenimente, de a se stabili cauzele și consecințele lor posibile, apropiate și îndepărtate. Mișcările tineretului s-au dovedit a fi fenomene politice importante: „Tot mai viguros se afirmă în perioada actuală tineretul, care prin elanul și combativitatea sa, prin idealurile sale generoase, reprezintă un imens potențial în transformarea progresistă a lumii. [...] În lumea capitalistă au loc adînci frămîntări ale tineretului în legătură cu problema crucială a existenței sale: cum își va organiza viitorul, cum va arăta viața sa de miine. [...] Apare tot mai evidentă dorința expresă a tineretului de a participa activ la lupta politică pentru asigurarea unui viitor mai bun — luptă care, chiar dacă cuprinde curente variate, concepții și orientări diferite, are un important rol pozitiv”¹ — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea internațională de la Moscova din iunie 1969. Totodată, aceste frămîntări au contribuit pretutindeni la creșterea interesului opiniei publice față de sociologie: s-au multiplicat întrebările ce i se adresează cu privire la structura și dinamica societății contemporane în diferitele sale înfățișări, la tendințele principale ale evoluției sale. S-a accentuat rolul central al sociologiei în conștiința de sine teoretică a contemporaneității². Desigur, deocamdată întrebările sînt mai insistente

---

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea internațională a partidelor comuniste și muncitorești, 9 iunie 1969*, Editura Politică, București, 1969, p. 29—30.

² „Le mouvement de mai a mis la sociologie — comme l'ensemble des sciences humaines — en vedette. Mais le rôle dont elle s'est trouvée investie est ambigu: on la redoute et on l'interroge. On a suffisamment dit que le mouvement, avant d'éclater, avait longtemps couvé dans les séminaires des sciences sociales de Nanterre ou de Strasbourg et que les «travaux pratiques» au cours desquelles on disséquait

decît sînt de pertinente răspunsurile. Se ştie însă, din întreaga istorie a ştiin ei, că formularea insisten a a unor întrebări indică iminen a găsirii răspunsurilor.

 n ce ne priveşte, în scurtele considerații ce urmează, nu ne vom ocupa de complexa problematică a *mişcărilor* tineretului, de cauzele, caracteristicile şi consecințele sociale ale acestor mişcări. Ne vom restr nge aria reflec iei la unele probleme ale *statutului social* al tineretului,  ncerc nd surprinderea unor aspecte ce ni se par importante din unghiul de vedere al unei viziuni macro-sociologice, consider nd că cercetarea acestor chestiuni poate constitui o *introducere* sociologică utilă pentru studiul problematicii mai ample, menționate.

1. Conceptualizarea sociologică a problematicii tineretului cere examinarea prealabilă a două no iuni: a no iunii de grupă de vîrstă şi a celei de generație; cu ajutorul acestora, apoi, vom putea încerca o delimitare a no iunii de tineret.

Grupa de vîrstă e o no iune demografică; în sine, conține prea pu ine determina ii sociologice. Bine determinată din unghi de vedere demografic,  mp r irea populației unei  ri în grupe de vîrstă de c te cinci sau de c te zece ani cuprinde, sub aspect sociologic, un element de arbitrar, căci nu ia drept criteriu *dec t* v rsta biologică, face abstrac ie de statutul şi rolul social diferit al persoanelor apar in nd unor diferite grupe de vîrstă şi de comunitatea acestor statute şi roluri la persoane desp r ite artificial prin bariera formală a unor cifre rotunde pe care le foloseşte statistica, sau, dimpotrivă, de discrepan a lor la persoane reunite prin aceleaşi bariere.

Trebuie să se facă o deosebire între v rsta calendaristică şi cea fiziologică a omului, scrie Hans Selye:  n viziunea medicală modernă, v rsta reală a unei persoane este dată de gradul dezvoltării sau uzurii organismului s u³. Aceasta nu se referă însă numai la deosebirile dintre ritmurile vitale individuale, ci şi la deosebiri cu caracter statistic, evidente la întregi unit ti de populație. Se cunoaşte, astfel, fenomenul *acelera iei* maturizării fiziologice a organismului t n r în  rile dezvoltate, în epoca actuală; se cunoaşte, de asemenea, fenomenul creşterii duratei medii a vieţii şi a limitei superioare a capacit ii de muncă, deci al unei uzuri mai lente a organismului  mb tr nit. Tot astfel, credem, trebuie să se distingă, mai departe, v rsta *socială* de cea calendaristică şi de cea fiziologică deopotrivă.  n societ ti şi epoci diferite, aceleaşi v rste calendaristice i se asociază situații şi atribu ii sociale diferite ale unor grupe de persoane. Statutul şi rolul social al persoanelor apar in nd unor anumite grupe de vîrstă nu decurge necesarmente din v rsta calendaristică sau din cea fiziologică a indivizilor sau cel pu in nu numai din acestea, ci din — sau şi din — gradul dezvoltării, modul organizării lăuntrice, modul de viața al unei anumite societ ti; dovadă statutele şi rolurile diferite

la société et l'Universit  ressamblaient fort à des exercices de subversion..." — scrie Frédéric Gaussen  n „Le Monde” (supplément au numéro 7446, 21 d c. 1968).

³ Hans Selye, *The Stress of Life*, New York, 1956.

ale aceluiași grupe de vîrstă în societăți diferite, marile diferențe între societăți în ce privește vîrsta intrării în cîmpul muncii, vîrsta la care se cîștigă statutul persoanei mature, vîrsta de contractare a căsătoriei etc.

Generația ni se pare a fi noțiunea sociologică care desenează o categorie macrostructurală caracterizată, în anumite limite de vîrstă, prin unele elemente comune ale statutului și rolului social. Limitele de vîrstă ale unei generații, participante la o anumită mișcare socială, nu sînt precis delimitate de vîrsta cronologică a persoanelor, mai curînd de natura mișcării sociale respective; totuși, variațiile nu depășesc anumite limite. Generația este formată din persoane a căror vîrstă permite și impune participarea la o anumită mișcare socială, la transformările legate de o treaptă determinată a dezvoltării sociale, persoane legate printr-o anumită comunitate a modului de viață, a modului de a acționa și a modului de a gîndi. „Istoria nu este altceva decît succesiunea diferitelor generații; fiecare dintre ele folosește materialele, capitalurile, forțele de producție transmise de toate generațiile precedente; în virtutea acestui fapt, fiecare generație, pe de o parte, continuă în împrejurări complet schimbate activitatea moștenită, iar pe de altă parte modifică vechile împrejurări printr-o activitate complet schimbată“ — scriau Marx și Engels⁴. Conceptul de generație nu ocupă, desigur, un loc central în edificiul noțional al sociologiei marxiste, dar este, tot atît de sigur, unul necesar⁵. Singur, nu poate sluji la surprinderea tendințelor principale și forțelor motrice ale mișcării sociale, iar hipertrofierea forțată a valorii sale explicative poate fi deformatoare de optică. Constatarea existenței unor generații cu acțiune neconvergentă într-o societate, cu profil spiritual diferit, nu poate suplini luarea în considerare a altor diviziuni ale macrostructurii sociale — clase și pături sociale, categorii profesionale, populație urbană și neurbană etc. —, cu atît mai mult cu cît toate acestea pătrund în compunerea tuturor generațiilor. Dar generația e o realitate socială; altele sînt așteptările, pretențiile societății față de fiecare generație, altele prestigiul și considerația ce li se acordă, altele posibilitățile lor sociale de afirmare, altele particularitățile comportamentului lor. Fiecare bărbat și fiecare femeie, scria Shakespeare, joacă roluri diferite în cele șapte acte ale piesei de teatru care este viața, conform celor șapte vîrste succesive prin care trece de la naștere pînă la moarte (monologul lui Jacques din „Cum vă place“, actul II).

2. *Tineretul* reprezintă, în sensul celor de mai sus, o anumită generație. Nu poate fi sociologic definită prin limite de vîrstă invariabile determinate o dată pentru totdeauna, căci studentul de 22 de ani contem-

⁴ K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. 3, Editura Politică, București, 1958, p. 46.

⁵ Conceptul de generație are, desigur, mai multe accepțiuni. I. S. Kon notează, alături de accepțiunea sa sociologică, pe cea care desenează grupul de oameni de aceeași vîrstă, apoi pe cea care arată succesiunea indivizilor în cadrul unei familii (nepotul se află la două generații distanță față de bunic), în sfîrșit pe cea care indică media statistică a rîstimpului dintre nașterea părinților și nașterea urmașilor lor (convențional, circa 30 de ani). *Sociologhiia licinosti*, Leningrad, 1966, II, 1.

poran cu noi aparține tineretului, pe cînd țăranul de 19 ani, căsătorit și gospodar la casa lui, în societatea preindustrială, nu-i aparține. Cercetătorul științific din zilele noastre e „tînăr“ la treizeci de ani; la aceeași vîrstă muncitorul e de-acum matur, iar sportivul de performanță începe să fie considerat „bătrîn“, fără să mai vorbim de timpurile în care treizeci de ani reprezenta durata medie a vieții.

Din unghiul de vedere al dezvoltării bio-psihice individuale, tineretul cuprinde persoanele aflate la intersecția vîrstelor copilăriei și maturității; nu mai sînt copii și nu sînt încă complet dezvoltați, maturi. Din unghiul de vedere al procesului de socializare, tineretul cuprinde persoanele aflate la intersecția perioadei de învățare a comportamentului social, de pregătire pentru activitatea socială, la perioada de afirmare, de desfășurare a acestui comportament și a acestei activități. Cele două unghiuri de vedere, care, pe anumite trepte depășite ale dezvoltării sociale, se suprapuneau, nu se mai suprapun astăzi — cel puțin în societățile dezvoltate, industriale —, căci perioada de învățare și de pregătire tinde să depășească, ca durată, perioada nematurității bio-psihice. Statutul social al tineretului este prin excelență unul ambiguu. Copilul e persoană dependentă, incapabilă în principiu de a se întreține singur și înaptă de a participa autonom la viața obștei, lipsită totodată și de răspundere directă în fața societății; adultul e persoană capabilă și datoră de a se întreține, de a desfășura o activitate socialmente utilă, de a participa la viața obștei și răspunzătoare nemijlocit față de aceasta pentru activitatea sa. Statutul social al tineretului este *statutul celor care își caută statutul, un statut al provizoratului*, statutul celor puși nemijlocit în fața necesității de a-și găsi locul în societate și de a-și afirma personalitatea. Este statutul celor care încă nu s-au încadrat pe deplin în diviziunea socială a muncii, dar fac de-acum primii pași în această direcție; statutul celor care nu-și trăiesc încă viața pe propriile picioare, mai depind, cel puțin parțial, de familie, de părinți, dar sînt în pragul trecerii la viață independentă (desigur în limitele independenței personale pe care o cunoaște societatea dată); statutul celor care nu au încă răspunderea socială a persoanelor mature și nici nu se bucură de toate drepturile și de prestigiul legate de această răspundere, dar care au depășit lipsa de răspundere și de drepturi a copilăriei. De aceea, situația tineretului focalizează, într-un fel, principalele contradicții ale societății: toate adversitățile inegalității și inechității sociale, care împiedică dezvoltarea personalității și denaturează valorile, sînt cu acuitate resimțite — nu numai datorită unor particularități temperamentale de origine hormonală, ci din cauza situației sale speciale — de tînăra generație, care totodată poate și trebuie să reacționeze mai prompt la ele, tocmai fiindcă nu este încă pe deplin cuprinsă în angrenajul diviziunii sociale a muncii și instituțiilor sociale, dar se află de-acum în imediata apropiere a acestora. Ambiguitatea statutului său social este principala sursă a non-conformismului ce caracterizează dintotdeauna tineretul mai mult decît orice altă generație, chiar dacă, bineînțeles, non-conformismul nu este nicidecum apanajul său exclusiv.

Este un fapt de observație că generația tineretului — deși cum spuseseam, nu este cituși de puțin nediferențiată lăuntric, ci reproduce structura de clasă a societății date — prezintă un grad mai mare de coeziune decât generațiile celor maturi și vîrstnici, manifestă mai multe trăsături de comportament comune, mai multă unitate în mișcările sociale decât acestea din urmă. Explicațiile ce se dau acestui fapt sînt încă diferite. Părerile curente îl pun în legătură cu particularitățile temperamentale ale vîrstei tineretului, cu unele trăsături bio-psihiice care fac ca modul de a reacționa al tinerilor să prezinte caracteristici comune în ciuda deosebirilor de situație socială. În fond pe aceeași linie gîndește și sociologul polonez Jerzy Wiatr cînd afirmă că fiecare generație resimte cu deosebită putere influența evenimentelor istorice trăite la vîrsta cuprinsă între 16—24 de ani, vîrsta-cheie din punctul de vedere al experienței de viață; influența acestor evenimente reprezintă un numitor comun al particularităților generației date⁶. Avem aici de-a face tot cu o explicație psihologică și nu cu una propriu-zis sociologică, deci cu o explicație care poate conține, cel mult o parte de adevăr. O altă parte a adevărului ni se pare a fi cuprinsă în constatarea că generația tineretului e formată din persoane, precum arătasem, încă necuprinse efectiv în diviziunea socială a muncii. Această caracteristică a situației sale sociale, mai mult decât particularitățile sale bio-psihiice, ni se pare a constitui „numitorul comun” — foarte relativ de altfel — ce stă la temelia comportamentului tinerei generații. Tinerii aparțin unor clase sociale date prin originea lor, prin condiția de viață a familiei lor, condiție ce determină în mare măsură — cu deosebire în societatea antagonistă — direcția și șansele afirmării lor în viață. În măsura însă în care există în societatea dată o mobilitate socială intergenerațională, tînărul își va determina mai precis propria poziție de clasă abia în urma ocupării unei poziții în diviziunea socială a muncii, ceea ce coincide cu dobîndirea statutului de persoană matură. Atîta timp cît nu a dobîndit acest statut, situația sa păstrează un element de incertitudine care constituie o notă comună a întregii generații a tineretului.

3. În contemporaneitate, în societățile industriale, situația tineretului prezintă unele caracteristici generale, legate de trăsăturile modului de viață industrial-urban, deosebitoare față de epoci precedente și trepte anterioare ale dezvoltării social-istorice. Cu acestea se întrepătrund, bineînțeles, caracteristicile distinctive ale situației tineretului în cele două sisteme sociale diferite ale socialismului și capitalismului.

Amintisem mai sus fenomenul *acelerației*, al maturizării mai rapide a indivizilor umani din punct de vedere bio-psihic, al consumării mai rapide, sub aspect fiziologic, a copilăriei. Efect al unor condiții sociale, specifice, al creșterii generale a standardului de viață, a îmbunătățirii alimentației, a nivelului igienic-sanitar, a sportului de masă — acest fenomen acționează în sens opus față de altul, nu mai puțin important,

⁶ Jerzy J. Wiatr, *Czy zmierz ery ideologii?*, Warszawa, Kziazka i wiedza, 1968, cap. 4.

anume tendința de *prelungire* a perioadei de socializare, de învățare, de pregătire pentru activitatea socială. Determinat de cerințele tot mai complexe ale calificării în conformitate cu cerințele tehnicii și științei contemporane, acest al doilea fenomen include prelungirea generală a duratei școlarizării, precum și apariția unor noi și noi trepte și etape intermediare pînă la obținerea calificării depline și a posibilității de a se depăși statutul provizoratului. Zygmunt Bauman scrie — cu dreptate, credem — despre „ deschiderea ” tot mai mare dintre maturizarea biologică-sexuală, cu tendință de accelerare și cea socială, cu tendință de încetinire în societatea industrială modernă⁷. Mai devreme ca în trecut individul părăsește copilăria și intră mai tîrziu în rîndurile adulților. S-ar putea spune, credem, într-un fel, că acest decalaj înseamnă o tot mai mare *prelungire a tinereții*, o lărgire a limitelor de vîrstă între care se înscriu părtașii acestui grup social. În felul acesta, tineretul devine tot mai numeros și crește ponderea sa în ansamblul populației; acesta este unul dintre aspectele rolului său crescînd în viața societății contemporane. (Facem aici abstracție de influența exercitată asupra procentului de tineri într-o țară dată de către procesele variabile ale creșterii, respectiv descreșterii natalității.)

Dar nu e vorba, desigur, numai despre acest aspect cantitativ. Prelungirea statutului ambiguității, în care individul nu mai este și nu se mai simte copil, ci persoană capabilă de creație și de răspunderi, dar nu-și găsește încă statutul propriu și independent în societate, nu poate să nu fie generatoare de tensiuni; depinde de natura structurilor sociale dacă aceste tensiuni dau naștere la situații conflictuale sau își găsesc rezolvarea în cadrul unor procese sociale mai largi.

Un întreg ghem de probleme izvorite din cele două tendințe contrare aici schițate vizează viața sexuală a tineretului. Fără intenția de a ne opri asupra lor — căci reclamă o cercetare aparte — vom menționa numai problematica sociologică izvorită din procesul accelerației, căruia i se alătură solicitările și excitațiile tot mai dese și mai intense, inerente civilizației urbane, vieții impregnate de „mass media” moderne, pe de o parte, și obținerea mai tîrzie a statutului independenței și maturității sociale, pe de altă parte. Problemele vîrstei la care se încheie căsătoriile, problemele relațiilor sexuale pre- și extraconjugale se pun într-un mod nou în aceste condiții.

Societatea industrială modernă funcționează după principiul *eficienței*, mai precis: urmărește realizarea acestui principiu în mod mai direct și mai consecvent ca orice treaptă anterioară a dezvoltării sociale. Tocmai în virtutea acestuia prelungeste ea sistematic perioada de ucenicie a tineretului, refuzînd să acorde statutul adultului unor indivizi a căror pregătire, calificare nu este completă. Din unghiul de vedere al cerințelor dezvoltării tehnicii și științei, al funcționării eficiente a forțelor de pro-

⁷ Zygmunt Bauman, *Observații asupra unor dificultăți ale învățămîntului contemporan*, în „Sociologia contemporană”, Editura Politică, București, 1967, p. 435—436.

ducție moderne, al diviziunii și organizării generale a muncii sociale, acest refuz apare ca deplin justificat. Dar din unghiul de vedere al unui grup social format din indivizi maturi sub aspect bio-psihiic, el poate stârni obiecțiuni și genera resentimente. Această tendință contradictorie este inerentă condițiilor producției moderne, civilizației tehnico-științifice moderne și de aceea probabil va continua să se manifeste și în viitorul apropiat.

Dar integrarea socială a tineretului nu comportă numai încadrarea sa în diviziunea socială a muncii, ci și în viața publică a societății. Înainte de afirmarea atât de pronunțată a „deschiderii“, a decalajului despre care am vorbit, integrarea concomitentă a tineretului în diviziunea socială a muncii și în viața publică, politică a societății nu prezenta probleme deosebite, mai ales în epoci de stabilitate socială, de absență a situațiilor revoluționare. În condițiile actuale însă, când procesul de calificare se prelungește tot mai mult dincolo de vârsta maturității bio-psihiice, absența sau limitarea posibilităților de *participare* la elaborarea deciziilor privitoare atât la căile dezvoltării sociale în ansamblu, cât și la problemele vieții și activității tineretului însuși, trezește — acolo unde e cazul — un firesc sentiment de frustrare în rîndurile tineretului. Și aceasta cu atât mai mult cu cât se adîncesc contradicțiile sociale de bază ale sistemului capitalist, cu cât se amplifică participarea unor pături sociale mai largi la viața politică. Și trebuie observat că în această privință considerentele izvorite din principiul eficienței nu mai au aceeași consistență ca în ce privește încadrarea profesională a tineretului: depinde mai cu seamă de natura sistemului social în ce măsură poate da satisfacție tendinței de participare a tineretului la viața publică, în ce măsură poate valorifica — sau se ferește de a valorifica — potențialul de activitate politică înnoitoare a tineretului.

Sociologul american Michael Harrington observă că în societatea contemporană a Statelor Unite tinerețea este idolatrizată; în mentalitatea generală, tinereții i se acordă o valoare deosebită și pierderea ei este socotită o calamitate⁸. O asemenea mentalitate izvorăște, într-un fel, după cum nu este greu de observat, din același principiu al eficienței: este exaltată vigoarea tinereții, puterea de muncă, rezistența, capacitatea de a înfrunța riscurile și dificultățile vieții. Totodată supralicitarea tinereții este legată în acest caz, după cum rezultă din lucrările a numeroși autori, de nevoile manipulatorii ale societății „consumului de masă“ și a „loisir“-ului: această supralicitare servește la stimularea cumpărării bunurilor de consum, incită la folosirea produselor de tot felul ale industriei distracțiilor, contribuie la formarea unui stil de viață al cărui principiu este vechiul „carpe diem“, la îndepărtarea tineretului de problemele zilei sale de mîine și implicit de marile probleme de perspectivă ale dezvoltării sociale. Oricum, exaltarea valorică a vârstei tinereții nu face decît să accentueze contradicțiile generate de amînarea încadrării profesionale a

---

⁸ Michael Harrington, *The Other America. Poverty in America*, New York, 1963. cap. V.

tineretului și mai ales — unde e cazul — de neparticiparea sa la exercitarea unei influențe reale asupra vieții publice, asupra funcționării sistemului în care se elaborează și se aplică deciziile privitoare la propria ei situație și la mersul general al societății.

Alături de schimbările survenite în situația tineretului, au loc anumite deplasări și la extremitatea opusă a scării grupelor de vîrstă, care contribuie la rîndul lor la amplificarea tensiunii între generații. Este vorba, anume, de fenomenul de asemenea mai sus amintit al *îmbătrînirii* populației: creșterea duratei medii a vieții, deocamdată pînă la 65—70 de ani în țările dezvoltate, aduce cu sine creșterea procentului de bătrîni în ansamblul populației; totodată, creșterea duratei medii a vieții e însoțită de ridicarea mediei a limitei superioare de vîrstă a capacității de muncă. Psihosociologul francez Jean Stoetzel arată⁹ — ca și alți autori de altfel — că fenomenul îmbătrînirii populației are o consecință directă asupra tinerei generații: „deasupra“ aceștia din urmă stau nu una, ci două sau chiar trei generații; înlocuirea celor bătrîni prin tineri în diferite poziții ale activității sociale se face deci, în multe cazuri, nu nemijlocit prin generația următoare, ci la o distanță crescîndă. Precumpănirea vîrstnicilor în poziții-cheie în multe domenii ale activității sociale și ale vieții publice — ceea ce face ca unii autori să vorbească de o adevărată gerontocrație în civilizația contemporană — nu este nici ea integral justificată prin principiul eficienței, fiind legată, probabil, și de anumite tendințe conservatoare, imobiliste.

(Pe de altă parte, desigur, fenomenul îmbătrînirii populației ridică un complex de probleme privind folosirea sau nefolosirea de către societate a capacității de muncă prelungite a generației vîrstnicilor, asigurările sociale pentru boală și incapacitate de muncă, integrarea socială a persoanelor însingurate etc., de care nu e cazul să ne ocupăm aici.)

4. Caracterul prin excelență provizoriu al statutului social al tineretului face să dobîndească o deosebită importanță poziția sa în procesul mobilității sociale. Datorită statutului său specific, de tranziție, resimțit ca atare de tineret, acesta înclină în mod firesc să-și judece situația în perspectiva posibilităților ce i se deschid; reacțiunile sale sînt provocate nu numai de situația sa actuală, ci și de situația pe care i se pare că poate — sau că nu poate — s-o obțină într-un viitor apropiat.

Prin tineret, prin integrarea sa în sistemul relațiilor economice și politice ale societății date, se realizează — în măsura în care se realizează — mobilitatea socială verticală intergenerațională. Ascensiunea pe scara ierarhiei sociale este o dorință firească a mării majorități a tineretului; această aspirație este puternic alimentată, în epoca noastră, de extinderea generală a pregătirii școlare, de prelungirea generală a perioadei de pregătire și calificare, alături de puternica influență politică a socialismului.

⁹ Jean Stoetzel, *Psychologie sociale des âges*, în „Bulletin de psychologie“, nr. 265-266 din 1967; 267, 268, 269 din 1968.

Cu cât avansează revoluția tehnico-științifică contemporană, cu atât crește importanța școlii, a calificării profesionale în procesul mobilității sociale — această afirmație nu necesită, credem, o argumentare deosebită. Însă în condițiile capitalismului contemporan procesul nu este, nici pe departe, univoc. Este de netăgăduit, pe de-o parte, că dobândirea unei calificări superioare, a unei pregătiri școlare temeinice și prelungite, facilitează ascensiunea socială, permițând astfel unor indivizi să contrabalanseze, prin propriile lor străduințe și capacități, handicapul condițiilor lor de start în viață. Tot atât de neîndoios este însă caracterul de clasă al sistemului învățământului public în țările capitaliste, unde școlarizarea este puternic influențată de situația materială a părinților. Accesul în învățământul superior — cel care deschide calea spre trepte superioare ale ierarhiei tehnice și administrative — este în mod practic puternic îngrădit pentru straturile „de jos“ ale societății. În lucrarea de larg răsunet *Le défi américain*, cunoscutul publicist francez Jean-Jacques Servan-Schreiber scrie: „Les ouvriers (y compris les ouvriers agricoles) représentent en France 56% de la population active. Leurs enfants ne représentent que 12,6% des étudiants. Même remarque pour les autres pays du Marché Commun: 11,5% d'enfants de travailleurs parmi les étudiants en Belgique, 10% aux Pays-Bas, 7,5% en Allemagne.“¹⁰ O serie de sociologi americani ca Herbert Hyman, S. M. Lipset și R. Bendix ș. a. au făcut constatări asemănătoare pentru Statele Unite. Toate datele susțin concluzia formulată de Zygmunt Bauman¹¹ și de alți autori, că această cale a mobilității ascensionale este deschisă în capitalismul contemporan cu deosebire pentru păturile mijlocii, mai puțin pentru cele inferioare, în speță pentru fiii și fiicele muncitorilor. În plus rămîne faptul hotărîtor că mișcarea ascensională prin școlarizare și calificare superioară privește doar ierarhia tehnică, științifică și administrativă, lăsînd neatinsă ierarhia fundamentală a societății capitaliste, ierarhia proprietății private asupra mijloacelor de producție. La toate acestea se adaugă împrejurarea că cea mai mare parte a aparatului tehnic și administrativ, cea mai mare parte a specialiștilor, subordonată vîrfurilor monopoliste și statului capitalist, este de asemenea supusă manipulării, condiționării birocratice, lipsită de putința reală de participare la elaborarea deciziilor fundamentale care privesc propria sa activitate și problemele de bază ale societății în ansamblu. Recunoașterea mai mult sau mai puțin conștientă a acestui fapt a constituit, după cum a subliniat sociologul francez Alain Touraine — alături de alți autori — unul din resorturile mișcării contestatatoare a studențimii franceze din mai 1968.

Prelungirea statutului tinereții, despre care am vorbit mai sus, privește în mod accentuat studențimea. La vîrsta la care tînărul muncitor, intrînd în producție, devine independent și responsabil, își întemeiază o familie etc., dobîndește adică statutul omului matur, studentul continuă să fie

¹⁰ Jean-Jacques Servan-Schreiber, *Le défi américain*. Éd. Denoël, Paris, 1967, p. 87.

¹¹ Zygmunt Bauman, *Zarys marksistowskiej teorii społeczeństwa*, PWN. Warszawa, 1964, cap. III, 3.

dependent atât de părinții care-i asigură existența cât și de profesorii care-l instruiesc. În același timp, însăși pregătirea sa, preocupările sale intelectuale îl fac să-și conștientizeze caracterul contradictoriu al poziției sale. Studențimea nu este, totodată, o categorie „marginală“ a societății capitaliste — în sensul în care H. Marcuse vorbește de o asemenea categorie și de rolul ei¹² —, ci un detașament în formare a intelectualității, deci al unei pătri sociale bine determinate, a cărei pondere în ansamblul populației și al cărui rol social este în continuă creștere. În mișcările studențești își găsesc expresia, de aceea, atât contradicțiile specifice ale situației tineretului, cât și cele ale situației intelectualității, indiferent de generație. Este adevărat însă că faptul neintegrării sale, deocamdată, în aparatul tehnic sau administrativ îi oferă tineretului studențesc o libertate de mișcare mai mare decât aceea a intelectualității de-acum integrate în diviziunea socială a muncii. În același sens acțiunează — favorizând acțiunile contestatatoare — absența provizorie a răspunzătorilor familiare la această generație. Dar tocmai caracterul necesarmente provizoriu al acestor determinații face ca ele să nu poată constitui temelia suficient de trainică a unor acțiuni transformatoare care, spre a avea rezultate într-adevăr adânci, trebuie să dețină și perspectiva constanței, a perseverenței, a duratei.

În urmă cu câțiva ani, sociologul american Vance Packard remarcă „privatismul intens“ al studenților din Statele Unite, înțelegând prin aceasta dezinteresul lor față de treburile publice, concentrarea excesivă asupra consumului și distracțiilor¹³. De atunci, puternice mișcări studențești în America — ca și în majoritatea țărilor capitaliste — au dezmințit această constatare, indicând potențialul de acțiune socială înmagazinat în situația contradictorie a tineretului în general, a tineretului studențesc în particular.

Desființind rădăcinile cele mai adânci ale inegalității sociale — proprietatea privată asupra mijloacelor de producție — socialismul a declanșat procesul unei mobilități sociale ascensionale ce tinde a desființa toate inegalitățile și inechitățile sociale, deschizând astfel în fața întregului tineret posibilitatea unei afirmări tot mai puțin îngrădite de diferențele pozițiilor de pornire în viață. Democratizarea radicală a învățămîntului public a deschis larg porțile tuturor instituțiilor de învățămînt, inclusiv ale celor de învățămînt superior, în fața tinerilor proveniți din familiile muncitorești și țărănești, ca și în fața celorlalte categorii de tineri; școala își poate îndeplini astfel, în alte condiții decât în capitalism, funcția de mijlocitoare a mobilității sociale ascensionale.

Spre deosebire de sistemul capitalist — unde nesiguranța încadrării în câmpul muncii, pericolul șomajului, inclusiv al celui intelectual n-a dispărut nicidecum, ci constituie, dimpotrivă, unul din serioasele motive de neliniște ale tinerei generații, în condițiile socialismului dezvoltarea planică a economiei permite să se asigure tuturor absolvenților învățămîn-

¹² Herbert Marcuse, *L'homme unidimensionnel*. Essai sur l'idéologie de la société industrielle avancée, Les Éditions de Minuit, Paris, 1968, pp. 9—10 etc.

¹³ Vance Packard, *The waste makers*, partea a III-a.

tului superior, ca și tuturor absolvenților școlilor profesionale, tehnice etc., repartizarea sigură, garantată de către stat, în cimpul muncii, într-un post corespunzător pregătirii, calificării obținute. Chiar dacă această repartizare nu este totdeauna întru totul conformă dorințelor individuale — căci interesele generale ale societății primează, în mod firesc, iar concordanța absolută a intereselor particulare cu cele generale este greu de realizat —, asigurarea de către societate a unui statut social conform pregătirii obținute oferă tineretului condiții superioare de afirmare și dezvoltare.

Structura socială a societății socialiste nu este una stabilă, ci în continuă prefacere, tinzînd spre omogenizarea situației diferitelor clase și pături componente, ceea ce favorizează de asemenea mobilitatea pronunțată a tinerei generații.

În același timp, procesul de dezvoltare a democrației socialiste este chemat să lărgească neconținut cadrul și amploarea participării tuturor categoriilor sociale, inclusiv a tineretului, la viața publică, la conducerea generală a societății și a diferitelor domenii de activitate în parte.

Aceasta, în principiu. Desigur, societatea socialistă nu este asigurată prin predestinație împotriva unor deformări birocratice, care îngreunează sau împiedică această participare. „Nu putem să nu atragem atenția — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul său la Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român — asupra pericolului pe care îl reprezintă pentru buna funcționare a aparatului de stat, a conducerii economiei, culturii, a întregii vieți obștești, tendințele de birocratism care pot duce la ruperea de masele largi populare, la apariția unor contradicții sociale profund dăunătoare intereselor construcției socialismului”¹⁴. Asemenea tendințe și fenomene vor provoca și dezaprobarea tineretului — după cum procesul de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, în slujba maselor populare și cu participarea acestora, stîrnește entuziasmul său și stimulează activitatea sa creatoare, pozitivă.

ОБЩЕСТВЕННЫЙ СТАТУС МОЛОДЕЖИ

(Резюме)

Социологическое понятие выражение проблематики молодёжи требует предварительного рассмотрения понятия возрастной группы, а также группы поколения.

Возрастная группа — демографическое понятие; в себе, она содержит очень мало социологических определений. Необходимо делать различие между календарным и физиологическим возрастом человека. Также следует различать *общественный* возраст от возраста календарного и биологического.

По мнению автора, *поколение* является социологическим понятием, обозначающим макросоциологическую категорию, характеризованную, в определённых возрастных пределах, некоторыми общими элементами статуса и общественной роли.

Молодежь представляет собой, следовательно, определённое поколение. *Общественный статус* молодёжи является по преимуществу двусмысленным; это статус тех, кто ищет

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1969, pp. 64—65.

свой статус, статус временного, статус тех, кто непосредственно поставлен перед необходимостью найти своё место в обществе и проявить свою личность; статус тех, кто ещё не включился в общественное разделение труда, но делает уже первые шаги в этом направлении; это статус тех, кто не стал на ноги и зависит по крайней мере частично от семьи, родителей, но находится накануне перехода к самостоятельной жизни; тех, кто не имеет общественной ответственности взрослых и не пользуется всеми правами и престижем, связанными с этой ответственностью, но оставил позади отсутствие ответственности и прав детства.

В дальнейшем автор статьи исследует влияние, оказанное на статус молодёжи явлениями *ускорения* био-психического созревания, старения населения, восходящей общественной подвижности путём охвата школьным обучением и т. д.

LE STATUT SOCIAL DE LA JEUNESSE

(R é s u m é)

La conceptualisation sociologique des problèmes de la jeunesse réclame l'examen préalable de la notion de groupe d'âge et de la notion de génération.

Le *groupe d'âge* est une notion démographique; en soi, elle ne contient que peu de déterminations sociologiques. Il faut établir une différence entre l'âge légal et l'âge physiologique de l'homme. De même il faut distinguer l'âge social à la fois de l'âge légal et de l'âge biologique.

La *génération* nous paraît être la notion sociologique qui désigne une catégorie macrosociologique caractérisée, entre certaines limites d'âge, par certains éléments communs du statut et du rôle social.

La *jeunesse* représente donc une certaine génération. Le statut social de la jeunesse est par excellence ambigu: c'est le statut de ceux qui cherchent leur statut, un statut provisoire, le statut de ceux qui sont mis directement devant la nécessité de trouver leur place dans la société et d'affirmer leur personnalité; de ceux qui ne se sont pas encore encadrés dans la division sociale du travail, mais qui commencent juste à faire leurs premiers pas dans cette direction; de ceux qui ne vivent pas encore leur vie par leurs propres forces, qui dépendent encore, au moins pour une part, de la famille, des parents, mais qui se trouvent sur le seuil de la vie indépendante; qui n'ont pas encore la responsabilité sociale des personnes d'âge mûr et qui ne jouissent pas non plus de tous les droits et du prestige liés à cette responsabilité, mais qui ont dépassé désormais l'absence de responsabilité et de droits de l'enfance.

L'auteur étudie ensuite l'influence exercée sur le statut de la jeunesse par les phénomènes d'accélération de la maturation bio-psychique, du vieillissement de la population, de la mobilité sociale ascensionnelle sur la voie de la scolarisation, etc.

CHARACTERISTICS OF THE LEADER

ACHIM MIHU

In sociology, psychology and psycho-sociology, the problem of characterizing the leader has a growing importance. The number of books and papers dedicated to this subject has reached several thousand. It is probable that the interest in this domain will continue to increase in the future. In our country this problem is now approached timidly, but we are convinced that from now on it will receive greater attention.

Hypotheses and methods. This paper intends to present some aspects of the characterisation of leaders in industry in connection with their behavior towards employees of their factories in two aspects, real and ideal, as they appear in the opinion of the members of the directing committees. This paper is based on sociological research with a larger area carried out on some directing committees of factories in the city of Cluj.

This study was begun with the following hypotheses: 1. The characteristics of the leader appear more clearly in his relations with the members of the directing committee, which is composed of the main human factors acting in the factory. For this reason it can be supposed that the members of the directing committee are most likely to be familiar with the characteristics of the leader of the factory. 2. The opinion of the members of the directing committee are not limited to the characteristics of the leader of their factory. This opinion tends to an ideal pattern of a leader, more or less elaborated. This ideal pattern is seen both in terms of qualities which a leader ought to possess and which he ought not to possess. 3. It is possible to speak of an ideal pattern of a leader in accordance with the necessities engendered by the development of our economy and with the results of scientific research in the domain of leadership. 4. Between the actual leader, the ideal pattern of a leader (as it appears in the opinion of committee members), and the ideal pattern socially and scientifically necessary there may exist similarities and dissimilarities. These can be appreciated as symptoms in the characterization of the level of techno-economic preparation of those who compose the collective organ directing the factory.

In the research carried out on directing committees we dedicated a special chapter to obtaining the information necessary for testing these hypotheses. The interview we used included three questions: 1. This is a list of some possible characteristics of leaders. Please write down the numbers of ten of these characteristics which, you feel, characterize the leader of your factory. 2. Please write down the numbers of ten of these characteristics which you feel an ideal leader should not possess. The list was composed of a set of forty possible characteristics, taken from the literature dealing with this subject, divided nearly evenly into positive and negative. Subjects were to choose characteristics after a period of individual study of the list. Of course, the leader was not asked to characterize himself.

In this research were included the members of eight directing committees of eight big factories in the city of Cluj (Table 1).

Tabel 1

Nr. crt.	Factory name	Number of members in the directing committee	Number of members in the directing committee studied
1.	Someșul	17	17
2.	Combinatul de panificație și morărit	11	11
3.	Clujeana	19	18
4.	Chimica	13	12
5.	Carbochim	11	10
6.	Porțelanul	15	12
7.	Metalul roșu	17	14
8.	Tehnofrig	11	8
Total :		114	102

Results. A. Actual leader. The fact that the characteristics of a leader are determinate, that is, depending on the human and social context in which he carries out his activities, is correctly considered as an axiom in the field under study. In spite of this, except for what is transitory, the leader also possesses certain general characteristics generated mainly by the social macrostructure and by the development level of science and technology. This last idea is motivated by the presence of some significant positive correlations between the totality of opinions about the actual leaders (of all eight factories) and the opinions expressed by the members of each directing committee (table 2).

By adding up the opinions expressed by the members of the directing committees, a hierarchy of the characteristics of the actual leader was obtained (table 3 — table written with a cut-off point of 25%). The analysis of this hierarchy shows three important conclusions:

1. The actual leader is mainly a democratic leader, opposed in general to the authoritarian style of leadership, and adequate in large

Table 2

1 + 0,68	measure to the demands of collective leadership as promoted in our economy. This main quality of the actual leader may be dissected into four aspects which comprehend the majority of the options.
2 + 0,83	
3 + 0,73	
4 + 0,64	
5 + 0,64	
6 + 0,74	
7 + 0,75	
8 + 0,81	

a) Responsiveness to the new. Characteristics 1 and 2 (table 3) occupied the first two places in the characteristics hierarchy of the actual leader. This fact justifies the claim that factory leaders have a positive attitude towards the new, which, as known, represents an indispensable condition of modern, creative, effective and efficient leadership.

b) Collaborative and general human relations with subordinates. The attitude of the actual leader towards his subordinates is on two levels, which, without being absolutely divided, are differentiated however in

*Table 3***The characteristics of the actual leader**

Number	Name of characteristic	Score
1	He promotes the new in all the problems in connection with the activity of the factory	82
2	He encourages worthwhile suggestions	80
3	He requires his subordinates to insure discipline and to accept all orders	68
4	He is concerned that each employee should have all that is necessary to carry out his obligations	66
5	Where a decision must be made by him, he helps the subordinates to understand clearly the basis of his decision	56
6	He is concerned that each employee clearly understands the aspects of the work which he must perform	49
7	He believes that he must check up on everyone to find out the level and the modality of his achievements in production	44
8	He gives orders and the employees carry them out	40
9	He is self-controlled	38
10	He urges employees to bring their problems to him	34
11	He likes to think that the factory is like a happy family	34
12	He thinks it is the employee's place to carry out directives, not question or even understand them	31
13	He trades benevolence for loyalty	29
14	He is interested in his employees and wants to see them be happy	28
15	He keeps his word	25
16	His praise and criticisms are always delivered objectively in terms of work results and never personally in terms of what he may or may not like	25
17	He is careful not to spoil the employees with too much praise, believing that being paid for work he needs nothing else	24

their specific features. He considers his subordinates as a labour force, i.e. as executives and, at the same time, as men possessing a rich spiritual life, who feel a need not only to work, but also to have human relationships with their coworkers or their superiors. The characteristics 4,5, and 6 can be included on the first level and 10, 14, and 16 (table 3) on the second.

Table 4

	Desirable	Indesirable
1	+ 0,74	+ 0,79
2	+ 0,92	+ 0,53
3	+ 0,87	+ 0,87
4	+ 0,77	+ 0,87
5	+ 0,76	+ 0,83
6	+ 0,76	+ 0,85
7	+ 0,67	+ 0,99
8	+ 0,75	+ 0,88

c) The feeling of responsibility and respect towards the employees fulfilling their duties. Three characteristics, 3, 7, and 8 (table 3) are included under this aspects.

d) Personal qualities required for working with people. Two characteristics, 9 and 15 (table 3) are included under this aspect.

2. The actual leader retains some traits of authoritarian leadership. This is confirmed by some characteristics which

were scored at over 25% (13 and — table 3). At the same time some negative traits which the subjects considered (scored at over 25%) that an ideal leader should not possess received scores of almost 25% for actual leaders (13, 14 and 15, table 5).

Table 5

The characteristics of the ideal leader (what the ideal leader should be like)

Number	Name of characteristic	Score
1	He encourages worthwhile suggestions	94
2	He promotes the new in all the problems in connection with the activity of the factory	90
3	He is concerned that each employee has all that is necessary to carry out his obligations	83
4	He is concerned that each employee clearly understands the aspects of the work which he must perform	69
5	Where a decision must be made by him, he helps the employees to understand clearly the basis of his decision	69
6	He requires his subordinates to insure discipline and accept all orders	65
7	His praise and criticisms are always delivered objectively in terms of work results and never personally in terms of what he may not like	55
8	He is self-controlled	54
9	He is interested in his employees and he wants to see them happy	51
10	He believes that he must check up on everyone to find out the level and the modality of his achievements in production	47
11	He keeps his word	44
12	He likes to think that the factory is like a happy family.	36
13	He neither protects nor persecutes anyone	36
14	He urges employees to bring their problems to him.	31
15	He is polite.	31
16	He endeavors, wherever possible, to share the decision — making task with employees	30
17	He is interested in all the details of the work which the employees are carrying out.	27

3. Finally the characteristics of unprincipled or laissez-faire leadership received very low scores for actual leaders.

B. Ideal Leader. The findings obtained confirm the hypothesis that in the opinion of the directing committee members there is an ideal pat-

Table 6

The characteristics of the ideal leader (what the ideal leader should not be like)

Number	Name of characteristic	Score
1	He likes servile subordinates	95
2	He is incapable of making decisions	90
3	He is vain	90
4	He does not help the employees contribute to decisionmaking	76
5	He is servile in dealing with superiors	76
6	He is subjective in evaluating employees	71
7	He is occupied almost entirely with red tape	70
8	He is not in touch with current problems	59
9	He does not clearly define the duties of subordinates	58
10	He does not keep his word	56
11	He is inefficient	52
12	He is more interested in his own personal problems than in the good operation of the factory	51
13	He uses to say "That isn't the way I told you to do it... you are not doing it the way I want it"	42
14	He uses to say "That's the way I like it... I am glad you did it that way... that's the way I want it done"	30
15	He thinks it is the employee's place to carry out directives, not to question or even understand them	28

tern in terms of what a leader should and should not have. There exists a relatively high correlation between opinions expressed in every factory and the total of these opinions (table 4).

The hierarchy and the total of scores on the questions about what characteristics an ideal leader should or should not possess are shown in tables 5 and 6. Some conclusions of relatively high importance can be formulated from these tables:

1. There is a high positive correlation between opinions about the actual leader and what the ideal leader should be like (+ 0.87) and a negative correlation between opinions about the actual leader and what the ideal leader should not be like (- 0.68). Thus there is a considerable similarity between the actual leader and the ideal leader.

2. The view of what an ideal leader should possess in comparison with that which an actual leader has shows the ideal leader to have a more pronouncedly democratic and human character, closer to the ideal social leader. Some findings are significant in this respect: a) Characteristics 12 and 13 (table 3) do not appear with a score of over 25% in the case of the ideal leader. b) In the case of the ideal leader certain characteristics appear with a score of over 25%, characteristics not appearing in the case of actual leaders (13, 15 and 16 — table 5). So the characteristics referring to the leader's understanding the employee as a man, not only as a labour force have higher scores in the case of the ideal leader.

3. At the question what characteristics should an ideal leader not possess the higher scores were received by characteristics belonging to the unprincipled leader (3, 4, 5, 6, 10, 12) followed by those belonging to

the laissez-faire leader (2, 6, 8, 9) and finally to the authoritarian leader (1, 3, 5, 6, 10, 12 — table 6).

4. The presence of a small number of dissonant options favouring characteristics of an ideal leader allows the conclusion that some directing committee members have not, as yet, sufficiently elaborated and matured opinions about leadership.

CARACTERISTICILE CONDUCĂTORULUI

(Rezumat)

Studiul, bazat pe cercetarea a 8 comitete de direcție din orașul Cluj, intenționează să prezinte unele caracteristici ale conducătorului de întreprindere din industrie, legate de comportarea lui cu salariații, în două ipostaze: real și ideal.

Rezultatele sînt următoarele: 1. Conducătorul real este, în principal, un conducător democratic adecvat, în linii generale, cerințelor conducerii colective. 2. El are însă și unele rămășițe caracteristice conducerii unipersonale. 3. Conducătorul ideal apare în opinia membrilor comitetelor de direcție ca fiind mai pronunțat democratic și uman.

ХАРАКТЕРНЫЕ ЧЕРТЫ РУКОВОДИТЕЛЯ

(Резюме)

В настоящей статье, основанной на исследовании деятельности 8 клужских заводских управленческих комитетов, автор излагает некоторые характерные черты руководителя промышленного предприятия, связанные с его отношением к служащим, с двух точек зрения: действительной и идеальной.

Результаты — следующие: 1. Действительный руководитель является в основном руководителем-демократом, соответствующим в общих чертах требованиям коллективного руководства. 2. Однако у него встречаются и некоторые пережитки, характерные для единоличного управления. 3. Идеальный руководитель должен быть — по мнению членов заводских управленческих комитетов — более демократичным и гуманным.

MOBILITATE SOCIALĂ

MIGRAȚIA SOCIO-TERITORIALĂ A LOCUTORILOR DIN SATUL BUCIUMI*

de

ION ALUAȘ și TRAIAN ROTARIU

1. Intențiile anchetei.

1.1. Investigația fenomenului migratoriu la Buciumi a constituit o repetare, la o scară sensibil mai restrânsă, a investigațiilor noastre pe aceeași problemă începute în 1967 — și aflate încă în curs de desfășurare — în comuna Gîrbou (Sălaj).

Printr-o dublă cercetare a *faptelor obiective*, extra-opiniale, și a *opiniilor* oamenilor despre ele, încercăm reconstituirea migrației din ultimele decenii, pentru a putea stabili cauzele, ritmurile, modalitățile, direcțiile, consecințele diferite ale migrației înainte și după cooperativizare, urmărind în speță *exagriculturalizarea* populației rurale țărănești.

În legătură cu cauzalitatea migrației ni s-a părut necesar să insistăm asupra a două categorii de fenomene.

În *primul rînd* asupra a ceea ce putem numi „complexul economic“ sătesc (C.A.P. + gospodăria personală + alte venituri), care are, cum se știe, decisivă pondere în determinarea mobilității teritoriale și socio-profesionale a populației. În acest sens am dorit să stabilim modul în care venitul global obținut în C.A.P. și cu deosebire *partea bănească a acestuia* joacă un rol accentuat în exodul rural. Totodată, pentru a evidenția rolul aceluiași element, am urmărit stabilirea surselor bănești pentru o cheltuială de bază în orice gospodărie — *construcția casei*, atît înainte cît și după cooperativizare.

În *al doilea rînd* ne-a interesat — în mai mică măsură la Buciumi și în mai mare în celelalte investigații efectuate de noi pînă acum în

---

* Fragment dintr-o lucrare mai amplă elaborată de o echipă multidisciplinară a I.C.E.A., sub conducerea profesorului Octavian Neamțu.

mediul rural — influența exercitată asupra exodului rural (al adolescenților mai cu seamă) de ceea ce îndeobște se numește *standardele urbane de viață*. Ipoteza pe care o susținem deocamdată, pînă la probe contrarii, e că decalajul *obiectiv* dintre sat și oraș, deși mai redus decît în trecut, e *trăit* mai intens astăzi datorită lărgirii enorme a orizontului cultural al generațiilor noi (prin școală, sub influența mijloacelor moderne de informare etc.), datorită formării și consolidării în condițiile socialismului a unui nou set de aspirații, trebuințe de ordin cultural, civilizatoric care nu pot fi satisfăcute integral cu mijloacele actuale ale satului. Drept urmare ni se pare că și la noi (ca și în alte țări socialiste, cum atestă cercetările din U.R.S.S. și Polonia)¹, statutul social al agricultorului și ruralului este sensibil devalorizat, el ocupînd un loc modest în ierarhia opiniilor preferențiale (ale tineretului mai cu seamă).

În acest sens am încercat o rapidă radiografiere a planurilor de viitor ale elevilor din ultima clasă a școlii generale din sat cît și a opțiunilor maturilor în privința viitorului copiilor.

1.2. Considerînd în ansamblu fenomenul migrațional pozitiv, drept o expresie a posibilităților noi create de societatea noastră pentru ridicarea nivelului de trai și civilizație al populației, socotim că e util să distingem pe cît e posibil aspectul normal de cel anomic în acest proces, mai cu seamă în raport de cerințele funcționării optime a C.A.P. La Buciumi, asupra acestei ultime corelații am trecut foarte rapid, știind că alți cercetători ai echipei menționate au calculat balanța, dinamica forței de muncă și influența exercitată de migrație asupra lor. Totuși, în discuțiile cu oamenii am sondat și opiniile lor cu privire la anomaliile care însoțesc mișcarea migrațională a populației în actualul ei stadiu.

2. Metode de lucru.

După discuții preliminare cu conducătorul echipei (profesorul Octavian Neamțu) și un contact prealabil cu terenul, în ianuarie 1969 s-a deplasat și a lucrat în satul Buciumi o echipă formată din 22 persoane (17 cadre didactice și cercetători, 5 studenți), care, cu excepția a 5 persoane, au fost în mai multe ocazii în anchete pe teren.

Pentru studierea fenomenului migrației am folosit în primul rînd *interviul pe bază de chestionar* (formular), apoi discuțiile cu conducătorii satului și cu cadrele didactice de la școala generală și, în sfîrșit, analiza unor date economice ale C.A.P. Buciumi.

Chestionarul principal, preconizat a fi aplicat în fiecare gospodărie și completat de către operatori, a cuprins două tipuri de întrebări:

- a) întrebări care cereau informații factuale și
- b) întrebări de opinie.

Pentru primul tip de întrebări nu a fost specificată persoana din familie care să răspundă, operatorii au fost sfătuiți să ceară răspunsu-

¹ Cf. V. N. Choubkine, *Le choix d'une profession*, în „Revue Française de Sociologie“, nr. 1/1968, p. 35—37.

rile de la persoana cea mai competentă și să permită consultarea între ei a membrilor familiei prezenți la formularea acestor răspunsuri.

Pentru al doilea tip de întrebări s-a preconizat un eșantion pe cote din rîndul persoanelor în vîrstă de la 15 la 54 de ani, cite una din fiecare familie unde se găsesc asemenea persoane.

Discuțiile cu conducătorii satului și cadrele didactice au fost consemnate în procese verbale, care ulterior au fost analizate.

În paralel am aplicat și un chestionar elevilor claselor a VIII-a de la școala generală în legătură cu orientarea lor profesională și intențiile de viitor.

Menționăm că unele defecțiuni în formularea întrebărilor, insuficiența precizie în instruirea operatorilor, unele neglijențe comise de aceștia în completarea formularului și evazivitatea unor răspunsuri (oamenii au ocolit sistematic precizia răspunsurilor privind veniturile materiale), scad din valoarea și validitatea concluziilor și ne cer să fim deosebit de precauți în susținerea lor.

3. Rezultate.

3.1. Date demografice. Au fost anchetate 439 gospodării în care s-a înregistrat o populație stabilă (non-migrantă) de 1697 locuitori. (Mai există un număr de gospodării în care n-a fost găsit nimeni acasă în perioada anchetei; datele culese despre acestea sînt insuficiente și cu totul nesigure pentru a le putea include în analizele ce urmează.) Cele 439 de familii studiate le-am împărțit în două mari categorii: una (notată pentru prescurtare cu *A*) cuprinzînd acele familii în care nu există salariați sau pensionari în *localitate* (deci întreaga sursă de venituri *în sat* e de natură agricolă) și alta (notată cu *SA*) cuprinzînd acele familii agrare care au cel puțin un salariat sau pensionar *în sat*. Prima grupă e constituită din 317 familii, iar a doua din 102. Mai există un număr de 20 de „familii non-agrare” formate exclusiv din salariați (profesori, medici, funcționari etc.), pe care le notăm cu *S*. În calculele noastre, acolo unde distincția dintre *SA* și *S* nu s-a dovedit absolut necesară, am cuprins în aceeași rubrică (*SA + S*) aceste familii.

Tabelele incluse în acest paragraf arată proporția mai mare a femeilor în rîndul populației non-migrante, la data anchetei. Indicele lor (calculat la 100 de bărbați) variază, după diferitele categorii de vîrstă, în felul următor:

15—24 ani	142
25—34 „	137
35—44 „	123
45—54 „	123
55—64 „	125

În ceea ce privește dimensiunile familiilor, se observă o configurație tipică (normală) în categoria *S*, în care familiile cu 4 membri au frecvența maximă, pe cînd în categoria *A* familiile cu 2 membri sînt cele mai numeroase, iar frecvența familiilor scade succesiv o dată cu creșterea dimensiunii.

Structura satului este caracteristică pentru o populație în care operează fenomenul migrației.

Tabel 1

Structura populației pe grupe de vîrstă și sexe

	Grupa de vîrstă							Total
	sub 14	15-24	25-35	35-44	54-55	55-64	peste 65	
Cifre absolute								
B	275	74	74	103	75	87	87	775
F	275	103	100	144	91	109	100	922
Total	550	177	174	247	166	196	187	1697
în %								
B	16,2	4,3	4,4	6,1	4,4	5,1	5,1	45,6
F	16,2	6,1	5,9	8,5	5,4	6,4	5,9	54,4
Total	32,4	10,4	10,3	14,6	9,8	11,5	11,0	100,0

3.2. *Migranți. Date generale.* În categoria de „migrant actual” am inclus toate persoanele provenite din familiile chestionate care lucrau sau învățau în altă localitate în momentul anchetei. Ne-au interesat doar persoanele plecate după ultimul război mondial, omițînd, bineînțeles, pe cei plecați în momentul respectiv în vizită, în excursie, la odihnă etc.

Tabel 2

Structura familiilor după dimensiuni și categorii

	Numărul persoanelor din familie							Total familii
	1	2	3	4	5	6	7 și peste	
Cifre absolute								
A	28	65	59	58	51	30	26	317
SA+S	2	20	24	31	21	17	7	122
Total	30	85	83	89	72	47	33	439
în %								
A	8,8	20,5	18,6	18,3	16,1	9,5	8,2	100,0
SA+S	1,6	16,4	19,7	25,4	17,2	14,0	5,7	100,0
Total	6,8	19,4	18,9	20,3	16,4	10,7	7,5	100,0

Tabel 3

Structura populației pe sexe și categorii

	Cifre absolute			în %		
	B	F	Total	B	F	Total
A	536	655	1191	45,0	55,0	100,0
SA+S	239	267	506	47,2	52,8	100,0
Total	775	922	1697	45,7	54,3	100,0

Totodată, am încercat să *reconstituim mișcarea migratorie* a populației începînd cu anul 1945, și anume atît a populației *actualmente stabile în sat*, deci non-migrante, cît și a celei *migrante*. În categoria de „*foșt migrant*” am inclus persoanele care în momentul anchetei erau *stabile* în sat, dar în perioada 1945—1968 au intrat, pentru o durată sau alta, în circuitul migratoriu.

Migranții au fost clasați în patru categorii principale:

a) *navetiști* (N): cei care lucrează (au lucrat) în altă localitate și se întorc (se întorceau) acasă cel puțin o dată pe săptămînă;

b) *plecați temporar* (T): cei care lucrează (au lucrat) în alte localități în mod provizoriu, intenționînd să se întoarcă (s-au întors) în sat într-un timp relativ scurt;

c) *plecați definitiv* (D): cei care au serviciu sau domiciliu stabil — dacă nu muncesc în producție — în altă localitate și care nu au, cel puțin deocamdată, intenția de a reveni în sat;

d) *plecați la studii* (E): cei care învață (au învățat) ca elevi sau studenți în alte localități.

Din rîndul gospodăriilor anchetate a fost descoperit un număr de 388 migranți actuali. Datele lor statistice (incluse în tabelele 5, 6, 7, 8) sugerează următoarele concluzii:

a) Dezechilibrul dintre sexe în populația rămasă (45,7% bărbați și 54,3% femei) se datorează migrației, proces în care intră cu precădere bărbații (66,2%, față de 33,8% femei). (Cumulînd cifrele celor rămași și plecați, ar rezulta o situație demografică echilibrată: 1032 bărbați și 1052 femei.)

b) Plecarea nu se face în aceeași proporție în cele două categorii de familii agrare. Din totalul migranților 76,3% provin din familiile de categoria A care reprezintă 72,2% din totalul familiilor. Această pondere a categoriei A se mărește mai cu seamă dacă exceptăm pe cei 93 plecați la studii care provin în procent mult mai mare din categoriile SA și S. Dintre cei plecați cu scopul de a munci în altă parte 81,3% sînt din categoria A și numai 16,3% din categoria SA care reprezintă 23,2% din totalul familiilor (v. tab. 7).

Tabel 4

Repartiția familiilor și a populației în cele două categorii

	%	
	Familii	Populație
A	72,2	70,2
SA+S	27,8	29,8
Total	100,0	100,0

Tabel 5

Situția migranților în funcție de sex, tipul de familie și felul migrației *

		N	T	D	E	Total	Total fără E
Cifre absolute							
A	B	20	75	70	37	202	165
	F	3	12	60	19	94	75
SA	Total	23	87	130	56	296	240
	B	2	12	14	21	49	28
	F	4	6	10	13	33	20
S	Total	6	18	24	34	82	48
	B	—	3	—	3	6	3
	F	—	1	3	—	4	4
Total	Total	—	4	3	3	10	7
	B	22	90	84	61	257	196
	F	7	19	73	32	131	99
Total		29	109	157	93	388	295
in %							
A	B	9,9	37,1	34,7	18,3	100,0	81,7
	F	3,2	12,8	63,8	20,2	100,0	79,8
SA	Total	7,8	29,4	43,9	18,9	100,0	81,1
	B	4,1	24,5	28,6	42,8	100,0	57,1
	F	12,1	18,2	30,3	39,4	100,0	60,6
Total	Total	7,3	22,0	29,3	41,4	100,0	58,6
	B	8,6	35,0	32,7	23,7	100,0	76,3
	F	5,3	14,5	55,8	24,4	100,0	75,6
Total		7,5	28,1	40,4	24,0	100,0	76,0

* La categoria S cifrele sînt prea mici pentru a mai calcula procentele.

c) Veniturile bănești în sat (în speță ponderea lor în venitul total) joacă un rol important în dinamica migrațiilor. În măsura în care familiile agrare pot realiza venituri bănești în sat interesul lor actual pentru plecări scade. Dar totodată astfel de venituri stimulează trimiterea copiilor la școli și deci exodul (de regulă definitiv) al tineretului (vezi tab. 7 și 8).

d) În totalitatea femeilor migrante procentul cel mai mare îl constituie cele plecate definitiv (55,8%), în timp ce la bărbați cel mai mare procent e dat de cei plecați temporar (35,0%). În cifre absolute numărul bărbaților plecați *definitiv* nu diferă în mod esențial de cel al femeilor în aceeași situație, decalajul dintre cele două sexe fiind deci rezultatul celorlalte *tipuri de plecări*.

Tabel 6

Proporția celor plecați în populația calculată și ponderea categoriilor de vîrstă în populația plecată

	Grupa de vîrstă					Total
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	
Populația calculată (rămăși + plecați)						
B	190	130	145	96	102	663
F	168	145	157	95	109	674
Total	358	275	302	191	211	1337
Numărul celor plecați						
B	116	56	42	21	15	250
F	65	45	13	4	—	127
Total	181	101	55	25	15	377*
Proporția celor plecați în populația calculată (%)						
B	61,1	43,1	29,0	21,9	14,7	37,7
F	38,7	31,0	8,3	4,2	—	18,8
Total	50,5	36,7	18,2	13,1	7,1	28,2
Ponderea categoriilor de vîrstă în populația plecată (%)						
B	46,4	22,4	16,8	8,4	6,0	100,0
F	51,2	35,4	10,2	3,2	—	100,0
Total	48,0	26,8	14,6	6,6	4,0	100,0

* La 11 persoane (7 bărbați și 4 femei) vîrsta nu s-a putut stabili.

E de remarcat că și în cazul celor plecați la studii — nu numai a navetiștilor și a plecaților temporar, unde disproporția era de așteptat — numărul băieților este surprinzător de mare față de cel al fetelor — dublu! (vezi tab. 5).

e) Situația după categorii de vîrstă evidențiază preponderența tinerilor în procesul de migrație. Aproximativ jumătate din migranți sînt sub 25 de ani. Se observă în special că în rîndul femeilor migrante proporția tinerelor este deosebit de mare. Totodată semnalăm că populația calculată între 15 și 24 de ani — cumulînd numărul celor plecați și celor rămăși — e constituită în egală măsură din cele două categorii (plecați și rămăși), însă la bărbați procentul celor plecați urcă pînă la 61,1% (vezi tab. 6).

f) Pe lângă persoanele plecate la data anchetei noastre, există în sat o categorie de *migranți sezonieri* care se deplasează în perioadele în care găsesc de lucru la I.A.S. din Banat sau pe diferite șantiere. Instrumen-

tele noastre de cercetare nu ne-au permis o elucidare precisă a acestui fenomen, dar totuși putem estima dimensiunea acestor plecări astfel:

- la munci agricole (în special în Banat) pleacă în fiecare vară aproximativ 50 de persoane reprezentând în egală măsură cele două sexe;
- pe șantiere de construcții pleacă de asemenea în sezonul de maximă activitate a acestora cam 30 de bărbați.

Tabel 7

Comparația între proporția familiilor și migranților după categoriile de familii

%			
	Familii	Total migranți	Migranți fără E
A	72,2	76,3	81,3
SA	23,2	21,1	16,3
S	4,6	2,6	2,4
Total	100,0	100,0	100,0

Tabel 8

Proporția celor plecați la studii în populația plecată în vîrstă de 15 - 24 ani

%		
	A	SA + S
B	45,1	70,6
F	43,2	61,9
Total	44,5	67,3

3.3. Dinamica, orientarea profesională și teritorială a migrației. 3.3.1.

Unul dintre cele mai complexe fenomene sociale, migrația nu poate fi elucidată decît în măsura în care este privită ca proces și studiată ca atare, adică pe o anumită perioadă a desfășurării sale. Studiul nostru „de moment” ar fi fost cu totul ne semnificativ dacă nu am fi încercat să surprindem acest aspect al fenomenului. Din nefericire lipsa completă a unor date oficiale pe care să le putem utiliza a constituit un handicap serios în cercetare și ne-a obligat să apelăm în mod direct la subiecți în acest sens. Din această cauză reconstituirea migrației de la război încoace este destul de palidă și deci insuficient precizată.

Am putut identifica din populația de peste 15 ani (1147 de persoane care la data anchetei locuiau și lucrau în sat) 240 (21%) care au fost plecați să lucreze în altă parte — pe intervale mai mari sau mai mici — în perioada de după război. Din rîndul acestora au lucrat în afara satului*:

numai înainte de cooperativizare	39
și înainte și după cooperativizare	37
numai după cooperativizare	142

Analizînd datele *actualilor* mavețiști și plecați temporar, obținem frecvențe similare. Înainte de cooperativizare au lucrat în afara satului 31, iar după acest eveniment, 92**.

* La 22 de persoane nu am putut constata perioada migrației.

** Pentru 15 persoane nu cunoaștem data plecării.

Această situație confirmă faptul că momentul față de care trebuie să raportăm toate datele îl constituie anul 1961 cînd marea majoritate a țăranilor au intrat în cooperativa agricolă de producție, care pînă atunci cuprindea un număr restrîns de familii. Atît conducerea satului cît și cadrele didactice au fost unanim de acord că îndeosebi după cooperativizare s-a realizat un adevărat „salt în migrație“.

3.3.2. În cursul identificării celor 240 foști migranți, am încercat și o diferențiere în privința ocupației avute în afara satului:

O categorisire după ocupației a migranților *actuali* (navetiști, plecați temporar și definitiv) evidențiază că principala direcție spre care se îndreaptă cei care părăsesc satul este industria (incluzînd și construcțiile), 56% din cei plecați au

	B	F	Total
agricolă	58	27	85
non-agricolă	135	20	155
Total	193	47	240

devenit muncitori (25,8% calificați și 30,2% necalificați). În agricultură lucrează 24 persoane (8,1%) cuprinzînd 10 bărbați și 4 femei plecați *temporar* care au reușit să-și găsească de lucru și pe timp de iarnă și 2 bărbați și 8 femei, plecați *definitiv* prin căsătorie în alte sate.

O deosebire de ocupații după sexe este evidentă. Femeile evadează mai greu din sat și dacă o fac, așa cum reiese de aici, o fac mai mult pentru a-și urma soții (procentul cel mai mare este de casnice) sau o fac cele mai instruite. Este de-a dreptul surprinzător de mic în rîndul migranților actuali (fără E) numărul bărbaților intelectuali, și în mod absolut și comparativ cu cel al femeilor (vezi tab. 9).

3.3.3. Într-o strînsă corelație cu ocupațiile migranților se găsește și tipul localităților unde au migrat: oraș sau sat. Natura acestor ocupații indică o categorică înclinație a balanței plecărilor spre localități de tip urban (vezi tab. 10).

Pentru navetiști centrul principal de migrație este Zalău (11)*. Pentru cei plecați temporar centrele mai importante sînt: Teliuc (19) Suncuiuș (11), Sibiu (11). Pentru cei plecați definitiv: Cugirul (30), Clujul (14) și Hunedoara (10). Cei plecați la studii se îndreaptă în principal spre Cluj (32) și Zalău (19).

În lista localităților spre care au migrat buciumenii centrele industriale nu apar cu frecvențe proporționale *nici cu mărimea lor, nici cu apropierea de Buciumi*. N-am cercetat acest profil al dispersiei teritoriale a migrației buciumenilor, dar foarte probabil că el e legat de *amplasarea și extinderea* obiectivelor industriale cît și de „imitație“. Plecarea țăranilor, în special pentru a munci în altă parte, ține de motive

* În paranteză e trecut numărul celor care sînt plecați în localitățile respective.

Tabel 9

Migranții actuali după ocupația lor în afara satului (mai puțin cei plecați la studii)

SEX	Felul migr.	Ocupația							Total
		Muncit. calif.	Muncit. necalif.	Agricult.	Intelec-tuali	Cas-nică	Alte ocup.	Ocup. necunos.	
B ă r b ă ț i	N	5	14	—	—	—	3	—	22
	T	22	46	10	2	—	8	2	90
	D	40	15	2	5	—	16	6	84
	Total	67	75	12	7	—	27	8	196
F e m e i	N	—	1	—	6	—	—	—	7
	T	3	3	4	1	6	—	2	19
	D	6	10	8	12	21	10	6	73
	Total	9	14	12	19	27	10	8	99
T o t a l	N	5	15	—	6	—	3	—	29
	T	25	49	14	3	6	8	4	109
	D	46	25	10	17	21	26	12	157
	Total	76	89	24	26	27	37	16	295
Recapitulare în %									
	Bărbați	34,2	38,2	6,1	3,6	—	13,8	4,1	100,0
	Femei	9,1	14,1	12,1	19,2	27,3	10,1	8,1	100,0
	Total	25,8	30,2	8,1	8,8	9,2	12,5	5,4	100,0

Tabel 10

Localitatea	Felul plecării				Total
	Navetist	Temporar	Definitiv	Studii	
Oraș	13	65	102	85	265
Sat*	16	33	39	7	95
Fără indicații	—	11	16	1	28
Total	29	109	157	93	388

* În categoria de „sat” au fost incluse și o serie de localități care atrag oamenii prin muncile non-agricole, mînerit în special, cum ar fi Suncuiuș, Poieni etc

cît se poate de concrete și dacă s-a auzit că într-un loc se cîștigă bine, și au de gînd să plece din localitate, cu siguranță că se vor îndrepta spre acel loc. /

3.4. Școala și migrația. 3.4.1. În condițiile extinderii, ca durată, a învățămîntului general, se produc o serie de mutații și în idealurile tinerilor ieșiți de pe băncile școlilor. Chestionînd familiile celor plecați la studii despre intențiile acestora după terminarea școlii, am primit următoarele date: 27 (29%) doresc să se reîntoarcă în sat. 50 (53,8%) nu doresc să se mai întoarcă, iar despre restul de 16 (17,2%) familiile n-au putut răspunde nimic precis în legătură cu acest fapt. Dar realizarea intențiilor de reîntoarcere depinde în primul rînd de existența în sat a unor posturi corespunzătoare calificării lor. În discuție, oamenii au revenit insistent asupra necesității unor amenajări importante de ordin *economic* și *cultural* care să contribuie la fixarea, stabilirea sau revenirea tineretului în sat.

3.4.2. Ne vom opri puțin asupra rezultatelor anchetei efectuate asupra celor 47 de elevi ai claselor a VIII-a, prezenți la aplicarea chestionarului. Dintre aceștia 13 vor să urmeze liceul teoretic, 3, licee tehnice, 2, licee tehnice de artă, 15, școli profesionale, 4 vor să intre în cîmpul muncii în industrie, 9 vor să rămînă în agricultură. (Un chestionar a rămas fără răspuns.) Se ilustrează o evidentă tendință de a părăsi satul nu numai temporar ci și definitiv. Chiar dacă momentan nu se vor realiza aceste dorințe, cu siguranță că cei care eșuează la început în tendința de evadare (nereușită la liceu sau școli profesionale) vor căuta alte mijloace (cei ce n-au reușit la liceu vor încerca la școli profesionale, iar cei care n-au reușit aici vor intra probabil în producție pentru a se califica la locul de muncă). Datele concordă cu aprecierea conducerii satului că dintre absolvenți cca. 70% încearcă să părăsească satul.

3.4.3. Din discuția purtată cu cadrele didactice a reieșit că majoritatea copiilor care termină școala generală se îndreaptă spre școlile profesionale, licee de specialitate sau alte sisteme de calificare în industrie. După părerea acestora liceul teoretic începe să fie ocolit din următoarele motive:

- a) copiii de țărani sînt, într-o oarecare măsură, dezavantajați financiar față de orașeni, care au liceul acasă;
- b) dificultățile absolvenților fii de țărani, mai cu seamă din liceele mici, la concursurile de admitere în învățămîntul superior;
- c) școala profesională sau liceul tehnic asigură în mai mare măsură plasamentul în oraș.

Se știe că între dorință și realizarea acesteia există discrepanțe care nu sînt datorate numai insuficienței pregătiri a elevului, ci și unor cauze externe care, natural, nu au consecințele cele mai bune.

De altfel, însăși dorința de a urma, să spunem liceul sau școala profesională, nu depinde numai, sau în cea mai mare măsură de capacitățile copilului.

Am descoperit astfel că între *dorința elevului de a urma liceul* și faptul că *unul din părinți este salariat* există un coeficient de corelație

pozitiv $r_1=0,492$, între aceeași dorință și media mare de învățatură (peste 8) există un coeficient de corelație semnificativ $r_2 = 0,528$ și, în sfârșit, între aceeași dorință și lipsa fraților mai mici în familie există de asemenea un coeficient de corelație ridicat $r_3 = 0,558$.

3.4.4. În legătură cu persoanele care influențează pe copii în alegerea școlii de urmat sau a meseriei se confirmă rezultatele obținute de noi cu ocazia altor anchete potrivit cărora familia și în special tatăl are un rol decisiv în acest sens.

Pe lângă ponderea foarte mare a membrilor familiei (82,1%) se evidențiază ponderea extrem de mică în influențare a profesorilor și învățătorilor (2,5%), fapt ce pune în evidență lipsurile mari în preocuparea școlii în privința orientării școlare și profesionale a elevilor (vezi tab. 11).

E de subliniat că ponderea mare pe care o deține familia în deciziile orientative ale absolvenților școlii generale e o dovadă în plus a dorinței exagriculturizării pe care o cultivă maturii la tineret.

Tabel 11

Persoanele care au influențat pe copii în alegerea școlii de urmat sau a meseriei*

Persoanele	Ordinea influențării					Total	Ponderea
	1	2	3	4	5		
Tata	34	7	1	—	—	42	0,360
Mama	7	30	2	2	—	41	0,296
Frați	4	4	18	1	—	27	0,165
Alte rude	1	1	3	3	—	8	0,043
Profesori	—	—	3	2	1	6	0,025
Prieteni	1	2	6	5	2	16	0,077
Alte persoane	—	1	3	2	2	8	0,034
Total	47	45	36	15	5	148	1,000

* S-a cerut elevilor să treacă persoanele care i-au sfătuit în alegerea meseriei sau școlii în ordinea corespunzătoare contribuției sfaturilor lor. Pentru a evalua mai bine contribuția diferitelor categorii de persoane am ponderat frecvențele de pe cele cinci coloane astfel: prima cu 1, a doua cu 0,80, a treia cu 0,60, a patra cu 0,40, a cincea cu 0,20.

3.5. *Motivația, cauzele și consecințele migrației.* 3.5.1. Fenomenul migrației socio-teritoriale a țărănimii este organic corelat cu marile transformări tehnico-economice și culturale care se petrec în țara noastră — industrializarea, cooperativizarea și mecanizarea agriculturii, expansiunea culturală etc. Evident, factorii tehnico-economici joacă în acest proces rolul decisiv, deplasarea populației de la sat la oraș acuzând existența unei „diferențe de potențial“ între acești doi „poli“. Dar această distanță este amplificată sau redusă după condițiile concrete ale fiecărui sat și este trăită în mod diferit în sate diferite.

Din complexul de factori — economici în primul rând — care generează și orientează fenomenul în discuție ne-am oprit asupra veniturilor realizate în C.A.P. în raport cu nevoile actuale ale țăranilor, nevoi, cum se știe sensibil modificate (în comparație cu trecutul) în direcția unor standarde urbane sau semi-urbane. Acest fenomen a fost atestat în toate

anchetele efectuate de noi pînă acum (care, precizăm, nu au pretenția de reprezentativitate pentru toate zonele rurale ale țării).

3.5.2. Cea mai importantă activitate economică a satului Buciumi — unde nu există nici I.A.S., nici alte puncte de atracție a forței de muncă — este legată de cooperativa agricolă de producție.

Din datele statistice ale C.A.P. rezultă că între anii 1962—1968 valoarea zilei-muncă a oscilat între 7,10 lei în 1963 și 12,46 lei, în anul 1968, avînd o medie de 9,75 lei*. Ținînd cont că media zilelor-muncă efectuate de persoanele apte de muncă oscilează în jurul cifrei de 100, fiind ceva mai ridicată pentru bărbați și mai scăzută pentru femei, rezultă că veniturile obținute din cooperativă sînt modeste.

Faptul acesta ne îndreptățește să presupunem că *venitul principal al majorității cooperativelor din Buciumi se realizează în afara cooperativei.*

În cuvîntarea sa la Plenara Consiliului Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție din ianuarie 1969, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Va trebui să asigurăm toate condițiile ca principalul venit al cooperativului să fie realizat din munca în cooperativă. Numai atunci el va fi legat de cooperativă, numai atunci va înțelege că trebuie să facă totul pentru dezvoltarea economică a cooperativei“ („Scînteia“ din 30.01.1969). Este cuprinsă în aceste rînduri ideea că în cazul în care cooperativul nu obține venitul principal din cooperativă el se înstrăinează de aceasta, fapt ce are drept consecință, nu numai un anumit dezinteres pentru viața cooperativei, dar ajunge să o considere ca o *instituție străină de el*. Consecințele unei asemenea situații sînt multiple. Referitor la problema migrației aceasta constituie, fără îndoială, o stare favorabilă pentru plecare.

De altfel și răspunsurile la o întrebare deschisă arată că, în opiniile țăranilor, principalul motiv al migrației este de ordin economic, mai precis necesitatea unui *cîștig bănesc suplimentar* (vezi tab. 12).

Tabel 12

Motivele plecării	Nave- tist	Tem- porar	Defi- nitiv	Total
Cîștig (bănesc) mai mare în actualul loc de muncă	20	61	45	126
Viață mai ușoară, trai mai bun	—	5	10	15
Au învățat o meserie și n-au găsit plasament în sat sau au fost repartizați în alt loc	6	9	25	40
Au urmat soțul (soția) ori s-au căsătorit în altă parte	—	5	28	33
Să-și facă un viitor	—	2	13	15
Nu le-a plăcut să lucreze în C.A.P.	1	2	6	9
Conflicte cu conducerea C.A.P.	1	2	—	3
Alte motive	—	3	7	10
Non-răspuns	1	20	23	44
Total :	29	109	157	295

* Desigur zona submontană în care este așezat satul Buciumi influențează situația sa economică. Nu e mai puțin adevărat, însă, că în aceleași condiții sute de cooperative obțin venituri mai mari (133 C.A.P. așezate în zona de deal realizînd în speță peste 30 de lei la zi-muncă).

Pentru a preciza ideea enunțată anterior că sursa principală de venituri nu o constituie C.A.P., vom da un exemplu: construcția de locuințe. Interesându-ne de sursele de procurare a banilor necesari pentru construcții, am obținut de la o parte a subiecților care au construit, — căci nu toți au fost dispuși să răspundă, — o varietate mare de răspunsuri pe care nu le putem reproduce aici în întregime. În tabelul 13 se găsesc grupate aceste răspunsuri.

Tabel 13

Surse	Data construcției	
	1945—1960	1961—1968
Vînzarea produselor din gospodăria personală	105	39
Vînzarea produselor din gospodăria personală și a celor obținute din C.A.P.	—	25
Vînzarea produselor din gospodăria personală + salariu în sat	7	11
Vînzarea produselor din gospodăria personală + salariu în alte localități	13	22
Numai din salariu în sat	4	11
Numai din salariu în alte localități	4	15
Alte combinații de surse	3	19
Total	136=100%	142=100%

Făcînd un calcul simplu de „separare“ în cazurile în care au existat mai multe surse (din lipsa unor date precise, pe care oamenii s-au ferit să le dea, separarea s-a făcut pe părți egale pentru toate sursele) se obține situația din tabelul 14.

Tabel 14

Surse	Înainte de 1961 După 1961	
	Ponderi	
a) Vînzarea produselor din gospodăria personală	0,875	0,506
b) Vînzarea produselor din C.A.P.	—	0,138
c) Cîștigul unor membri ai familiei care au prestat munci salarizate în sat	0,057	0,137
d) Cîștigul din activități salarizate în alte localități	0,079	0,297
e) Ajutor din partea celor plecați definitiv	0,007	0,012
Total	1,000	1,000

Se vede că dacă înainte de cooperativizare investițiile în construcția casei proveneau aproape în totalitate din vînzarea produselor obținute în *gospodărie personală*, după cooperativizare ponderea acestei surse scade, rămînînd totuși pe primul loc. Ponderea cîștigurilor realizate din C.A.P. și utilizate în scopul amintit este destul de mică. Au crescut ponderile veniturilor realizate din salariu oglindind creșterea numărului salariaților în sat și a celor plecați temporar în altă parte.

3.5.3. Cauzele migrației sînt într-o strînsă legătură cu efectele ei asupra satului. În cadrul anchetei de la Buciumi am urmărit îndeosebi stabilirea a două categorii de efecte: efecte de natură economică asupra satului și populației în general; efecte legate de viața social-morală a satului.

Am încercat să cuprindem în cadrul evidenței cîteva aspecte privind relațiile economice ale migrantilor cu familia lor rămasă în sat. Pe de o parte din declarații rezultă că 60,6% dintre cei plecați temporar și 35,1% dintre cei plecați definitiv trimit bani în sat, iar pe de altă parte că 83,5% dintre cei plecați temporar și 19,1% dintre cei plecați definitiv ar fi părăsit satul și în folosul familiei rămase (vezi tabelele 15 și 16).

Tabel 15

Cei plecați	Trimit bani, primesc alimente	Trimit bani, nu primesc nimic	Primesc alimente, nu trimit nimic	Nu trimit și nu primesc nimic	Total
Cifre absolute					
Temporar	33	33	11	32	109
Definitiv	18	37	6	96	157
Total	51	70	17	128	266
in %					
Temporar	30,3	30,3	10,0	29,3	100,0
Definitiv	11,5	23,6	3,8	61,1	100,0
Total	19,2	26,3	6,4	48,1	100,0

Tabel 16

Felul plecării	Familia consideră că plecarea s-a făcut		Total
	Exclusiv în folosul celui plecat	Și în folosul familiei	
Cifre absolute			
Navetiști	2	27	29
Temporar	18	91	109
Definitiv	127	30	157
Total	147	148	195
in %			
Navetiști	6,9	93,1	100,0
Temporar	16,5	83,5	100,0
Definitiv	80,9	19,1	100,0
Total	49,8	50,2	100,0

În general se observă că aproximativ jumătate din cei plecați trimit bani acasă și tot cam atâtea din familiile cu plecați temporar și definitiv consideră că plecarea s-a făcut și în folosul lor. Deci, pentru Buciumi, putem considera că plecarea este un act ce privește, din punct de vedere economic, cam în egală măsură pe individul migrant și pe familia acestuia. Aceasta fiind situația generală trebuie precizat că ea diferă după categoriile de migranți, avantaje economice mai mari pentru familia rămasă fiind în cazul navetiștilor și a plecaților temporar și avantaje mai mari pentru individ în cazul celor plecați definitiv.

Ca efecte negative am putea aminti că o parte din cei plecați *temporar* sau dintre *navetiști* se reîntorc în sat cu resursele fizice diminuate. Asupra acestui efect negativ au insistat mulți interlocutori în timpul discuțiilor purtate cu ei, ceea ce poate fi interpretat ca o dovadă că opinia satului e preocupată de această problemă.

În sfârșit, efectele migrației pot fi și de altă natură. Cadrele didactice de la școală, care cunosc bine viața satului, apreciază că cei plecați, reîntorcându-se, aduc elemente urbane pozitive în privința arhitecturii caselor, a organizării interiorului, în alimentație etc.

Drept efecte negative ale acestui proces asupra comportamentului migranților și a celor influențați de ei au fost citate, aproape de toți participanții la discuție — foarte animată, de altfel și care a durat, în două tranșe, peste zece ore — pe lângă cele amintite, spiritul și limbajul pseudo-cult, aroganța unora, lipsă de politețe a altora față de vîrstnici, tendința de non-conformism, combinații stridente în îmbrăcăminte etc. a unor tineri care lucrează la oraș. Mulți au deplîns dispariția portului popular, desensibilizarea față de folclor.

Toate acestea denotă, au convenit pină la urmă cei mai mulți, prezența unui stil comportamental de tranziție, a unei faze intermediare, între două tipuri polare de viață, inevitabil încărcată de aspecte crude, neîmplinite, de excese nihiliste față de cei rămași acasă. Proportia acestor manifestări nu trebuie exagerată, au spus alții, dar prezența lor oricum atrage atenția și impune luarea unor măsuri de atenuare.

În același timp ne-a fost semnalat, prin intermediul opiniilor profesorilor, un fenomen foarte interesant, pus de ei în legătură cu influența binefăcătoare a culturii și a orașului (prin mijlocirea migranților) asupra satului. E vorba de restrîngerea sau chiar dispariția quasi-totală a bețiilor și bățăilor primitive de altădată. Dacă odinioară, își amintesc bătrînii, petrecerea la „crișmă“ a frunțașilor satului, a bărbaților și chiar a unor femei era o făloșenie, azi astfel de gesturi sînt considerate rușinoase, condamnate aspru de opinia sătească.

3.6. Non-migranții și migrația lor potențială. 3.6.1. Pentru a vedea cum privesc cei rămași în sat fenomenul migrației și a descoperi anumite intenții ale lor, am pus cîteva întrebări persoanelor din eșantionul precizat pe cote. Eșantionul reprezintă în medie 41,4% (316 persoane) din totalul populației între vîrstele de 15 și 54 de ani (794 persoane). Proportțiile eșantionului (vezi tab. 17) variază în diferite categorii între limite permise. (Testul χ^2 nu arată o diferență semnificativă).

Tabel 17

	Grupe de vîrstă				Total
	15-24	25-34	35-44	45-54	
Cifre absolute					
bărbați	23	32	47	25	127
femei	41	50	66	32	189
Total	64	82	113	57	316
Proportii față de populația efectivă (%)					
bărbați	32,2	43,2	45,6	33,3	39,0
femei	39,8	50,0	45,8	35,1	43,2
Total	36,1	47,1	45,7	34,3	41,4

3.6.2. În cadrul eșantionului am cercetat frecvența intențiilor de plecare, așteptînd un răspuns precis (*da* sau *nu*) la întrebarea: „Aveți cumva de gînd să plecați din Buciumi?” Numărul celor care intenționează să părăsească satul este de 41, reprezentînd 13% din eșantion.

Celor 87% care au răspuns *nu*, li s-a mai pus în continuare o nouă întrebare: „Totuși, dacă ați fi sigur de un cîștig mai mare în altă parte, ați primi locuință, iar ceilalți membri ai familiei serviciu, ați pleca?” De data aceasta am mai primit 61 de răspunsuri afirmative, reprezentînd 19,3% din totalul eșantionului.

Dacă întrebarea anterioară avea un caracter clar, direct privind intențiile de viitor ale persoanelor chestionate, aceasta din urmă se referă la o situație ipotetică, greu de realizat integral. Am urmărit în felul acesta descoperirea proporției aceluia care țin cu orice preț să rămînă în localitate. Procentul lor este 67,7%.

Extrapolînd datele eșantionului la întreaga populație de vîrstă între 15 și 54 de ani (764), găsim aproximativ 100 de persoane care intenționează să părăsească satul, aproximativ 150 de „predispuși” la migrație și peste 500 care nu au nici un gînd de plecare.

Din cele 41 de persoane ale eșantionului care au răspuns că intenționează să părăsească satul 33 vor să meargă la oraș, 5, indiferent unde și 3, în alt sat. Bineînțeles, că am avut și motivația intenției de părăsire a satului. Răspunsurile au fost diverse, dar se pot clasa în cîteva categorii:

- a) Realizarea unui cîștig mai bun (cu referire în special la bani) și asigurarea unei pensii de bătrînețe (22);
- b) Apropierea de alți membri ai familiei (7);
- c) Să se califice într-o meserie (3);
- d) Să asigure un viitor copiilor (3);
- e) Alte motive (6).

Tot acestor persoane li s-a mai pus următoarea întrebare: „Dacă s-ar efectua transformări importante în comună ați rămîne?” A rezultat că din cei 41 care doresc să plece numai 13 vor să facă acest lucru în mod

independent de orice transformare posibilă care s-ar efectua în sat. Celorlalți 28 li s-a cerut să precizeze aceste transformări care i-ar determina să rămână. S-au consemnat următoarele dorințe:

- a) Construirea în sat a unor unități în care să poată munci ca salariați (10 persoane);
- b) Îmbunătățirea condițiilor de muncă și a retribuției în C.A.P. (8 persoane);
- c) Modernizarea satului (în sens edilitar) (4 persoane).

Se confirmă deci, dacă mai e nevoie, încă o dată că atît motivele care îi fac pe oameni să dorească plecarea, cît și cele care i-ar determina să rămână sînt în primul rînd de natură economică.

Atît din răspunsurile la aceste întrebări — așa cum au fost notate de operatorii de interviu — cît și din discuții, am constatat că țaranii, în condițiile actuale, consideră că prin prestarea de munci *salariate* (în sat sau înafara satului) pot să-și îmbunătățească în chip substanțial veniturile, să-și ridice nivelul de trai și să-și asigure (în cazul unei angajări permanente) o pensie satisfăcătoare la bătrînețe.

3.6.3. Dacă maturii nu doresc, în general, să iasă din condiția de țaran, ei doresc într-o proporție covârșitoare realizarea acestui lucru de către copiii lor.

La întrebarea ce cred că e mai bine să facă un copil care termină școala generală de 8 ani, subiecții au răspuns astfel (variantele erau pe chestionar și au fost citite toate subiectului, rugîndu-l să aleagă una):

- a) să rămînă acasă pentru a se angaja în cîmpul muncii 14 răspunsuri
- b) să se angajeze ucenic: 5 „
- c) să învețe o meserie la o școală profesională non-agricolă și să lucreze apoi oriunde, inclusiv în mediul rural: 111 „
- d) să învețe o meserie într-o școală profesională și să lucreze numai la oraș: 53 „
- e) să urmeze un liceu tehnic: 38 „
- f) să urmeze un liceu teoretic: 70 „

Numărul mare de alegeri a variantei c) demonstrează că mulți dintre țărani nu doresc evadarea copiilor lor de la țară, ci din agricultură, dar numărul de opțiuni pentru variantele d, e, f arată și tendința evidentă a părăsirii satului.

La aceeași concluzie am ajuns și întrebîndu-i pe subiecți ce ocupații consideră că sînt mai bune. Din 316 subiecți doar 26 au enumerat agricultura printre aceste ocupații (s-au admis în răspuns pînă la 5 ocupații).

4. Cîteva concluzii.

Fenomenul exodului rural fiind atît de complex, iar cercetarea efectuată de către subsemnații în satul Buciumi atît de sumară, se impune sublinierea încă o dată cu tărie a provizoratului interpretărilor noastre și cu atît mai mult a acestor concluzii și deci necesitatea unor noi descinderi pe teren, mai îndelungate, cu instrumente de lucru perfecționate.

În limitele ei actuale, investigația sugerează câteva concluzii. Iată-le:

4.1. Populația *adultă* țărăneasă e angajată în migrațiile *temporare*, cu tendință puternică de *revenire în sat*. Puține familii sau puțini indivizi adulți s-au fixat definitiv la oraș sau în centre industriale în perioada activității lor în afara satului. Sigur, o astfel de fixare depinde nu numai de dorința lor ci și de *posibilitățile* oferite de mediul în care lucrează (dobândirea unei calificări, locuință etc.). Corelată cu această tendință de revenire (realizată efectiv în majoritatea cazurilor), slaba *potențialitate migratorie*, mărturisită de subiecții adulți rămași în sat, ne permite să concludem că deocamdată această parte a populației nu este *psihologic predispusă* să părăsească satul, nici chiar agricultura. Dimpotrivă, sufletește este puternic ancorată în sat. Dacă pleacă o face pentru că, C.A.P. și alte activități agricole sau non-agricole din sat nu asigură veniturile corespunzătoare (mai cu seamă bănești) nevoilor actuale de hrană, îmbrăcăminte etc., exigențelor unui mod de trai sensibil deosebit și ameliorat față de modul de viață al țăranului din trecut. Iar dacă dorește ceva, e amenajarea într-un stil cât mai apropiat de cel urban a tuturor compartimentelor vieții sătești (locuință, drumuri, activități culturale, magazine etc.).

4.2. În ce privește viitorul tineretului școlar și imediat post-școlar, este conturat, premeditat, atât în capul *adulților* cât și al *copilor*, planul *exagriculturizării* majorității lor zdrobitoare (foarte puțini optează pentru angajarea în activități agricole chiar calificate — tractoriști etc.) și a *exruralizării* lor într-o proporție însemnată prin intermediul școlii post-generale, planuri care se realizează, evident, nu integral dar în mare măsură. Și nu avem deocamdată motive să credem în reîntoarcerea lui la țară, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat. Dimpotrivă, experiența noastră ne sugerează presupunerea că tinerii „rămași“ de colegii lor (neprezențați sau nereușiți la admitere imediat după absolvirea școlii sătești) vor bate ulterior la porțile școlilor sau vor încerca angajarea în activități non-agricole ocolind școala.

Această orientare în masă a tineretului e legată, firește, de *posibilitățile* pe care le oferă orașul și industria socialistă de absorbire a unei părți însemnate a populației rurale și de perspectivele progresului tehnic în agricultură (despre care ne-au vorbit foarte mulți subiecți și deci de care sînt pe deplin conștienți țăranii astăzi). Dar credem că și de *asimilarea* de către tineret pe cale culturală (școala + mijloace de comunicare de masă) a *standardelor de viață urbană* în măsură cu mult mai mare decît de către adulți. E o presupunere care ar merita un studiu mai detaliat și măsurări mai precise.

De altfel, această mobilitate accentuată a tineretului prin școală ni se pare calea și modalitatea optimală a transferului, oricum necesar atât în prezent cât și în viitor, de populație din agricultură în industrie, de la sat la oraș (sau centre industriale). Ceea ce credem însă că trebuie reținut înainte de toate ca fenomen eventual negativ pentru viitorul satului

este nu atât numărul celor care pleacă definitiv, deci aspectul *cantitativ* al exruralizării adolescenților, cât *calitatea* celor ce părăsesc satul.

Acestea și alte probleme inerente fenomenului migrației populației rurale nu pot primi răspunsuri, soluții cât de cât valide și cu finalitate practică decât prin corelarea studiului intensiv, monografic din unele unități cu investigații macrosociologice și perspective care să permită stabilirea unui raport organic — teoretic și practic — dintre progresul, în speță tehnologic, în industrie și agricultură, și exodul populației rurale.

СОЦИО-ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ ЖИТЕЛЕЙ СЕЛА БУЧУМЬ

(Резюме)

Путём двойного исследования *объективных фактов*, находящихся вне мнений, а также *мнений* людей о них, авторы статьи пытаются восстановить миграцию, происшедшую в последние десятилетия, с целью установить причины, темпы, способы, направления, различные последствия миграции до и после коллективизации, рассматривая главным образом *уход из сельского хозяйства* крестьянского сельского населения.

В данных пределах, исследование подсказывает несколько выводов:

Взрослое крестьянское население возлечено во временные миграции с сильной тенденцией к возвращению в село. Мало семей или взрослых лиц *окончательно* обосновались в городе или в промышленных центрах в период их деятельности вне села. Конечно, подобное поселение зависит не только от их желания, но и от *возможностей*, предоставляемых средой, в которой они работают (получение квалификации, квартиры и т. д.). Соотнесённая с этой тенденцией к возвращению в село (действительно осуществлённой в большинстве случаев), слабая *миграционная потенциальность*, выраженная взрослыми субъектами, оставшимися в селе, позволило авторам сделать вывод о том, что пока эта часть населения *психологически не предрасположена* покинуть село, а многие даже сельское хозяйство. Наоборот, душевно эта часть населения сильно закреплена в селе. Если эти крестьяне покидают село, то они так поступают, потому что сельскохозяйственные производственные кооперативы и другие сельскохозяйственные или несельскохозяйственные занятия в селе не обеспечивают доходов (главным образом денежных), соответствующих современным потребностям в пище, одежде и т. п., требованиям быта, заметного улучшённого и различающегося от образа жизни крестьян в прошлом (терроризированных в то время и безжалостным законом частной собственности на землю). Эта часть населения желает устройство всех областей сельской жизни (квартира, дороги, культурная деятельность, магазины и т. д.) в стиле как можно более близким к городскому.

Что касается будущего школьной и непосредственно послешкольной молодёжи, в голове *взрослых* и *детей* преднамеренно созревает план *ухода из сельского хозяйства* подавляющего их большинства (очень мало лиц высказывается за вовлечение в сельскохозяйственные виды деятельности — даже и квалифицированные — трактористы и т. д.) и их *ухода из села* в значительной пропорции через посредство посленаучальной школы — план, который, очевидно, не осуществляется полностью, но в большой степени. Пока у нас нет мотивов верить в их возвращение в село в более или менее далёком будущем. Наоборот, наш опыт подсказывает предположение о том, что молодёжь, отставшая от своих соучеников (которая не представилась или не выдержала вступительный экзамен сразу же после окончания сельской школы) впоследствии попытается поступить в школу или попробует включиться в несельскохозяйственные виды деятельности, минуя школу.

Эта массовая ориентация молодёжи связана, конечно, с *возможностями* поглощения значительной части сельского населения, предоставляемыми городом и социалистической промышленностью, и с перспективами технического прогресса в сельском хозяйстве (о которых говорили очень многие крестьяне, высказавшие своё мнение в этом вопросе, и, следовательно, о которых крестьяне сегодня вполне сознательны). Однако мы думаем,

что эта ориентация связана и с *усвоением* молодёжью, благодаря росту её культурного уровня (школа + средства массового сообщения), *стандартов городской жизни* в гораздо большей степени, чем со стороны взрослых. Это предположение заслуживало бы более подробное исследование и более точные измерения.

Впрочем, эта повышенная подвижность молодёжи посредством школы кажется нам оптимальным способом перемещения населения, — необходимого как в настоящее время, так и в будущем, — из сельского хозяйства в промышленность, из села в город (или в промышленные центры). Однако, по мнению авторов, то что надо учесть в качестве явления, возможно отрицательного для будущего села, является не столько число окончательно уезжающих крестьян, следовательно *количественная* сторона ухода из села молодёжи, сколько *качество* покидающих село.

I.A. MIGRATION SOCIO-TERRITORIALE DES HABITANTS DU VILLAGE DE BUCIUMI

(Résumé)

Par une double étude, celle des faits objectifs en dehors des opinions et celle des opinions des hommes sur ces faits, les auteurs tentent de reconstituer la migration des dernières décennies afin d'établir les causes, les rythmes, les modalités, les directions, les conséquences diverses de la migration avant et après la collectivisation, et pour observer en fait le processus d'*exagriculturation* de la population rurale paysanne.

Dans ses limites actuelles, l'investigation suggère quelques conclusions:

La population paysanne *adulte* est engagée dans les migrations temporaires à forte tendance de retour au village. Peu de familles ou peu d'individus adultes se sont fixés *définitivement* en ville ou dans des centres industriels durant la période de leur activité en dehors du village. Assurément une telle fixation dépend non seulement de leur désir, mais aussi des possibilités offertes par le milieu où ils travaillent (qualification, logement etc.). En corrélation avec cette tendance au retour, réalisée effectivement dans la majorité des cas la *potentialité migratoire* réduite dont témoignent les sujets adultes restés au village nous permet de conclure que, pour le moment, cette partie de la population n'est pas *psychologiquement prédisposée* à quitter le village, ni même l'agriculture. Au contraire, spirituellement, elle est puissamment ancrée dans le village. Si elle part, c'est parce que la coopérative agricole de production et d'autres activités agricoles ou non-agricoles du village ne lui assure pas (surtout en espèces) les revenus correspondant aux besoins actuels en nourriture, habillement etc., aux exigences d'un mode de vie sensiblement différent et amélioré par rapport au style de vie du paysan d'autrefois. Et si elle désire quelque chose, c'est l'aménagement, dans un style aussi proche que possible du style urbain, de tous les compartiments de la vie villageoise (habitations, routes, activités culturelles, magasins etc.).

En ce qui concerne l'avenir de la jeunesse scolaire et immédiatement post-scolaire, le projet qui prend forme et attire dans l'esprit des *adultes* comme dans celui des *enfants* est le plan d'*exagriculturation* d'une majorité écrasante d'entre eux (très peu optent pour un engagement dans les activités agricoles, même qualifiées — conducteurs de tracteurs etc.) et de leur *exruralisation* dans une proportion considérable par l'intermédiaire de l'école post-générale, plan qui à vrai dire ne se réalise pas intégralement, mais dans une large mesure. Et nous n'avons pour le moment, aucun motif de croire à son retour au village, dans un avenir plus ou moins éloigné. Au contraire, notre expérience nous incline à penser que les jeunes ayant „loupé“ (non-présentés ou ayant échoué à l'admission aussitôt après avoir achevé leurs études à l'école du village) iront frapper ultérieurement aux portes des écoles ou bien tenteront de s'engager dans des activités non-agricoles en évitant l'école.

Cette orientation en masse de la jeunesse est liée, naturellement, aux *possibilités* qu'offrent la ville et l'industrie socialiste, d'absorber une part considérable de la population rurale, et aux perspectives du progrès technique en agriculture (dont nous ont parlé beaucoup de nos interlocuteurs et dont les paysans sont donc pleinement conscients aujourd'hui). Mais nous croyons que cette orientation est liée aussi à *l'assimilation* par les jeunes, par voie culturelle (école+moyens de communication de masses) des *standards de vie urbaine* dans une mesure bien plus large que par les adultes. C'est une supposition qui mériterait une étude plus détaillée et des mesures plus précises.

D'ailleurs, cette mobilité de la jeunesse accentuée par l'école nous semble être la voie et la modalité préférables pour le transfert de population devenu nécessaire, à présent ainsi que dans l'avenir, de l'agriculture à l'industrie et du village à la ville (ou aux centres industriels). Mais ce que nous croyons qu'il faut retenir avant tout comme phénomène éventuellement négatif pour l'avenir du village, n'est pas tant le nombre de ceux qui partent définitivement, donc l'aspect *quantitatif* de l'exruralisation des adolescents, que la *qualité* de ceux qui quittent le village.

LE RÔLE DE L'ÉCOLE DANS LA MOBILITÉ SOCIALE

de

NICOLAE KALLOS

1. Les sociologues de l'Université de Cluj ont effectué, dans le cadre du Laboratoire de sociologie du Ministère de l'Enseignement, plusieurs investigations parmi les élèves et étudiants. Les recherches dans le domaine de la sociologie de l'enseignement ont dirigé notre attention sur le rôle important qui revient à l'école dans la mobilité sociale, tant sur le plan horizontal (par exemple dans la mobilité sociale-territoriale) que sur le plan vertical (par exemple dans la mobilité de la hiérarchie sociale-professionnelle).

Dans notre conception, une recherche dans le domaine social est sociologique dans la mesure où elle se penche sur son objet sous l'angle de la structure et du mouvement d'ensemble de la société. Les investigations dans le domaine de la sociologie de l'enseignement se distinguent de celles qu'on effectue dans le domaine de la pédagogie, méthodique, psychologie précisément du fait qu'elles rapportent l'objet à des structures et des processus sociaux globaux. La dynamique du développement de la société roumaine contemporaine explique pourquoi l'un des aspects sociologiques les plus caractéristiques de l'enseignement réside dans le rôle important de l'école par rapport à la mobilité sociale.

A l'étape actuelle, les directions principales et le rythme de la mobilité sociale en Roumanie sont déterminés essentiellement par deux facteurs: a) l'accroissement intense des forces de production dû à un rythme rapide d'industrialisation du pays (à la hauteur des exigences contemporaines); b) l'accroissement intense du rôle de la science, de l'enseignement et de la culture. Le processus d'industrialisation et d'urbanisation, accompagné de la modernisation de l'agriculture, détermine la baisse incessante du poids spécifique de la paysannerie dans la structure de la population; l'accroissement massif de la dotation technique du travail détermine une mobilité accentuée dans la sphère de la force de travail de toutes catégories; les besoins de production moderne, le développement de la science et de la culture déterminent l'extension ininterrompue des rangs de l'intelligentsia. Comme de juste, tous ces mouvements sociaux peuvent être

surpris le plus clairement possible en suivant le cours de la vie des jeunes générations.

2. Le processus objectif de baisse du poids spécifique de la population agricole est accompagné de l'intensification du désir subjectif d'évasion de la condition paysanne, perceptible surtout chez les jeunes. Le chemin préféré des fils de paysans — et encouragé par leurs parents — pour s'établir dans une ville passe par les écoles professionnelles, en premier lieu par les écoles industrielles. Pour la population rurale l'école professionnelle industrielle est la voie la plus sûre pour assurer aux enfants l'accès à la vie citadine, apportant en même temps encore l'avantage de conduire rapidement à la situation de salarié. L'enfant de paysan ayant terminé l'école professionnelle s'embauche à la fabrique, il devient un ouvrier qualifié, donc il change de statut social. Comme il résulte de nos investigations faites dans les écoles professionnelles, il est vrai que les élèves venus de la campagne se heurtent à plus de difficultés que ceux qui proviennent de la ville; cependant ils portent en eux de plus puissants stimulants, nécessaires pour l'avancement dans la carrière choisie; pour eux l'école professionnelle signifie la mobilité sociale ascendante — mais non pour les citadins!

Nous devons mentionner — sans nous arrêter toutefois à ce problème — que l'osmose d'entre campagne et ville ne se réduit pas à la migration de la population rurale — avant tout des jeunes — vers la ville, processus caractéristique d'une société en plein développement. La modernisation de l'agriculture, le développement de l'enseignement, du réseau sanitaire etc. pompent en même temps dans le milieu rural un nombreux détachement de travailleurs qualifiés, de techniciens et d'intellectuels, ce qui mène, même dans le milieu rural, à la modification de la structure de la population.

Pareillement, en liaison avec le rôle des écoles professionnelles dans la mobilité sociale, il faut encore relever le fait qu'à l'avenir, conformément aux prévisions des plans de développement votés par le Xe Congrès du Parti Communiste Roumain, on passera — dans les conditions de la généralisation de l'école de 10 ans — à la réduction des ans de scolarité dans l'enseignement professionnel, vu que l'instruction des élèves aura lieu essentiellement dans la production même, ce qui ne peut tarder d'influencer le rôle social de l'école professionnelle dans la mobilité sociale.

3. Parmi les formes de scolarisation à rôle accentué dans la mobilité sociale figure aussi l'enseignement moyen du soir, qui offre aux jeunes ouvriers la possibilité de continuer leurs études et de changer de statut social par cette voie.

Nous avons effectué des investigations aux cours du soir des écoles secondaires¹ et il en résulte — en tant qu'élément caractéristique de la

¹ Voir notre étude *Aspecte sociologice ale învățămîntului seral mediu* (Aspects sociologiques de l'enseignement moyen du soir), dans *Integrarea socială a tinerețului* (L'intégration sociale de la jeunesse) sous la direction du professeur universitaire Miron Constantinescu, Ed. Științifică, București, 1969.

mentalité des jeunes en question — que presque quatre-vingts pour cent d'entre eux poursuivent leurs études afin de s'assurer l'accès de l'enseignement supérieur. Nous disposons d'indications suffisantes pour présumer que l'idéal vers lequel tendent en masse les jeunes ouvriers poursuivant leurs études est la position de l'intellectuel possédant une qualification supérieure. Beaucoup de ces jeunes ont terminé une école professionnelle, c'est-à-dire qu'au début ils avaient choisi la carrière d'ouvrier. Leur intention de quitter et de dépasser leur statut actuel dénote le fait qu'ils ne sont pas satisfaits de leur option initiale, autrement dit que cette dernière n'a représenté qu'un moyen terme de la stratégie de leur carrière. Les diplômés des cours du soir représentent à peu près un huitième de tous les bacheliers de Roumanie. La Conférence UNESCO des ministres de l'instruction d'Europe (1967) a constaté que la Roumanie se trouve au nombre des cinq pays dans lesquels au cours des années soixante s'est produit un „boom“ de l'enseignement secondaire et, par conséquent, de l'affluence des candidats vers l'enseignement supérieur². Il ressort de nos recherches que seulement 15 pour cent des élèves sortants du cours du soir réussissent à entrer à l'enseignement supérieur. Il existe, par conséquent, un décalage entre les aspirations des jeunes ouvriers désireux de changer de statut social et les exigences actuelles de la société. En concevant le système des écoles de tous degrés comme une pyramide³ dont la base s'est élargie et s'élargira encore plus à la suite de l'extension générale de l'enseignement de 10 ans, on peut affirmer que le rôle de l'école dans la mobilité sociale décroît de la base de la pyramide vers son sommet.

4. Cet aspect du rôle de l'école dans la mobilité sociale nous a été aussi révélé à l'occasion de notre investigation de la situation des étudiants de 1re année⁴. Nous avons constaté que les diverses catégories de la population active ne sont pas proportionnellement représentées par un nombre correspondant d'étudiants. Bien que, pris ensemble, les fils d'ouvriers et de paysans constituent la majorité des étudiants de 1re année (54%), on peut observer la proportion réduite des fils de paysans par rapport au poids spécifique de la paysannerie dans la population active du pays, ainsi que le pourcentage élevé de ceux qui proviennent des familles d'intellectuels⁵. Certes, on ne peut pas laisser de côté le fait que l'intelligentsia de Roumanie comprend aujourd'hui pour une large part des détachements formés au cours des années du socialisme, d'origine ouvrière-paysanne. La tendance à l'autoreproduction de cette couche

² Voir: Miron Constantinescu, *Probleme de integrare socială a tineretului* (Problèmes de l'intégration sociale de la jeunesse), dans le volume cité.

³ *Ouvrage cité.*

⁴ Voir Ion Aluaş, Nicolae Kallós, Andrei Roth, *Adaptarea studenţilor din anul I la condiţiile de muncă şi de viaţă universitară* (Adaptation des étudiants de 1re année aux conditions de travail et de vie universitaires), dans le volume cité.

⁵ Les données similaires à l'échelle nationale, publiées par Miron Constantinescu dans le volume cité, sont presque identiques à celles se référant à l'Université de Cluj.

sociale est encore visible, phénomène rencontré aussi d'ailleurs dans d'autres pays socialistes⁶. L'étude de ce problème présente de l'importance tant pour l'amélioration incessante de la politique scolaire, pour le perfectionnement sans répit de la pyramide scolaire, que pour la direction consciente des processus de mobilité sociale.

5. Toutes nos constatations se référant au rôle de l'école dans la mobilité sociale soulignent de façon convergente la nécessité d'une synchronisation circonspecte, bien étudiée, entre expansion culturelle et technique-économique, faute de quoi il pourrait survenir des phénomènes de déséquilibre indésirables et une mobilité sociale excessive. Il sembla que les prévisions formulées récemment au Xe Congrès du Parti Communiste Roumain pour l'extension massive des diverses formes d'enseignement post-secondaire non-universitaire, ainsi que l'augmentation du système de lycées professionnels, soient appelées à contribuer dans une mesure importante au guidage rationnel de la mobilité sociale et à ce que les phénomènes de déséquilibre soient évités.

De ces annotations sommaires il résulte aussi à ce que je crois, que dans la Roumanie de nos jours le problème de l'école est une question d'importance centrale pour tout le progrès économique et social du pays. La politique de développement et de diversification de notre enseignement réclame qu'on lui jette de solides bases sociologiques. Enfin: en ce moment le rôle de l'école dans la mobilité sociale représente l'une des directions d'investigation les plus importantes, pressantes et pleines de promesse dans le domaine de la sociologie de l'enseignement.

(Communication présentée au XXIIe Congrès de l'Institut International de Sociologie, Rome, septembre 1969)

ROLUL ȘCOLII ÎN MOBILITATEA SOCIALĂ

(R e z u m a t)

Autorul sintetizează rezultatele unor cercetări în domeniul sociologiei învățămîntului (în licee serale, școli profesionale și universități), efectuate de sociologii universității clujene. Scoțînd în relief rolul diferitelor forme de învățămînt în mobilitatea socială, autorul conchide că acest rol descrește de la baza piramidei școlare (școală elementară, profesională, liceală, universitate) spre vîrf.

РОЛЬ ШКОЛЫ В ОБЩЕСТВЕННОЙ ПОДВИЖНОСТИ

(Р е з ю м е)

Автор синтезирует результаты некоторых исследований в области социологии обучения (в вечерних средних школах, в профессиональных школах и вузах), проведённых социологами Клужского университета. Подчёркивая роль различных видов обучения в общественной подвижности, автор статьи приходит к выводу, что эта роль убывает с основания школьной пирамиды (начальная, профессиональная школа, средняя школа, университет) к её верху.

⁶ Miron Constantinescu, *ouvrage cité*.

INDUSTRIALISIERUNG UND ABWANDERUNG DER
SIEBENBÜRGISCHEN BAUERN IM AUSGEHENDEN 19.
JAHRHUNDERT UND AM ANFANG DES 20. JAHRHUNDERTS*

Zur Forschungsmethode

ION ALUAŞ

1.1. Es handelt sich hier um einen fragmentarischen Bericht über eine umfangreichere Arbeit zur Frage der sozial-professionellen Abwanderung der Landbevölkerung aus zwei Gebieten des heutigen Siebenbürgens. An dem Forschungsauftrag beteiligen sich Soziologen, Historiker, Ökonomen, Geographen, Diplom-Agronomen, Demographen und Statistiker von der Universität und der Zweigstelle der Rumänischen Akademie in Cluj sowie Fachleute aus den untersuchten Gebieten. Nach den vereinbarten methodologischen Prinzipien werden parallel zu der 1967 begonnenen statistischen Dokumentar- und Feldforschung des *gegenwärtig* stattfindenden Abwanderungsprozesses auf Grund kombinierter historisch-soziologischer Methoden die wichtigsten Etappen der industriellen Abwanderung in den erwähnten Gebieten rekonstruiert. Dabei verfolgen wir nicht die Absicht den historischen Abwanderungsprozess *an sich* zu rekonstruieren, sondern die Aufzeichnung einer Kontinuitätskurve und ihrer spezifischen Differenzen in Vergangenheit und Gegenwart. Die Untersuchungen zur Vergangenheit sind der Erforschung der Gegenwart untergeordnet und für diese aufschlussreich. Die vorliegende Mitteilung befasst sich mit einigen methodologischen Fragen zur Erforschung der Abwanderung in Siebenbürgen vor dem ersten Weltkrieg.

1.2. In Wechselbeziehung mit den Besitzverhältnissen und anderen Faktoren der Agrarökonomie hat die Industrialisierung eine beschleunigte

---

* Der vorliegende Text ist eine erweiterte Form einer Mitteilung mit demselben Titel, vorgetragen am Symposium über „Industrialisierung und Bauerntum in der zweiten Hälfte des XIX-ten Jahrhunderts in Österreich-Ungarn“, das in Wien zwischen dem 3—8. September 1968 stattgefunden hat.

Prof. I. Venczel vom Soziologischen Laboratorium der Babeş-Bolyai Universität (Cluj) bin ich für seine Hilfe bei der statistischen Bearbeitung der Fakten und für viele Eingebungen, sowie Doz. I. Kovács von derselben Universität für seine Indikationen einiger historischen Quellen sehr dankbar.

externe und interne Abwanderung der Bauernschaft in Siebenbürgen und in anderen Gebieten der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zur Folge, die von landwirtschaftlicher zu nichtagronomischer (industrieller oder „tertiärer“) Beschäftigung übergeht.

Es kann behauptet werden, dass Geschichte und Soziologie der Abwanderung ein wesentlicher Bestandteil der Geschichte und Soziologie des Bauerntums in der behandelten Zeitspanne sowie in den darauffolgenden Zeitpunkten darstellen.

Statistiker, Demographen, Ökonomen, Soziologen und Historiker haben diesen Prozess seit seinem Inerscheintreten mit zunehmender Aufmerksamkeit ständig beobachtet. Andererseits werden Darlegungen, die sich darum bemühen, ihn verständlich zu machen, in der umfangreichen Fachliteratur behandelt.

Man kann behaupten, dass die wichtigsten technisch-wirtschaftlichen Ursachen der Abwanderung erforscht, dass Richtungen und Formen der Abwanderung bereits festgestellt worden sind. Insbesondere gilt die grundlegende Bemerkung, dass die sozial-professionelle Abwanderung der Landbevölkerung organisch mit der stufenweisen Veränderung zusammenhängt, wodurch die Landwirtschaft, ein ehemals dominierender Wirtschaftszweig vorkapitalistischer Gesellschaftsordnungen zu einer untergeordneten Annexe der Industrie im Kapitalismus wird¹. Unter den neuen Verhältnissen wird die Industrie der Kernpunkt aller ökonomisch-technischen Tätigkeit der Gesellschaft und es ist selbstverständlich, dass auch die menschliche Arbeitskraft um diesen Punkt gravitiert.

Ist nun eine Untersuchung dieser Frage noch wesentlich? Wir wollen das bejahen. In einem weiteren theoretischen und historischen Rahmen ausgeführte Forschungen können uns zur konkreten Erkenntnis eines Prozesses führen, der vielleicht ähnlich wie die „Professionalisierung“² den Untergang³ einer jahrhundertalten Gemeinschaft und ihrer grossen wirtschaftlichen und sozialen Rolle für die Menschheit ankündigt. Es ist andererseits bekannt, dass die Beseitigung kapitalistischer Wirtschaftsverhältnisse — deren Rolle bei der Abwanderung von Lenin gründlich analysiert worden ist⁴ — und die Einführung sozialistischer Wirtschaftsformen die Abwanderung der Landbevölkerung in die Stadt (bzw. in die Industrie) nicht behindert, sonderor beschleunigt hat. Aufschlussreich hierfür ist auch die Lage in Siebenbürgen: während der Anteil der Landbevölkerung an der Gesamtzahl der Einwohner 1910—1948 von etwa 87% auf etwa 80% sinkt, fällt er in den darauffolgenden 16 Jahren (1948—1966) sogar bis 57,19%⁵. Die verschiedene Einwirkung kapitalistischer und sozialistischer Wirtschaftsmechanismen auf die Abwanderung ist Gegenstand unserer Forschungsaufgabe.

¹ Marx - Engels, *Opere*, Bd. 13, Bucureşti, 1962, S. 681.

² B. Galeski, *Chłopi i zawod rolnika*, Warszawa, 1963.

³ H. Mendras, *La fin des paysans*, Paris, Futuribles, 1967.

⁴ *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, in V. I. Lenin, *Opere*, Bd. 3, Bucureşti, 1961.

⁵ *Anuarul statistic al R.S.R.*, 1967.

1.3. Seit Aufnahme unserer Forschungen hatten wir uns selbstverständlich mit einigen Grundbegriffen auseinanderzusetzen wie etwa: „Industrialisierung“, „Landarbeiter“, „rural“, „urban“, „Dorf“, „Stadt“ und besonders mit dem für uns im Mittelpunkt stehenden Begriff der „Abwanderung“ (präindustrielle und industrielle Abwanderung, externe und interne Abwanderung) u.a. Wir sehen deren relative Ungenauigkeit ein, sowie die Tatsache, dass sie nicht eine Herausarbeitung von eindeutigen Arbeitshypothesen- und Erläuterungsmodellen ermöglichen. Vorläufig übernehmen wir im grossen und ganzen die gebräuchlichen Definitionen dieser Begriffe. Insbesondere eignen wir uns die eingebürgerten Definitionen des Begriffes „Abwanderung“ an, wie sie in Lehrbüchern und Abhandlungen zu finden sind⁶ und auch die Unterscheidung von externer und interner, sowie von „industrieller“ und „präindustrieller“ Abwanderung. Bekanntlich werden für die Klassifizierung der internen industriellen Abwanderung der Agrarbevölkerung verschiedene Kriterien angewendet wie: urbanes und rurales Medium, Dauer- und Zeitcharakter (zeitweilige, säsonbedingte, endgültige) Abwanderung. Im Einverständnis etwa mit Kingsley Davis⁷ betrachten wir als Formen interner Abwanderung, die durch den ursächlichen Impuls des Industrialisierungsprozesses wesentlich ansteigen: die Abwanderung aus dem Dorf ins Dorf (also rural-rural oder Agrarienmigration), vom Dorf in die Stadt (rural-urban) und aus der Stadt (Inter-Urban-Migration). Wir teilen den Standpunkt jener⁸, die für eine Klassifizierung (Typenbildung) der „neuen“ — den traditionellen gegenüberzustellenden — Migrationen eintreten, nach den sie auslösenden Ursachen und ihrer Entwicklung (technologische, ökonomische, soziale Ursachen). Ein solches Vorgehen für die in Frage stehende Zeit ist ziemlich schwierig, weil die Dokumentation mangelhaft ist und eine komplexe, nicht leicht zu handhabende Methode voraussetzt. Doch ist sie viel interessanter, weil sie über die einfache Feststellung oder Beschreibung des Migrationsphänomens zu seiner Erklärung hinausführt, genauer gesagt ermöglicht sie die Abgrenzung der für die kapitalistische Wirtschaft typischen neuen Faktoren, die die Migration der Agrarbevölkerung veranlassen, von den traditionellen.

Wir vertreten also die Meinung, dass die auf sozial-professionellen Kriterien beruhende Klassifizierung das *Spezifikum* der durch die Industrialisierung bedingten Abwanderung der Agrarbevölkerung stärker hervorhebt. Die Abwanderung aus der Landwirtschaft in die Landwirtschaft d.h. rurale-rurale Abwanderung befreit den Abgewanderten eigent-

⁶ Vgl. S. Sauvy, *Théorie générale de la population*, Bd. II, 3. Aufl. Paris, PUF, 1966, S. 250; *A Dictionary of the Social Sciences*. London, Tavistock Publications 1964., S. 428; *Bevezetés a demográfia*, Budapest, 1964, S. 393—394.

⁷ *The Demographic Consequences of Change in Productive Technology. An Essay on the Problems of Measurement*, in „Les implications sociales du progrès technique“, Paris, PUF, 1959, S. 215.

⁸ Vgl. Abel Chatelain, *Les migrations temporaires françaises au XIXe siècle, Méthodes, Problèmes, Documentation*, in „Annales de démographie historique“, 1967, S. 9, 28, Paris, 1967.

lich nicht aus der „bäuerlichen Bedingung“, aber gerade das, dass er aus dieser Bedingung zu entkommen sucht, macht die Besonderheit der industriellen Abwanderung der Bauernschaft aus. Andererseits ist dafür die territoriale Übersiedlung nicht Bedingung. Die in Städten oder in Stadtnähe wohnenden Bauern machten diesen Prozess der Entbäuerlichung durch, ohne an der Abwanderung teilzuhaben.

Neben der Abwanderung aus der Landwirtschaft in die Landwirtschaft und noch mehr als diese, betrachteten, wir die (temporäre oder definitive) Abwanderung zu a) unqualifizierter Beschäftigung in der Industrie, b) qualifizierter Beschäftigung in der Industrie, c) tertiärer Beschäftigung als wichtige Typen, die den Kern der industriellen Abwanderung der Agrarbevölkerung ausmachen. Wir verfolgen gerade diesen Abwanderungsprozess in die Industrie, der den Übergang von der temporären Abwanderung zur definitiven bildet und zur „Exagrikulturisierung“ („Entbäuerlichung“) führt. Es sei erwähnt, dass unseres Wissens keine zusammenfassenden Arbeiten über diesen Aspekt der bäuerlichen Abwanderung im Siebenbürgen der behandelten Zeitspanne vorliegen.

1.4. Nach Auswerten der Geschichtsschreibung sind es drei wichtige Etappen der Abwanderung, die sich in zeitlicher Folge andeuten: a) Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts; b) die Zeit zwischen den beiden Weltkriegen; c) die Nachkriegszeit oder genauer die Etappe der sozialistischen Industrialisierung und Kollektivisierung. Diese Etappen erhalten mit dem Fortschreiten unserer Untersuchungen genauere Konturen. Sie entsprechen allenfalls globalen Veränderungen im erforschten Gebiet, die von bedeutenden wirtschaftlichen und sozial-politischen Ereignissen eingeleitet wurden: Aufschwung der kapitalistischen Industrialisierung, oder nach der Meinung anderer: der Sieg der industriellen Revolution in den Jahren des vorigen Jahrhunderts; der 1. Weltkrieg und die ihm folgenden politischen und wirtschaftlichen Veränderungen (Agrarreform); der 2. Weltkrieg und die ihm folgenden wirtschaftlich-politischen Veränderungen. Auf Grund unserer allgemeinen Information dürfen wir annehmen, dass diese vertikale Zeitstufung relativ einheitlichen Phasen wirtschaftlich-industrieller Entwicklung entspricht und die Bildung ziemlich homogener und fortlaufender Abwanderungsserien ermöglicht, deren Erforschung aufschlussreich sein wird.

Wir hoffen, dass die übernommene Typologie der Abwanderungen und die festgelegten Etappen, deren genauere Abgrenzung und Kristallisierung wir uns noch widmen wollen, eine Sammel- und Systematisierungsarbeit ermöglicht, deren Ergebnisse vergleichbar sind.

2.1. Um die industrielle Abwanderung der Agrarbevölkerung in der in Frage stehenden Zeitspanne zu rekonstruieren, verfügen wir über eine Reihe von Quellen, die einander ergänzen, ohne jedoch die Erscheinung erschöpfend darzustellen.

Es handelt sich in erster Reihe um *Statistiken aus der jeweiligen Zeit* (vgl. beiliegende Tafeln). Diese gestatten die Anwendung *indirekter* Methoden bei der Berechnung der internen Abwanderung und liefern trotz aller Mängel — indem sie z.B. nicht Aufschluss darüber geben, welcher

Kategorie die Bauern angehören, die in die Stadt abwandern, wie viel endgültig oder nur zeitweilig fortziehen, ob die Abgewanderten sich qualifiziert haben oder ihr Leben lang Tagelöhner und unqualifizierte Arbeiter geblieben sind usw. — wichtige quantitative Hinweise zu verschiedenen Teilaspekten des Migrationsprozesses.

a) Der Umfang der Abwanderungen kann schätzungsweise aus der Differenz zwischen der eigentlichen Bevölkerungszunahme und dem natürlichen Bevölkerungszuwachs abgeleitet werden, also aus dem Verhältnis zwischen der aufgezeichneten sesshaften Bevölkerung und der angenommenen Bevölkerungszahl — Berechnungen, die auf Grund der Schwankungen der Bevölkerungszahl zwischen zwei Volkszählungen vorgenommen werden. So konnten wir feststellen, dass in Siebenbürgen von 1900 bis 1910 ein Absinken der Bevölkerungszahl von netto 15,0% (40 377 Menschen), die aus Siebenbürgen ausgewandert sind, zu registrieren ist. Obwohl diese Angaben nicht für die interne Abwanderung in Siebenbürgen gelten, weisen sie darauf hin, dass das demographische Gleichgewicht gestört ist und eine relative Übervölkerung (sie ist übrigens auch in anderen Teilen der Monarchie feststellbar) vorhanden ist.

b) Ausserdem lässt sich ein Vergleich der Bevölkerungszunahme nach dem Milieu (Stadt—Land) zwischen zwei Zählungen vornehmen. Dieses Vorgehen gestattet uns die Aufstellung einer Grössenordnung für den Zunahmerhythmus der Gesamtbevölkerung in beiden Milieus und die Festlegung der Entwicklungstendenzen der ruralen Abwanderung und des Anwachsens der Städte. Für Siebenbürgen 1890—1900 z.B. macht die Grössenordnung der ruralen Bevölkerung nur 59,5% der für die Städte registrierten Zunahme aus (in Dörfern + 7,8%, in Städten + 13,1%; vgl. Tafel Nr. 1), während die relative Abnahmetendenz in den Dörfern beibehalten ist:

1880—1890—100
 1890—1900— 98,7
 1900—1910— 88,5 (vgl. Tafel Nr. 1)

c) Die Statistiken über die professionelle Zusammensetzung die Bevölkerung (vgl. Tafel Nr. 2) gestatten eine beiläufige Berechnung der Dynamik dieser Struktur der Bevölkerung. Aus dieser — übrigens „klassischen“ Berechnung ist ersichtlich, dass in den beiden Jahrzehnten nach 1890 die gesamte Agrarbevölkerung (ausser den in der Tierzucht, im Gartenbau u.a. Beschäftigten) um 4,1% (1890—1900) und 5,7% (1900—1910) abnimmt, während die Zahl der im Bergbau, in der Industrie, im Handel und im Transportwesen Beschäftigten um 19,0% und 32,6% in denselben Zeitabschnitten ansteigt. Die aktive Bevölkerung in der Landwirtschaft verzeichnet zwischen 1900—1910 ein Absinken von 114 250 Personen (entspricht 12,2%), während die Zahl der im Bergbau, in der Industrie, dem Handel und im Transportwesen Beschäftigten um 58 374 (entspricht 41,0%) ansteigt. Wenn wir drei Entwicklungsserien der Bevölkerung in der Zeitspanne von 1890—1910 vergleichen, lässt sich feststellen, dass die Gesamtbevölkerung um 18,1%, die Stadtbevölkerung um 40,9% und die in Bergbau, Industrie, Handel und Transportwesen

beschäftigte um 86,7% zugenommen hat. Überraschend ist das Ansteigen der Bevölkerung der letztgenannten Kategorie, welche den Gesamtzuwachs der Bevölkerung mehr als viermal überbietet. Offensichtlich findet dieser sozial-demographische Vorgang auf Kosten der Bauernschaft statt, deren Gewicht eine ständige Abnahme registriert (vgl. Tafeln 1, 2 und 3).

Tafel 1

Jahr	Bevölkerung in		Total	
	Städten	Dörfern		
1869	209 786	1 943 019	2 152 805	
1880	221 385	1 862 663	2 084 048	
1890	260 302	2 007 633	2 267 915	
1900	314 859	2 162 139	2 476 998	
1910	366 637	2 331 730	2 678 367	
Zunahmerytmus %				
1870—1880	+ 5,5	— 4,1	— 3,2	
1880—1890	+13,1	+7,8	+8,8	
1890—1900	+21,0	+7,7	+9,2	
1900—1910	+16,4	+6,9+	+8,1	
Demographische Bilanz zwischen 1900—1910				
Tatsächliche Bevölkerungszunahme	51 778		149 591	201 369
Natürliche Bevölkerungsbewegung	12 610		229 136	241 746
Bevölkerungsüberschuss (+) oderabnahme (—)	+39 168		79 545	— 40 377
Auf 1000 Einwohner (1910)	+106,83	—	34,41	— 15,07

Wichtigste Quellen: *M. Stat. Évkönyv* (1872 (Bd.2), 1880 (10), 1889 (9)); ebenda *Új folyam VIII* (1900); *M. Stat. Közl. Új folyam I.*, *Új sorozat* Bd. 1 und 42; ebenda *Új sorozat* 46 (Bevölkerungsbewegung in den Dörfern zwischen 1901—1910).

Anmerkung: Der Rhythmus der Bevölkerungszunahme in den Städten des Banats und der Maramureş ist betonter in den Jahrzehnten nach 1880: 21,7—23,8—19,7%. Auf dem Gesamtgebiet von Siebenbürgen (mit Banat, Crişana (Kreischgebiet) und Maramureş) beträgt der Rhythmus der Bevölkerungszunahme in den Städten durchschnittlich 17,1—22,3—15,3%, und in Dörfern (beiläufige Ang.): 10,0—8,6—7,2%.

d) Auf Grund der Aufzeichnung des Geburts- und Wohnortes bei den Volkszählungen läßt sich die Indexziffer der territorialen Bewegung feststellen. In Siebenbürgen z.B. weist die Zahl der Abgewanderten (die nicht an ihrem Geburtsort aufgezeichnet wurden) im Vergleich mit der am Geburtsort gebliebenen stabilen Bevölkerung im Jahre 1900 ein Prozentverhältnis von 26,9 (518 497 gegenüber 1 925 806) auf, während die Zahl der Abgewanderten im Jahre 1910 29,8% (610 174) der stabilen Bevölkerung (2 042 791) darstellt.

Die Bevölkerungsmigration, die je nach dem geographischen Raum der Binnenwanderung (vgl. Tafel 4) schwankt, ist gleichzeitig sozialer und professioneller Art und legt uns die Notwendigkeit soziologischer

Untersuchungen zur Klarlegung der Dynamik und der Typologie dieser sozialen Bewegung nahe.

2.2. Während die statistischen Quellen uns vor allem die Aufstellung *quantitativer Indexe und Korrelationen* zur ruralen Abwanderung ermöglichen, sind es *andere Quellen*, die besonders die *qualitativen Seiten* der behandelten Frage beleuchten.

Besonders von Nutzen sind uns in dieser Hinsicht Arbeiten von *Zeitgenossen*. Bedeutende *Geschichtsschreiber*⁹, *Wirtschaftswissenschaftler*¹⁰, *Dorf-, Stadt- und Bezirksmonographien*¹¹ aus Rumänien und Ungarn schenken in der behandelten Zeitspanne dem Leben der Bauernschaft grosses Interesse. Die Bauernschaft war dem Druck eines Wirtschaftssystems mit zahlreichen feudalen Überresten ausgesetzt, obwohl sich der Kapitalismus nach der Aufhebung der Leibeigenschaft im Jahre 1848 in der Landwirtschaft einen Weg bahnte. In den Arbeiten der Geschichtsschreiber sind auch Fragen der demographischen Bewegung, die interne Abwanderung (Binnenwanderung) und die Auswanderung behandelt.

Ausserdem sei eine aufschlussreiche Quelle über diese Etappe erwähnt in einer Reihe soziologisch-demographischer Arbeiten, die zwischen den beiden Weltkriegen und während des zweiten Weltkrieges entstanden sind.

Zu betonen ist jedoch, dass in den bisherigen geschichtswissenschaftlichen und demographischen Arbeiten besonders auf die Auswanderung und auf die territoriale und natürliche Bewegung der Bevölkerung Gewicht gelegt wurde, in einer Art, die mit einer romantischen und passeistischen Interpretation viel gemeinsam hat, während jene Migrationstypen, die eine massive Zuwendung der Agrarbevölkerung zu nichtlandwirtschaftlicher Tätigkeit darstellen, vernachlässigt wurden.

3.1. Die vorgenommenen Analysen weisen auf die Grenzen hin, die die Darstellung des Abwanderungsprozesses auf Grund der überlieferten Dokumentation und Methoden nicht überwindet. Vor allem erlaubt eine solche nur die beiläufige Rekonstruktion der internen Abwanderung in Siebenbürgen aus der Landwirtschaft in die Industrie).

Die wesentlichsten Unzulänglichkeiten der Urkunden treten in Erscheinung, sobald wir versuchen die wirtschaftlichen, politischen,

⁹ z. B. G. Barițiu, *Locuitorii cultivatori de pământ în Ungaria și Transilvania* (Die landbauende Bevölkerung in Ungarn und Siebenbürgen) in „Observatorul“, Jhg. VI. (1883), Nr. 3, 5, 9.

¹⁰ G. Maior, *Politica agrară la români* (Die Agrarpolitik der Rumänen), București, 1906, S. 323.

¹¹ Romul Sima, *Monografia comunei Orlat* (Monographie der Gemeinde Orlat), Sibiu, 1895; Ioachim Munteanu, *Monografia economică-culturală a comunei Gura Riului*, (Wirtschaftlich-Kulturelle Monographie der Gemeinde Gura Riului), Sibiu, 1897; N. Cărpinișan, *Monografia comunei Rahău* (Monographie der Gemeinde Rahău), 1897; z. B. *A kisjenői uradalom Arad vármegyében* (Das Gut Kis-Jenő im Komitat Arad), Pest, 1864; Lukats József, *Vaskoh község monographiája* (Monographie der Gemeinde Vașcău), in „Magyar Gazdák Szemléje“, 1906 etc.

Bevölkerungsstruktur in Siebenbürgen (Gesamtbevölkerung)

Beschäftigungen	1890	1900	1910	1890	1900	1910
	Z a h l e n			P r o z e n t e		
Eigentliche Landwirtschaft	1 771 473	1 853 941	1 890 258	78.1	74.9	70.6
Andere Zweige der Bodenausbeutung	17 076	19 903	30 518	0.8	0.8	1.1
Bergbau, Industrie, Handel, Transportwesen	262 013	343 024	489 075	11.6	13.8	18.3
Ämter und freie Professionisten	58 767	70 965	86 278	2.6	2.9	3.2
Armee	18.592	22 970	23 874	0.8	0.9	0.9
Tagelöhner	63 349	77 251	48 850	2.8	3.1	1.8
Gutsarbeiter und Diener (Hausangestellte)	38 661	44 715	46 610	1.7	1.8	1.7
Andere Beschäftigungen, nicht erklärte Beschäftigungen	38 004	44 229	62 904	1.6	1.8	2.4
T o t a l :	2 267 935	2 476 998	2 678 367	100.0	100.0	100.0

Quellen: M. Stat. Közl. Üj sorozat 2 und 48.

Die aktive Bevölkerung von 1910 hat folgende Ausmasse

Eigentliche Landwirtschaft und andere Zweige der Bodenausbeutung	834 890	70.7%
Bergbau, Industrie, Handel, Transportwesen	200 842	17.0%
Ämter und freie Professionisten	31 658	2.7%
Armee	20 208	1.7%
Tagelöhner	23 185	2.0%
Gutsarbeiter und Diener (Hausangestellte)	44 076	3.8%
Andere Beschäftigungen, nicht erklärte Beschäftigungen	25 167	2.1%
T o t a l :	1.180 026	100.0

kulturellen u.a. Faktoren und ihren Einfluss auf die Abwanderung der Bauern, den Rhythmus, die Intensität und die Etappen der „Exagrikulturisierung“ der Landbevölkerung zu bestimmen. Selbstverständlich können diese Quellen in Zukunft weiter in Erwägung gezogen werden, um darauf gebaute Schlussfolgerungen zu überprüfen.

Unserer Meinung nach kann jedoch die empirische Soziologie einen besonderen Beitrag zur Darstellung der Abwanderung leisten. Unsere intensiv betriebene Forschungsarbeit in zwei Dörfern des Bezirks Sălaj hat auch mannigfaltige Informationen über Zahl und Richtung, über den professionellen und zeitlichen Charakter der Auswanderung vor dem ersten Weltkrieg und zwischen den beiden Weltkriegen eingebracht. Durch Auswertung der kollektiven Befragung, familiär geschichtlicher Berichte und Unterlagen aus der Zeit vor dem zweiten Weltkrieg in den beiden Dörfern konnten wir die Abwanderungen der letzten 70—80 Jahre sowohl territorial als auch sozial ziemlich genau verfolgen.

In dem Masse als wir nach wissenschaftlichen Kriterien eine Bestimmung der typologischen Zonen Siebenbürgens vornehmen können,

**Aktive Bevölkerung in der Ausbeutung des Bodens, Bergbau,
Industrie, Handel und Transportwesen (1900—1910)**

Kategorien aktiver Bevölkerung	1900	1910	Differenz
Besitzer, Pächter, Nutzniesser, Ständig	328 993	330 360	+ 1 367
mithelfende Familienmitglieder	338 296	246 413	— 91 883
Verwaltungspersonal	860	875	+ 15
Gutsarbeiter	57 123	63 179	+ 6 056
Arbeiter, landwirtschaftliche Tagelöhner	210 105	180 300	— 29 805
Total Landwirtschaft:	935 377	821 127	— 114 250
Andere bodennutzende Zweige	10 515	13 763	+ 3 248
Bodenausbeutung	945 892	834 890	— 111 002
Bergbau	12 119	19 879	+ 7 760
Industrie	102 514	139 629	+ 37 115
Handel und Kreditanstalten	16 860	24 274	+ 7 414
Transport	10 975	17 060	+ 6 085
Bergbau, Industrie, Handel und Transport zusammen	142 268	200 842	+ 58 374

Quelle: M. Stat. Közn. Új s.52. Um einzelne Entwicklungsaspekte zu veranschaulichen, seien einige Zweige des Bergbaus und der Industrie Angeführt.

Eisenerz	711	1 386
Kohlenbergwerke	4 595	11 955
Salzbergwerke	821	1 247
Hüttenwerke	10 182	12 096
Eisenbahnwerke	755	1 192
Fahrzeugwerke	1 983	2 696
Sägewerke	5 090	15 382
Tischlerwerkstätten	5 076	6 864
Bekleidungsbetriebe	4 560	8 253
Schuhwerkebetriebe	13 077	15 947
Mühlen	4 741	5 532
Tabakmanufakturen	1 276	1 671
Bauunternehmen	1 314	2 524
Buchdruckereien	620	1 111

um auf ihrer Grundlage den Musterfall eines Dorfes darzulegen, scheinen uns solche qualitative und monographische Unternehmungen durchaus notwendig, um zur völligen Klärung der Frage für jede typologische Zone zu gelangen.

Ein empfehlenswertes Vorgehen in dieser Frage glauben wir in der Darstellung eines repräsentativen Musterfalls (Echantillon) für die Stammreihe (Eltern, Grosseltern) der Bevölkerung in urbanen und industriellen Zentren zu sehen.

3. 2 Die Abwanderung der Bauernschaft erweist sich als eine *komplexe* stark integrierte soziale Frage, ein „*phénomène social total*“ wie Marcel Mauss sagen würde, ein Phänomen, das mannigfache ökonomische, demographische, psychologische, sozial-politische u.s. Aspekte einschliesst. Daraus ergibt sich die Notwendigkeit seiner Erforschung im Rahmen mehrerer Disziplinen, durch Zusammenarbeit von Demographie, Wirtschaftswissenschaft, Soziologie, Geographie u.a.¹².

Eine solche Zusammenarbeit ist — wie wir aus eigener Erfahrung

gesehen haben — sehr zu empfehlen, um die Einseitigkeit beim Bestimmen der Ursachen und Beweggründe der Abwanderung — ein Fehler, in den die ausschliesslich ökonomische, demographische Untersuchung fällt — auszuschliessen. Bekanntlich treten auch Geschichtswissenschaftler für „eine enge Zusammenarbeit zwischen Historikern, Ökonomen, Soziologen, Statistikern und Geographen“ bei der Untersuchung sozialer sowie demographischer Fragen ein¹³. Es scheint auch, dass die multidisziplinäre Erforschung der gegenwärtigen oder vergangenen sozialen Wirklichkeit die heute bevorzugte Richtung der Sozialwissenschaften ist.

Es ist nicht unwichtig darauf hinzuweisen, was Prof. Miron Constantinescu von der Universität Bukarest schrieb: „Die komplexen Brigaden aus Soziologen, Statistikern, Ökonomen, Demographen, Ethnographen u.a. müssen auf Grund einer einheitlichen Auffassung und Methode in enger Zusammenarbeit bleiben, sowohl während der Forschungsperiode, als auch bei der Verarbeitung der Unterlagen. Unternommene Versuche, bei denen dasselbe Thema an einzelne Wissenschaftler verteilt wurde, welche nur in der letzten Phase ihre Ergebnisse einander gegenüberstellten, haben nur schwache Ergebnisse gezeitigt“¹⁴.

3.3. Schliesslich sei noch einmal auf die Notwendigkeit einer Zusammenarbeit der Soziologie mit der Geschichte in der Erforschung der Wanderungsbewegung hingewiesen. Unsere eigene Erfahrung, wie auch jene anderer Kollektive, weist erneut darauf hin, dass die Hebel sozialer Phänomene nicht verstanden werden können, wenn ihre geschichtliche Dimension ausser Acht gelassen wird. Darum haben wir nicht allein Geschichtswissenschaftler zur Mitarbeit herangezogen, sondern aus der Vergangenheit des Phänomens auch einen Abschnitt „de longue durée“ — um einen bekannten Ausdruck von Fernand Braudel zu gebrauchen — herausgearbeitet. Wir haben den Weg eingeschlagen, weil bekannt ist, dass die allgemeine Tendenzen, die Konstanten sozialer Phänomene nur in einer langen Reihe von Ereignissen zum Ausdruck kommen, und nur durchausreichende Angaben in Zeit und Raum aufgedeckt werden können.

Bei unserem Forschungsauftrag handelt es sich freilich um einen Einzelfall der notwendigen Solidarität zwischen Geschichtswissenschaft und Soziologie, die von der modernen Wissenschaft und nicht zuletzt — würden wir annehmen — unter dem Einfluss der sozial-ökonomischen marxistischen Lehre vertreten wird. Diese Solidarität muss ihre klassische Phase überwinden, in der die Soziologie Geschichts-

¹² Zu erwähnen, dass auf dem Gebiet der ruralen Soziologie derartige Forschungsarbeit mehrerer Disziplinen durch eine Gruppe von Fachkräften erfolgreich ausgeführt worden ist und dass die Gründung und Anleitung dieser Gruppe ein Verdienst des Soziologen D. Gusti war.

¹³ *Cercetări sociologice contemporane* (Gegenwärtige soziologische Untersuchungen), București, 1966, S. 12.

¹⁴ Vgl. Ștefan Pascu, *Application de la méthode historique aux études démographiques*, in „Les Congrès et Colloques de l'Université de Liège“, Bd. 33., „Problèmes de mortalité“, Université de Liège, 1965, S. 307.

daten nur zur Veranschaulichung ihrer teoretischen Schemen benutzt, während die Geschichtswissenschaft die soziologischen Kategorien zur Interpretierung ihres Faktenmaterials heranzieht. Diese Überwindung verwirklicht sich durch die organische Zusammenarbeit zwischen Soziologie und Geschichtswissenschaft auf Grund gemeinsamer Konzeption und Auslegungstechnik der sozialen Wirklichkeit, sowohl in der Planung der Forschungsarbeit als auch der Materialsammlung, -ausarbeitung und -auslegung.

Tafel 4

Grad der Bevölkerungsbewegung	1900	1910	Zunahme von 1910 in %
Zahl der am Geburtsort sesshaften Bevölkerung (die im Geburtsort ange- zählt wurde)	1 925 805	2 042 791	
Zahl der im Rahmen des Bezirks Abgewanderten %	305 748 15.8	327 590 16.0	+ 7.1
Zahl der in Siebenbürgen Geborenen und angezählten Bevölkerung	2 400 582	2 576 135	
Zahl der zwischen siebenbürgiscgen Bezirken Abgewanderten %	474 773 19.8	533 344 20.7	+ 12.3
Zahl der in Siebenbürgen Geborenen und im gesamten Landesgebiet Angezählten	2 444 306	2 652 965	
Zahl der in Siebenbürgen Geborenen und innerhalb der Landesgrenzen Abgewanderten %	518 497 21.2	610 174 23.0	+ 17.7

Quellen: M. Stat. Közl. Új. s. Bd. 5: 79 S. 88 S.; Bd. 61: S. 48, S. 54, S. 68.

Anmerkung: Die Ausdehnungen der Bewegung sind in direkter Wechselbeziehung mit der Ausdehnung des Untersuchungsgebietes; die relative Anzahl der abwandernden Bevölkerung hat einen evolutiven Charakter

Wir geben hier ein einziges Beispiel. In der Wiederherstellung der dem ersten Weltkrieg vorhergehenden Migration, haben wir ausser den erwähnten Quellen auch die sogenannten „Stammbäume“ benutzt. Sicherlich können diese Stämme in den untersuchten Dörfern auf Grund der von der Pfarrei geführten Bevölkerungsmatrikeln und der von den weltlichen (staatlichen) Landesbehörden aufgesetzten Standesamregistern festgestellt werden und wurden sie tatsächlich auf diese Weise ermittelt. Von mehreren Gesichtspunkten aus (Unterbrechungen in der Kontinuität dieser Urkunden, Verschiedenheit der Kriterien ihrer Einrichtung, usw.) sind die von uns identifizierten Stämme inkomplett und kann die Emigration oder die Immigration (d.h. die Ein- und die Auswanderungen) aus dem und in das Dorf auf diese Weise nicht vollständig festgestellt werden. Deswegen haben wir uns in der sozio-

logischen Untersuchung mit den „Familienbogen“ beholfen. Die von uns benützten Familienbogen enthalten die Angaben von drei Generationen — ein Ehepaar: Gemahl-Gemahlin (der Familienkern), mit den entsprechenden Vorfahren und Nachkommen, die zusammen eine dynamische soziale, auf verschiedene Verbreitungsgebiete zerstreute Struktur bildenden, je nachdem der Wohnort durch das Dazwischenkommen der Migration stabil geblieben oder mobil ist.

Uns an das „kollektive Gedächtnis“ der Familien wendend, konnten wir derart das Phänomen der Migration in grösserem Umfange, mit mehreren aus den von den historisch nachschlagbaren Quellen fehlenden Implikationen, und ohne Hilfe des Soziologen feststellen.

Das Verhören des kollektiven Gedächtnisses der Familien bietet viel mehr als das einfache Konsultieren der Quellen, die bloss das Phänomen der Migration und einigermaßen seine Ausdehnung anweisen. Die Begründung der Mobilität, der verschiedenen Formen und Tendenzen der Migration, sowie seines Wirkungsgrades kann sich nur durch eine unmittelbare und konkrete sozio-demographische Kulturuntersuchung ergeben, die nach den reproduktiven Einheiten der Bevölkerung differenziert und im Kreis der Familien unternommen werden muss. Die auf Grund der Urkunden und der vielseitigen Information der heutigen Generation ausgeführte Untersuchung der „Stammbäume“ kann zu einem typologischen System der bäuerlichen Auswanderung führen.

Auf diese Weise, glauben wir, kann die klassische Formel der Mitarbeit zwischen Geschichtswissenschaft und Soziologie, in deren Sinn die erste den Rohstoff und die zweite das kategoriale Schema für die Erklärung sozio-humaner Phänomene lieferte, überschritten werden. Die Soziologie erweist sich auch in der Richtung der faktuellen Wiederherstellung der nahen Vergangenheit nutzvoll, wo sie eine vollkommenere Information im Vergleich zu den in der Geschichtswissenschaft benützten herkömmlichen Urkunden sammelt. Gleichzeitig, indem sie gemeinsam an dem Vorhaben der Untersuchung eines Phänomens wie die bäuerliche Migration arbeiten und diese Untersuchung gemeinsam ausführen, führen die Geschichtswissenschaft und die Soziologie gemeinsam zu der strukturell-genetischen Erklärung dieses Phänomens. Grundsätzlich sind wir der Meinung jener, die behaupten, dass die geschichtliche Tatsache *eo ipso* sozial ist, und dass sie demzufolge die positivistische abstrakte Soziologie und die „histoire événementielle“ überwindend die organische Konjunktion zwischen Soziologie und Geschichtswissenschaft in eine „geschichtswissenschaftliche Soziologie oder eine soziologische Geschichtswissenschaft“¹⁵ umgestalten kann.

---

¹ L. Goldmann, *Épistémologie de la sociologie*, in „Logique et connaissance scientifique“ (sous la direction de Jean Piaget), Paris, Gallimard, 1967, S. 1003, sowie auch F. Braudel, *Histoire et sociologie*, in „G. Gurvitch, *Traité de Sociologie*“, Paris, PUF, Bd. I, 1962, S. 93.

INDUSTRIALIZAREA ȘI MIGRAȚIA ȚĂRANILOR ÎN TRANSILVANIA
LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI
AL XX-LEA

(Rezumat)

Textul prezent abordează probleme metodologice ale unei cercetări despre migrația socio-profesională și teritorială a țărănimii în două zone ale Transilvaniei nordice. Se încearcă justificarea investigației *multidisciplinare* și *în perspectivă dinamică* (à longue durée) a fenomenului migrațional, în vederea stabilirii cauzalității, direcțiilor, ritmurilor și semnificațiilor lui. Se insistă cu deosebire asupra necesității *colaborării* dintre *istorie* și *sociologie* în studierea acestui fenomen, invocându-se în acest sens câteva argumente de ordin *teoretic* și *tehnic*.

ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ И МИГРАЦИЯ КРЕСТЬЯН В ТРАНСИЛЬВАНИИ В КОНЦЕ
XIX-ГО И НАЧАЛЕ XX-ГО ВЕКА

(Резюме)

Автор статьи приступает к рассмотрению некоторых методологических вопросов исследования социо-профессиональной и территориальной миграции крестьянства в двух зонах Северной Трансильвании. Во-первых, автор пытается оправдать *многоплановое* исследование и, во-вторых, исследование в плане *динамической перспективы* (à longue durée) миграционного явления, для установления его причинности, направлений, темпов и значений. Подчеркивается главным образом необходимость сотрудничества между *историей* и *социологией* при изучении этого явления. В этом смысле автор приводит несколько аргументов *теоретического* и *технического* порядка.

SOCIOLOGIA EDUCAȚIEI

SOCIOLOGIA CONCURSURILOR DE ADMITERE

de

IOSIF SZÓCS, PETRU SEBESTYÉN, ROZALIA BALÁZS, CATALINA POPOVICI

Scopul investigației de față este să surprindă unele fenomene și tendințe existente la concursurile de admitere. S-a urmărit în primul rînd delimitarea ariei geografice de recrutare a studenților universității clujene, iar în al doilea rînd examinarea evoluării afluenței spre diferitele facultăți prin prisma unei perioade de 5 ani.

Orientarea candidaților spre diferitele facultăți (secții) izvorăște nu numai din aptitudinile și înclinațiile lor native, dar și din influența modelatoare a ambianței familiale și sociale în care ei și-au petrecut anii de copilărie și de adolescență. În acest sens am analizat proveniența candidaților din diferite categorii sociale cu scopul de a surprinde o situație obiectivă dată: puterea formativă a mediului familial, diferențiat după categorii sociale.

Funcția educativă a familiei are o pondere însemnată în orientarea carierei tînărului. Familia transmite tradiții, modelează, în mare măsură, și aspirațiile de carieră ale tînărului (uneori în sens negativ). Mediul familial are un cuvînt de spus și în privința formării culturii generale a tînărului, putînd contribui astfel la succesul acestuia la concursurile de admitere.

1. *Aria de absorbție a universității clujene.* În ce privește aria geografică de recrutare a studenților Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj, datele statistice atestă că majoritatea candidaților (84%) provin din județele Transilvaniei, fără Timiș și Caraș-Severin. Candidații proveniți din aceste două din urmă județe au o pondere de 3,3% iar tot restul țării de 12,7%.

Județele din restul țării participă cu o pondere aproximativ egală între ele. Excepție fac pe de o parte județele Ilfov și Iași, centre universitare și ele, de unde ajung la Cluj un număr neînsemnat de candidați, iar

pe de altă parte se observă o putere de absorbție a Clujului relativ mai mare asupra județelor Argeș, Dolj, Gorj și Vâlcea, ponderea candidaților proveniți din aceste patru județe împreună fiind de 4,5%.

Mai este de remarcat că din Timiș și Caraș-Severin facultățile clujene de matematică și fizică obțin un număr foarte mic de candidați, în timp ce facultatea de istorie-filozofie obține un număr relativ mai mare de candidați comparabil cu numărul candidaților din județele Transilvaniei*.

2. *Variația afluenței în raport cu numărul locurilor.* Variația afluenței spre diferitele facultăți în decursul anilor oglindește felul în care populația cercetată se încadrează în realizarea planului de școlarizare. Avem astfel în față un cîmp de întîlnire între necesitatea socială exprimată în planurile de școlarizare și modul satisfacerii acesteia; cu alte cuvinte o întîlnire între elementul spontan și cel conștient, considerind drept element conștient planurile de școlarizare. Urmărirea conexiunii dintre cele două elemente pe o perioadă suficient de îndelungată, poate furniza unele concluzii utile pentru îndrumarea învățămîntului public. Avem în vedere în special faptul că asigurarea unei selecții riguroase a valorilor, a talenților, constituie jaloane de bază ale politicii statului în domeniul învățămîntului public.

Datele arată că există mari deosebiri cît privește afluența spre diferitele facultăți (secții). De pildă, secția de istorie are, într-o medie de 5 ani, 6 candidați pe un loc; de altfel secțiile de limbi moderne au și mai mulți. În asemenea cazuri selecția este relativ riguroasă, iar media minimă cu care se intră este ridicată. În schimb la facultatea de matematică afluența este mult mai mică: 2,5 candidați, însă la aceeași facultate, în anul 1968 numărul candidaților abia a întrecut numărul locurilor, iar media minimă de intrare a fost de 5,50. Se observă o creștere însemnată a afluenței la secția de psiho-pedagogie specială, unde în anul 1964 s-au prezentat 1,5 candidați la un loc, ca apoi în anii 1966—1968 numărul lor să crească la 4,5 candidați.

3. *Gradul de afluență și rigurozitatea selecției.* În ambele cazuri — fie că afluența este mare sau mică — se ocupă toate locurile, deci planul de școlarizare se realizează. Dar această situație este numai o realizare cantitativă a planului de școlarizare, aspectul calitativ rămînînd în umbră. Acolo unde afluența a fost mare, s-a efectuat o selecție riguroasă, media minimă de intrare a fost deci mare, în consecință facultatea respectivă a primit un valoros contingent de studenți. Și invers, facultatea cu afluență

---

* Datele cifrice cuprinse în lucrare au fost calculate pe baza unui eșantion de 4,200 de candidați. Eșantionul cuprinde pe toți candidații prezenți la concursurile de admitere, în timp de 5 ani, la facultățile de matematică, fizică și istorie-filozofie din Cluj. Considerăm că acest eșantion este suficient de mare, deoarece reprezintă 35—40% din numărul total al candidaților pe întreaga universitate. Este de asemenea suficient de reprezentativ pentru cercetarea fenomenului urmărit: variația afluenței, deoarece cuprinde facultăți (sau secții) cu afluență mică, mijlocie și mare, precum și cazuri de variații ale afluenței la aceeași facultate (sau secție) în decursul anilor. Astfel, fenomenele însoțitoare ale variației afluenței, surprinse în acest eșantion, sînt în esență aceleași la oricare concurs de admitere din sistemul învățămîntului superior.

scăzută a fost nevoită să se mulțumească cu candidați mai puțin valoroși.

S-ar putea pune problema dacă nu cumva ar exista un mijloc de dirijare a afluenței, pentru ca aceasta să fie aproximativ egală la toate facultățile (secțiunile), fiecare facultate, în fiecare an, putînd efectua astfel o selecție suficient de riguroasă, deci să poată primi contingente valoroase de studenți. Deocamdată însă nu se întrezărește posibilitatea unei astfel de dirijări a afluenței. De altfel chiar dacă ar exista un asemenea instrument, tot nu ar duce la o mai bună armonizare a celor doi factori amintiți, spontan și conștient. Avem în vedere faptul că la unele facultăți, în anumiți ani a existat o afluență mare, deci implicit o selecție riguroasă. Or, cu toată rigurozitatea selecției nu s-a putut asigura o calitate bună a contingentului respectiv de studenți: media minimă de intrare s-a menținut la un nivel coborît, mai scăzut decît la alte facultăți, cu afluență identică. Acest fenomen nu poate fi explicat decît admițînd că promoția respectivă de absolvenți de licee a fost slabă. Datele statistice evidențiază și cazuri cu o situație inversă, adică obținerea unui nivel destul de ridicat al mediei minime de intrare, chiar în condițiile unei afluențe nu prea mari. Și aici, fenomenul poate fi explicat admițînd că contingentul de candidați a fost de calitate foarte bună.

Admițînd toate aceste ipoteze rezultă că simpla dirijare a afluenței (cum s-a spus, chiar dacă această dirijare ar fi posibilă) nu ar rezolva, singură, problema aplicării unei selecții de rigurozitate egală pentru toate facultățile; trebuie ținut seama și de factorul *calității contingentelor de candidați*. În realitate însă nu dispunem nici de instrumentul necesar pentru măsurarea calității contingentelor de candidați.

Necesitățile practice însă reclamă găsirea unei metode pentru evidențierea calității contingentelor de candidați. Acum cîțiva ani, în centrul universitar Cluj, din inițiativa conducerii universității și a comitetului de partid pe centrul universitar, s-a executat o lucrare statistică privind tocmai problema calității contingentelor de candidați. Mobilul întocmirii acestei lucrări statistice a fost inegalitatea observată în nivelul de pregătire a candidaților proveniți dintr-un anumit județ, față de un alt județ. Se pusese întrebarea dacă această situație nu este cumva o manifestare a nivelului diferit al instrucției din liceele respective. Astfel, lucrarea a mers pe linia urmării provenienței candidaților pe licee. Datele obținute nu au dus însă la rezultate pe deplin concludente, în primul rînd datorită faptului că s-a lucrat cu un personal constituit ad-hoc și insuficient familiarizat cu o astfel de muncă. Apoi, criteriul aprecierii calității candidaților proveniți din o anumită unitate administrativă, respectiv dintr-un anumit liceu, a fost procentajul celor reușiți. Or, acest criteriu nu este, în sine, suficient pentru aprecierea nivelului de instrucție. Statistica poate să demonstreze, de pildă, că din fostul raion „A” au reușit 30%, iar din fostul raion „B” au reușit 40% din candidați. Totuși, pe baza celor două procentaje diferite nu se poate trage concluzia certă că în fostul raion „B” instrucția ar fi la un nivel mai ridicat decît în fostul raion „A”. Trebuie luat în considerare faptul că condițiile de concurs la diferitele facultăți nu sînt egale. Acolo unde sînt cinci candidați pe un loc, procentajul celor admiși nu poate fi

mai mare decât 20%, în timp ce la o altă facultate, cu doi candidați pe un loc, acest procentaj se ridică la 50%. Astfel, dacă majoritatea candidaților dintr-un fost raion (sau liceu) participă la concurs în cadrul unor facultăți cu afluență scăzută, atunci procentajul celor reușiți este mai mare decât dacă s-ar fi prezentat la facultăți cu afluență mare. În consecință, procentajului celor reușiți trebuie să i se aducă anumite corective pentru a putea fi folosit drept indicator al calității unui grup de candidați (numărul celor proveniți dintr-o anumită unitate administrativă, respectiv dintr-un liceu) și anume va fi înmulțit cu un coeficient care să oglindească gradul afluxului la facultățile considerate.

Procentajul celor reușiți poate îndeplini rolul indicatorului susmenționat și fără coeficient, cînd se are în vedere o singură facultate (deci condiții identice de concurs). Firește, procentajul celor reușiți trebuie calculat dintr-un număr de candidați suficient de mare, deoarece analiza statistică operează cu numere mari, ocupîndu-se cu fenomene de masă.

În efectuarea lucrării statistice amintite au apărut și dificultăți de ordin tehnic în sensul că, înregistrarea denumirii liceului de proveniență nu s-a făcut uniform, iar unii candidați au indicat denumirea liceului și alții numărul acestuia. Astfel nu s-a putut detecta cu exactitate proveniența candidaților.

Abstracție făcînd de aceste limite ale lucrării amintite, inițierea ei este pe deplin justificată: se simte nevoia unui instrument cu ajutorul căruia să se poată aprecia comparativ nivelul instrucției la diferite licee.

Desigur, pentru aprecierea calității instrucției trebuie luată în considerare nu numai calitatea contingentului de candidați la admitere, ci și comportamentul celeilalte părți a promoției respective, a părții care nu se orientează spre învățămîntul superior. Această problemă însă nu aparține investigației de față.

4. Influența familiei și a mediului. Pentru a putea aprecia calitatea contingentelor de candidați, în afara procentajului celor admiși mai trebuie luați în considerare și o serie de alți factori de ordin social, extra-scolar. În acest sens, după cum s-a arătat la început, ne-am oprit asupra influenței mediului familial, precum și asupra influenței mediului de proveniență, urban sau rural.

Datele statistice obținute scot în evidență situația privilegiată a candidaților proveniți din familii de intelectuali, ei avînd o pregătire superioară față de cei proveniți din alte categorii sociale. De pildă, la Facultatea de fizică procentajul celor reușiți este de 33% în cazul candidaților proveniți din familiile de țărani, ca acest procentaj să crească la 40%, 47% respectiv 50% în cazul candidaților proveniți din familii de muncitori, funcționari, intelectuali. Tendințe asemănătoare există și la celelalte facultăți. Desigur, ele se explică nu prin poziția socială propriu-zisă, ci prin gradul de cultură diferit, existent în mod obiectiv în cadrul celor patru categorii de familii. Și poate nu numai nivelul cultural, dar și potențialul economic diferit al familiei își exercită influența.

Am găsit un caz de abatere de la tendința generală arătată în aliniatul precedent: la Facultatea de istorie-filozofie candidații proveniți din

famiiliile de țărani reușesc în aceeași proporție cu cei proveniți din famiiliile de muncitori și funcționari (20%), numai în cazul famiiliilor de intelectuali existînd o creștere mai însemnată (35%). Această abatere de la tendința generală nu poate fi pusă pe seama întîmplării, deoarece avînd de operat cu numere mari, de ordinul miilor, am analizat fenomene de masă în care abaterile individuale se neutralizează, în schimb apar tendințe generale cu caracter legic.

Al doilea element extrașcolar, supus observației, a fost mediul de proveniență al candidaților. Am grupat localitățile lor de proveniență în trei categorii: comună, oraș mic și oraș mare (după reședința liceului unde candidații și-au petrecut anii adolescenței). Procentajul celor reușiți la concursurile de admitere este, în cazul celor trei categorii de localități, de 36%, 38%, respectiv 51% la Facultatea de fizică. Aceeași tendință ascendentă se manifestă la toate facultățile, și de data acesta nu face excepție nici Facultatea de istorie-filozofie. Se manifestă, așadar, destul de puternic, influența vieții culturale mai intense a orașelor mari.

5. *Inegalități între județe.* În privința inegalității nivelului de pregătire a candidaților proveniți din diferite unități administrative (județe), investigația de față a furnizat unele date demne de remarcat. La Facultatea de matematică, în decurs de cinci ani, din totalul candidaților proveniți din județul Bihor, procentajul reușiților este de 45%, iar al celor proveniți din raza județului Cluj numai de 35%. La secția de istorie, județul Alba are un procentaj de 23% reușiți, în timp ce județul Cluj, numai de 18%. Această diferență de 5% nu este mare și ar părea chiar neglijabilă. Însă, dacă avem în vedere configurația culturală a celor două județe, precum și gradul de urbanizare mai înalt al județului Cluj, ținînd cont apoi de datele mai sus prezentate privind influența favorabilă a mediului urban asupra succesului candidaților la concursurile de admitere, diferența de 5%, în favoarea județului Alba, este mare. Inevitabil se ivește presupunerea că nivelul instrucției în școlile județului Alba este mai ridicat în ce privește predarea istoriei. Aceeași concluzie poate fi trasă cu privire la nivelul instrucției la matematică în favoarea județului Bihor. Desigur ar putea fi luate în considerare și alte ipoteze pentru explicarea decalajelor de mai sus.

6. *Două concluzii.* Lucrarea noastră a avut de scop să scoată în evidență fenomenul variației afluenței spre diferitele facultăți, precum și fluctuația afluenței la una și aceeași facultate, în decursul anilor; am relevat de asemenea unele consecințe ale afluenței neuniforme.

Considerăm că din prezentarea fenomenului arătat se degajă două concluzii:

Ar fi necesar, în primul rînd, să se atace problema afluenței, respectiv a variației acesteia pe un front mai larg. Într-adevăr, cauzele fenomenului sînt multiple, determinate fiind și de o serie de factori ce acționează în afara zidurilor școlii, în afara sistemului de învățămînt. În ultimă instanță variația afluxului izvorăște din gradul de informare a tineretului asupra profesiunilor, în felul în care fiecare individ confruntă aceste informații cu aptitudinile și înclinațiile sale native, cu aspirațiile sale la un anumit

mod de viață. Elaborarea mai multor lucrări consacrate acestei probleme ar putea furniza date pentru o mai bună cunoaștere a fenomenului.

În al doilea rînd ar trebui urmărit în mod sistematic, în cadrul sistemului de învățămînt superior, fenomenul fluctuației afluenței, precum și *calitatea* (nivelul de pregătire) *contingentelor de candidați*. După cum s-a arătat, și aceasta își are variațiile de la un an la altul, sau după proveniența candidaților (județe, licee). Pentru urmărirea acestui fenomen ar fi necesară instituirea unui sistem de evidență statistică de o rigurozitate științifică adecvată. Pe baza acestei evidențe s-ar putea obține, în decursul anilor, unele elemente indicatoare pentru aprecierea nivelului instrucției în licee. Găsirea unui instrument de apreciere a acestui nivel, cu o aproximație satisfăcătoare, ar contribui la rezolvarea — sau la o mai bună abordare — a mult-discutatei probleme a exigenței și a dezideratului de uniformizare a notației. Aceasta, la rîndul său, ar putea să aibă implicații multiple asupra îmbunătățirii instrucției în licee.

СОЦИОЛОГИЯ ВСТУПИТЕЛЬНЫХ ЭКЗАМЕНОВ

(Резюме)

На основе данных о вступительных экзаменах, собранных в течение пяти лет, авторы статьи пришли к выводу, что приток кандидатов к факультетам Клужского университета неравномерен. Рассматривая соотношение между количеством мест и количеством кандидатов, авторы выявляют тот факт, что некоторые выпуски кандидатов имеют более высокий уровень подготовки, чем другие.

В дальнейшем авторы рассматривают влияние некоторых внешкольных факторов на успех при вступительном экзамене.

В работе поднимается вопрос о создании системы статистического учёта, призванной выявить влияние школы, которую окончили кандидаты, на их успех при вступительном экзамене.

SOCIOLOGY OF THE COMPETITIVE EXAMINATIONS

(Summary)

Based on the data gathered at competitive examinations during a period of 5 years the paper ascertains the fact that the candidate affluence towards faculties of the University from Cluj is not uniform.

Investigating the correlation between the number of the positions and that of the candidates, it has been found, among other things, that some candidate contingents have a superior grounding as compared to others. The influence of some extra-scholastic elements on the candidates' successfully winning the competitions is examined.

The paper suggests setting up a system of statistic accounts in order to emphasize the school influence on the success of the candidates at competitive examinations.

RELAȚIA CADRU DIDACTIC — STUDENT, VĂZUTĂ DE STUDENȚI

de

A. MIHU și T. ROTARIU

Relația dintre cadrul didactic și student — obiect de studiu al mai multor discipline: pedagogie, psihologie, sociologie, psihologie socială etc. — este una dintre cele mai complexe și importante probleme ale învățămîntului superior. Valoarea ei instrucțională și educațională nu o dată a fost relevată și subliniată în documentele partidului și statului nostru.

Dată fiind însemnătatea ei, nu ne miră interesul crescînd ce i se acordă din partea cadrelor didactice, studenților, factorilor de conducere din institutele de învățămînt superior și organizațiile de tineret. Edificatoare sînt în această privință opiniile pline de miez și de răspundere față de problemele formării noilor generații, exprimate de cadre didactice universitare cu o bogată experiență și înalt prestigiu științific, în cadrul dezbaterilor organizate de „Revista Învățămîntului Superior“, pe tema *Relația magistru-discipoli în viața universitară* (în special în nr. 9 și 11 din 1968). În această ordine de idei se înscrie și inițiativa conducerii Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj de a discuta, în cadrul Senatului, despre „Metodele și măsurile de educare a studenților în afara programului de învățămînt“, folosind nu numai opiniile cadrelor didactice despre aceste probleme, ci și pe cele ale studenților. În realizarea acestui deziderat a fost solicitat Laboratorul de sociologie al Universității, care a efectuat o cercetare în rîndul studenților.

În cele ce urmează ne vom referi, pe scurt, la cercetarea sociologică amintită, insistînd, în special, asupra rezultatelor și concluziilor ce se desprind din termenii ei. Facem acest lucru din dorința de a împărtăși unele aspecte ale acestei experiențe, care a suscitat aprecieri și vii discuții în ședința Senatului Universității clujene din luna aprilie 1969.

Cercetarea s-a bazat, în ceea ce privește strîngerea datelor, pe un chestionar axat pe unele probleme ale relațiilor dintre cadrele didactice și studenți în afara programului de învățămînt, cuprinzînd 17 întrebări variate ca tip: deschise, cu evantai închis și cu evantai deschis. Dat fiind timpul scurt avut la dispoziție și inexistența unor cercetări anterioare în această direcție, investigația nu și-a propus să verifice anumite ipoteze

temeinic stabilite, ci a avut un caracter determinant explorativ. Datorită aceluiași motive, ea a cuprins un eșantion non-probabilistic, format din 120 de studenți din anii II și IV de la trei facultăți (Facultatea de filologie, Facultatea de fizică și Facultatea de științe economice — considerată de noi ca fiind, prin profilul ei, intermediară primelor două).

Ca în oricare cercetare efectuată pe eșantioane nereprezentative, trebuie să aducem și noi precizarea de rigoare că nu avem intenția de a extrapola datele pînă la nivelul general al țării. Totuși, similitudinea răspunsurilor primite din partea studenților de la cele trei facultăți ne îndreptățește credința că o mărire substanțială a eșantionului n-ar fi schimbat în mod esențial rezultatele, cel puțin la nivelul Universității clujene, ci ar fi dat doar posibilitatea unor comparații între facultăți, sexe etc.

Pentru a asigura o maximă sinceritate din partea subiecților, în afară de anonimatul chestionarelor, am luat și alte măsuri de control. Operatorii care au administrat chestionarele au fost cîțiva studenți de la Secția de filozofie, instruiți în prealabil într-o oră de seminar. Totodată, în timpul completării chestionarelor de către subiecți, în sală nu au fost prezenți decît studenții-operatori și subiecți. Folosirea studenților de la filozofie ca operatori a constituit, în același timp, o modalitate practică de concretizare a cunoștințelor lor obținute la cursul de „Metodologia cercetării sociologice“.

În chestionarul folosit, am considerat ca principal mijloc de reliefare a raportului dintre cadrele didactice și studenți discuțiile purtate în afara orelor de curs, seminar, laborator sau practică. Întrebările cu privire la frecvența, natura și locul în care s-au desfășurat aceste discuții solicitau răspunsuri pe baza cărora urmau să se calculeze cîțiva indicatori care să arunce o oarecare lumină asupra acestor relații și să ne permită să ne facem o imagine mai clară despre ele.

Un prim grup de întrebări a avut ca scop să evidențieze intensitatea legăturii dintre studenți și cadrele didactice prin prisma frecvenței discuțiilor purtate în perioada 1 octombrie — 31 martie (1968—1969), în general, și în luna martie, în special.

Din cei 120 studenți, 82 (68,3%) au declarat că în perioada respectivă au avut discuții cu cadrele didactice. Deși la prima vedere acest procent pare a fi satisfăcător, trebuie să amintim totuși că din precizările făcute de subiecți rezultă că numai 16 (13,3%) au purtat în mod frecvent discuții cu cadrele didactice, iar restul de 66 (55%) nu au discutat decît uneori. Pe de altă parte, în timp de o lună (martie), mai mult de jumătate (54,2%) din subiecții anchetateți nu au purtat de loc discuții cu cadrele didactice. La studenții din anul IV se observă un contact mai strins cu cadrele didactice: 80% au avut discuții în general și 51,7% în luna martie, în timp ce studenții din anul I au avut asemenea discuții doar într-un procent de 56,6% în general și 40% în ultima lună.

Din datele înșirate pînă acum se poate conchide deci că frecvența discuțiilor și, în general a contactelor dintre profesori și studenți în afara programului propriu-zis de învățămînt este destul de mică, fapt confirmat

și de părerile studenților exprimate în acest sens prin răspunsurile la întrebarea: „Cît de strînse considerați că sînt în general relațiile dintre cadrele didactice și studenți în afara programului de învățămînt?“, răspunsuri ilustrate în fig. 1.

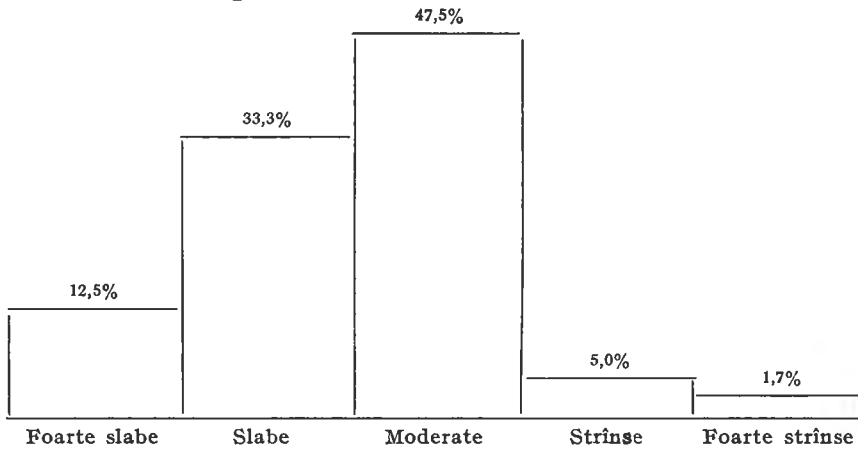

Fig. 1.

Ca o completare la cele spuse mai sus, remarcăm numărul relativ mare ale celor care au avut discuții numai în grup (43,90% din 82), discuții a căror eficiență nu credem că este de aceeași valoare ca a unor discuții interpersonale de tipul „față în față“ și care, în plus, au avut loc de cele mai multe ori întîmplător.

Locurile unde s-au purtat discuțiile, așa cum rezultă din tabelul 1, sînt foarte variate. Frecvența mare a discuțiilor purtate pe coridor și între ore confirmă caracterul ocazional, atît al discuțiilor, cît și al partenerilor de discuție. Nu contestăm oportunitatea unor asemenea discuții. Dimpotrivă, considerăm că ele, prin caracterul lor spontan, pot fi foarte folositoare, pretindu-se la abordarea celor mai variate subiecte. Totodată însă, credem că astfel de discuții nu sînt suficiente și nu pot înlocui întîlniri organizate, avînd un profil bine determinat. Pe de altă parte, remarcăm totuși faptul că 41 de studenți, deci exact jumătate din cei care au purtat discuții, au fost primiți în cabinetul cadrelor didactice, loc care, așa cum se va vedea mai departe li se pare subiecților ca cel mai indicat pentru desfășurarea întîlnirilor cu cadrele didactice.

Tabel 1

Locul	Cabinet	Coridor	Între ore	Stradă	Acasă la cadrul didactic	Cămin	Manifest. de specialitate	Ședințe	În alte părți
Frecvența	41	45	46	18	4	3	18	25	17

În ceea ce privește problemele discutate, există de asemenea o mare variație, frecvențele studenților după natura acestora fiind ilustrate în tabelul 2.

Tabel 2

Probleme	Strictă specialitate	Cultură de specialitate	Politică internă, externă	Literatură și artă	Viață cotidiană	Alte probleme
Frecvența	69	46	25	13	71	15

Se constată și aici o deosebire destul de mare între cei doi ani considerați: în timp ce la anul IV s-au semnalat în medie 3,5 genuri de probleme pe un student, la anul II proporția a fost numai de 2,1. În plus, toți studenții din anul IV, care au avut discuții, au abordat și probleme de strictă specialitate, pe când cei din anul II numai 61,7% au făcut acest lucru.

Pentru a ne da seama de modul cum apreciază studenții în cauză atitudinea pe care o manifestă cadrele didactice față de ei, am pus două întrebări: una se adresa celor care au solicitat concursul cadrelor didactice în discutarea unor probleme în afara programului și ceea să se precizeze în ce măsură l-au primit, iar alta ceea o opinie generală asupra atitudinii cadrelor didactice față de studenți. Tabelele 3 și 4 conțin răspunsul la aceste întrebări și arată că situația este departe de a fi ideală.

Tabel 3

	Măsura în care au primit concursul cei care l-au solicitat		
	Întotdeauna	Uneori	Niciodată
Frecvența	20	35	2

Tabel 4

	Aprecierea atitudinii cadrelor didactice		
	Binevoitoare	Ponderată	Rece
Frecvența	34	18	5

Nu este lipsit de interes să arătăm că, din cei 82 de subiecți care au avut discuții, 42 le-au purtat numai cu asistenți sau lectori, 7 numai cu profesori și conferențieri și 33 cu cadre didactice din ambele categorii, fapt care reflectă un contact mai strâns cu personalul didactic cu grade inferioare.

În afară de discuții, am încercat să depistăm și cazuri de legături mai strinse, cum ar fi de pildă colaborarea pe diferite planuri între profesori și studenți (în cercetare, documentare, activități obștești, în alte privințe). Doar 20 din 120, adică 16,7% au semnalat existența unei asemenea colaborări. Evident, procentul ar putea fi îmbunătățit printr-o antrenare mai susținută a studenților în munca de cercetare și documentare, precum și în rezolvarea unor probleme organizatorice care-i privesc.

Am relatat pînă acum datele și părerile studenților despre situația existentă. Este interesant de cunoscut și părerea studenților despre felul cum ar trebui să arate relațiilor lor cu cadrele didactice.

Din răspunsurile la întrebarea: „Considerați utile discuțiile și colaborările cu cadrele didactice în afara programului de învățămînt?, sintetizate în tabelul 5, se observă că studenții sînt conștienți de importanța contactelor cu profesorii lor.

Tabel 5

Contactele sînt:			
Foarte folositoare	Folositoare	Puțin folositoare	Nefolositoare
62	56	2	—

Referitor la opțiunea pentru problemele pe care ei cred că ar fi bine să le discute cu cadrele didactice, oferim mai jos o situație comparativă cu cea actuală (tabelul 6).

Tabel 6

Probleme	Strictă specialitate	Culturală de specialit.	Politică internă, externă	Literatură și artă	Viața cotidiană	Alte probleme
Procentele celor care au discutat aceste probleme (100% = 82)	84,1	56,1	30,5	15,9	86,6	18,3
Procentele (ponderate) ale preferințelor pentru aceste probleme	52,0	71,9	42,7	41,0	71,9	12,8

Diferențele scot în evidență, o dată în plus, multilateralitatea solicitărilor la care sînt supuse cadrele didactice în activitatea lor instructiv-educativă. În afara discuțiilor de strictă specialitate, studenții vor să discute cu profesorii lor într-o mai mare măsură probleme de cultură de specialitate, de literatură și artă și de politică internă și externă.

Tabel 7

Cadrul	Cabinet	Coridor	Între ore	Stradă	Acasă la cadru didactic	Cămin	Manif. de specialitate	Ședințe	În alte părți
Procentul celor care au discutat în acest cadru (100% = 80).	50,5	54,9	56,1	22,0	4,9	3,7	22,0	30,5	14,6
Procentele (ponderate) ale celor care preferă aceste locuri	60,0	10,5	27,1	6,3	11,6	25,1	52,2	26,1	30,4

Este clară și întru-totul justificată preferința pentru discuții în cabinet sau cu ocazia unor manifestări științifice, și slaba apreciere a oportunității discuțiilor între ore și mai ales pe coridor sau pe stradă.

La elaborarea chestionarului ne-am gândit că n-ar fi lipsit de interes să vedem dacă nu cumva în discuțiile lor cu cadrele didactice studenții le preferă pe acestea după anumite trăsături și calități. Și nu numai atât: dacă aceste preferințe variază în funcție de topica discuțiilor. În acest scop, am formulat întrebarea: „Dacă ar fi să alegeți un cadru didactic cu care să discutați anumite probleme, după care criterii ați face alegerea?” Subiecții au trebuit să dea o notă (o singură dată), de la 1 (minima) pînă la 10 (maxima), fiecareia dintre cele 10 trăsături enumerate în chestionar, în cazul unor discuții de patru tipuri (de strictă specialitate, de politică internă și externă, de literatură și artă și de viață cotidiană).

Datele obținute în urma prelucrării răspunsurilor date de studenții de la Facultatea de filologie și Științe economice (N=80) ne-au permis ierarhizarea trăsăturilor în funcție de aprecierea studenților pentru toate cele patru tipuri de probleme și pentru fiecare în parte. Rezultatele sînt prezentate în tabelul 8.

Tabel 8

Denumirea trăsăturii sau calității	Ierarhia și media pe total		Discuții pe probleme de:							
			Strictă specialitate		Politică internă și externă		Literatură și artă		De viață cotidiană	
	Ierarhia	Media	Ierarhia	Media	Ierarhia	Media	Ierarhia	Media	Ierarhia	Media
Inteligență	1	7,54	3	7,33	2	7,28	2	7,95	1	7,57
Orizont cultural	2	7,23	4	6,20	3	7,00	1	8,80	3	6,92
Specialitate	3	6,17	1	8,12	5	6,05	3	6,62	8	3,85
Prestigiu științific	4	6,04	2	7,96	4	6,20	4	5,83	7	4,46
Însușiri moral-politice	5	5,84	6	4,75	1	7,58	6	4,95	5	6,08
Sociabilitatea	6	5,82	5	5,71	6	4,77	5	5,62	2	7,18
Vîrsta	7	4,61	8	3,82	8	3,95	7	4,20	4	6,50
Atitudine critică și autocritică	8	4,30	9	3,70	7	4,77	9	3,86	6	4,86
Grad didactic	9	4,07	7	4,62	9	3,88	8	4,16	10	3,60
Ținută exterioară	10	3,07	10	2,67	10	3,04	10	2,90	9	3,66

Aceste date dovedesc cît de mult prețuiesc în ochii studenților asemenea calități, strins corelate prin conținutul lor, cum sînt: inteligența orizontul cultural, specialitatea, prestigiul științific și însușirile moral-politice. În același timp, ele arată că alte însușiri sau calități (ca, de pildă, gradul didactic și ținuta exterioară) nu cîntăresc prea mult în viziunea studenților despre partenerul ideal de discuții. Ierarhia lor și notele obținute în funcție de diferite subiecte ni se par normale. Este firesc ca pe primul loc în discuțiile de strictă specialitate să stea specialitatea, în discutarea unor probleme de politică internă și externă, însușirile moral-politice, în abordarea unor probleme de literatură și artă, orizontul cultu-

ral ș.a.m.d. Interesantă ni se pare departajarea, relativ mare, în aprecierea studenților a prestigiului științific în raport cu vîrsta și gradul didactic. Ea sugerează probabil faptul că studenții nu fac o legătură directă între cele trei calități, optînd, în special, pentru prestigiul științific, indiferent dacă acesta este secundat de vîrstă sau grad didactic. Cum este și normal, sociabilitatea și vîrsta capătă o mai mare importanță cînd sînt raportate la discuții asupra unor probleme de viață cotidiană. Nu este exclus ca frecvența ridicată a discuțiilor avute de studenți cu cadre didactice asistenți și lectori, în raport cu cele purtate cu conferențieri și profesori, să fi influențat locul gradului didactic în ierarhia însușirilor și calităților.

La sfîrșitul chestionarului i-am întrebât pe subiecți: „Ce credeți că ar trebui să se facă pentru o mai strînsă apropiere între cadrele didactice și studenți în afara programului de învățămînt?” Întrebarea fiind deschisă, a colectat o gamă destul de variată de răspunsuri. Ele pot fi grupate astfel: 1. De cine depinde apropierea dintre studenți și cadrele didactice: 51 de răspunsuri (28, mai ales de cadrele didactice, 5, mai ales de studenți, 18, și de unii și de alții). 2. Unde și cu ce ocazii să se lezvolte relațiile: 21 de răspunsuri (10, excursii și întruniri, 11 cămine, terenuri de sport etc.). 3. Cum să aibă loc discuțiile: 17 răspunsuri (9, discuții libere, 5, în grup, 3, alte modalități). 4. Ce probleme să se discute: 11 răspunsuri (5, extra-profesionale, 4, profesionale). 5. Nu știe, nu răspunde sau dă răspunsuri vagi: 33 cazuri. Dintre răspunsuri, selectăm cîteva în forma lor brută: „Cadrele didactice să meargă mai des în mijlocul studenților, dar nu pentru a-i supraveghea“, „Profesorii să manifeste mai multă bunăvoință, iar studenții să-i solicite mai des“, „Discuții libere, nu referate lungi și plictisitoare, pe care nimeni nu le ascultă“, „Ar trebui o mai mare apropiere (de la egal la egal)“, etc.

Ideile principale care se degajă din răspunsurile date la această întrebare sînt, după părerea noastră, următoarele: studenții nu-și dau seama decît într-o foarte mică măsură de faptul că îmbunătățirea relațiilor cu cadrele didactice depinde și de ei, ci așteaptă mai ales inițiative din partea cadrelor didactice; o bună parte dintre ei nu știu precis ce s-ar putea face în această direcție, dar vor să-i înlînească pe profesori în contacte informale etc.

În încheiere, considerăm nimerit să încercăm să schițăm cîteva concluzii care se desprind din investigația la care ne-am referit. În primul rînd, ea a dovedit că asemenea cercetări pot veni în sprijinul cunoașterii mai aprofundate a problemelor pe care le ridică învățămîntul superior. În aceeași ordine de idei, ea invită la adîncirea obiectivului studiat și eventual la cunoașterea opiniilor cadrelor didactice despre relația în cauză. În al doilea rînd, dezvăluie existența unor stări de fapt în multe cazuri perfectibile. Totodată, pot fi căutate unele direcții de îmbunătățire a relației dintre cadrul didactic și student, pe linia preferințelor și opiniilor studenților. În al treilea rînd, datele obținute vin în sprijinul principiului conform căruia procesul instructiv-educational nu trebuie lăsat să se desfășoare de la sine, nici chiar atunci cînd el se referă la aspecte care nu țin de programul de învățămînt.

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЧЛЕНАМИ ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА И СТУДЕНТАМИ, ВИДЕННЫЕ ПОСЛЕДНИМИ

(Резюме)

Статья основана на исследовании Лаборатории социологии Университета им. Бабеша-Бойаи, проведённом по требованию руководства Университета для обсуждения на заседании Сената, в связи с вкладом, внесённым профессорско-преподавательским составом в воспитание студентов вне процесса обучения.

Исследование, основанное на анкете, было проведено на группах студентов трёх факультетов. В нём показаны некоторые недостатки, которые проявляются в отношениях между членами профессорско-преподавательского состава и студентами, и одновременно рекомендуются некоторые способы устранения этих недостатков.

Одна из общих целей работы состоит в выявлении значения применения социологических методов для более подробного и углублённого ознакомления руководства вузов со студенческими вопросами.

PROFESSOR — STUDENT RELATIONSHIP AS SEEN BY THE STUDENTS

(Summary)

The paper is based on a research carried out in the sociological laboratory of the Babes-Bolyai University. It was requested by the University management with a view to achieving a discussion basis for the Senat sitting in April 1969, and to revealing the contribution of the professors to students' education, beside the teaching process.

The research, based on a questionnaire, was carried out on a student sample from three faculties. It indicates certain shortcomings manifesting themselves in the relations between the professorial staff and the students, suggesting, at the same time possibilities of eliminating them.

A more general purpose of the paper lies in pointing out the importance of the sociological methods that should be used by the management of higher education institutes in more profoundly investigating the student problems.

DIN ISTORIA GÎNDIRII SOCIALE

LA SOCIOGRAPHIE EN ROUMANIE

de
ERNÓ GALL

Le développement rapide des recherches sociologiques, un intérêt accru à l'égard de la sociologie, peuvent être considérés comme des phénomènes provoqués par la métamorphose au cours de laquelle la Roumanie se transforme en un pays moderne, évolué au point de vue économique. La recherche sociale roumaine en voie de renouvellement s'épanouit sous le signe de la méthodologie marxiste créatrice, néanmoins ses représentants mettent en valeur — certes, de manière critique — les traditions de l'exploration de la réalité sociale, tout cela en vue de l'élaboration d'une technique d'investigation adéquate aux exigences actuelles. Ces deux facteurs expliquent que le problème des méthodes et de la technique de la recherche sociale figurent avec un poids spécifique de plus en plus grand dans l'activité des sociologues roumains.

Comme antécédents des courants actuels, il faut mentionner avant tout l'héritage de l'*École sociologique de Bucarest* dirigée par le professeur *Dimitrie Gusti*, c'est à dire du mouvement roumain de recherche sociale le plus important d'entre les deux guerres mondiales, mouvement prestigieux sur le plan national et international. On a consacré chez nous, ces dernières années, de nombreuses études à l'analyse de la „méthode monographique“ de Gusti. Les sociologues marxistes, tout en profitant de son expérience, approfondissent et nuancent leur critique à l'égard des déficiences théoriques et méthodiques de l'École sociologique de Bucarest, ce qui ne les empêche pas d'apprécier de façon plus accentuée la contribution des investigations organisées sous l'égide de cette école, à la connaissance de la réalité sociale de la Roumanie d'avant la deuxième guerre mondiale et en particulier à la connaissance de la vie du village roumain. On a procédé aussi à des essais de mise en oeuvre des éléments

positifs de la „méthode monographique“. Plusieurs collaborateurs éminents de l'ancienne École de Bucarest se sont associés personnellement aux recherches actuelles et à l'enseignement sociologique en plein épanouissement dans nos écoles supérieures.

Ce processus implique la réponse à une série de questions comme: quelle est la place de la *sociographie* dans le cadre du mouvement sociologique roumain? quels furent ses traits particuliers dans le passé et quel saurait être son rôle à l'avenir?

Nous considérons que l'étude sociologique multilatérale, inaugurée par l'École de Bucarest, était une *variété importante, originale et ayant des traits spécifiques* de la *sociographie*, dont l'initiateur et parrain était le sociologue hollandais S. R. Steinmetz et dont les fondements théoriques furent jetés par d'autres sociologues connus tels que F. Tönnies, M. Rumpf, H. Freyer, R. Heberle etc. En adaptant la méthode monographique et l'observation directe, Gusti et ses élèves cherchaient une issue à la crise de la philosophie sociale spéculative et de la sociologie de chaire, isolées de la vie. Dans ce sens il préconisaient la recherche empirique, inductive, trait caractéristique — selon Tönnies — de la sociographie, à la différence des sociologies tant „théorique pure“ que „appliquée“ (1931).

Cependant, dans son activité d'investigation, l'École du professeur Gusti n'adapta pas la conception alors courante qui réduisait les rapports de la sociographie et de la sociologie à la contradiction entre expérience et théorie. Le tableau de la société, esquissé par l'École de Bucarest ne s'est pas avéré — pour nous servir de l'expression de H. Freyer — un „catalogue des faits sociaux“. Bien au contraire: nous pourrions considérer comme l'une des caractéristiques les plus importantes de l'activité de D. Gusti le fait que, à la différence de ses nombreux prédécesseurs et contemporains sociographes, il n'a pas renoncé aux rapports avec la théorie sociologique. Le point de départ de sa recherche sociale était justement sa *théorie sociologique* et c'est cette théorie que déterminera sa méthodologie. En soulignant ce fait, nous ne pouvons en passer un autre sous silence, à savoir que nous, marxistes, nourrissons de sérieuses réserves à l'égard de la conception sociale idéaliste-volontariste de Dimitrie Gusti. Cette conception a exercé une influence négative sur sa méthodologie même. Toutefois la recherche sociale de Gusti est plus près de la conception sociographique, caractérisée — selon la formule de R. Heberle — par des *investigations inductives effectuées à partir d'une perspective sociologique*, qui ne se refuse pas à la mise en lumière des rapports de causalité, et ne peut pas être détachée de la sociologie, ne pouvant pas lui être opposée non plus (1931).

On comprend que l'école monographique ait exercé une grande influence, entre autres, sur les chercheurs issus des rangs de la population hongroise de Roumanie. Leur activité constitue une autre ramification de la sociographie qui s'est développée en Roumanie, encore que cette branche ait, elle aussi, ses traits spécifiques. Sous ce rapport il faut remarquer que la sociographie hongroise dans la Roumaine d'entre les deux

guerres mondiales se rattache directement, pour ce qui est de ses traditions à un courant d'investigation inauguré par S. R. Steinmetz. En effet les précurseurs de la recherche sociale hongroise de Transylvanie (Robert Braun et Viktor Aradi), sont issus des rangs de l'intelligentsia radicale et démocratique, dont la revue „Huszadik Század“ (Vingtième Siècle) avait reproduit dès 1913 l'étude-programme du savant néerlandais („La place de la sociographie parmi les sciences spirituelles“), et publia systématiquement dans cet esprit des études sociographiques. Cette sociographie peut être considérée comme l'expression de la critique et de l'opposition à l'égard des structures sociales anachroniques de l'Empire austro-hongrois. Ces groupements intellectuels ont commencé leur activité sous le parrainage de Comte, Spencer et Durkheim; cependant, au cours du processus de radicalisation qu'ils traversèrent, ils ont pris des contacts de plus en plus intenses avec la réalité sociale même; à différents moments, et dans une mesure différente, certains de leurs membres devenaient les adeptes du marxisme.

En ce qui concerne leurs méthodes, il est remarquable que l'influence de Steinmetz se manifestait, entre autres, par l'adoption de la méthode *comparative*. Cette méthode préconise non seulement la comparaison de deux phénomènes synchroniques et éloignés dans l'espace, mais aussi l'étude des mêmes phénomènes sociaux ou des mêmes agglomérations à des moments différents. Robert Braun a appliqué dans ses recherches les deux variantes de la comparaison. C'est Robert Braun qui fut l'initiateur, chez nous, de l'étude sociologique des conditions de vie des ouvriers industriels (*Contribution à l'étude de la vie des ouvriers de province. Les ouvriers organisés de la ville de Tîrgu Mureş*, 1909). Ce même chercheur a rédigé, en partant du questionnaire du sociologue américain William J. Thomas, destiné aux spécialistes de la sociographie de la paysannerie européenne, le premier guide pratique de sociographie.

Les traits propres à l'activité sociologique de Viktor Aradi proviennent du fait que c'est lui qui a appliqué chez nous la méthode de provenance néerlandaise qui consiste dans l'étude complexe d'un espace socio-géographique s'étendant sur toutes les manifestations de la population d'une région bien délimitée. Aradi a consacré des décennies à l'étude comparative des différentes régions de la Transylvanie, de la vie des masses laborieuses soumises à l'oppression sociale et nationale. Il montra un intérêt soutenu, dans un esprit de profonde solidarité, aux mouvements nationaux roumains dans la monarchie des Habsbourg.

L'activité de ces précurseurs de la sociographie hongroise de Roumanie présente les traits suivants: 1. engagement passionné, solidarité avec les masses opprimées et avec les nationalités; 2. intérêt accentué pour les problèmes nationaux; volonté soutenue de connaître la situation réelle du peuple roumain, de créer les prémises d'une collaboration avec les sociologues roumains.

Dans les années trente la recherche sociale hongroise en Roumanie devient un véritable mouvement, une expression du radicalisme grandissant des jeunes. Le fardeau de la grande crise économique pesait avec un

poids de plus en plus accablant sur les jeunes intellectuels vivant dans la condition minoritaire et pour lesquels *la sociographie redevint un „cri de guerre“*. C'est évidemment dans les conditions sociales et nationales déterminant la conscience de cette génération que nous devons chercher la raison intime de son vif intérêt sociologique. En se tournant vers le peuple, les jeunes intellectuels menacés par le chômage cherchèrent en même temps qu'un appui, une base matérielle aussi.

Les sociographes hongrois (de position non-marxiste) de la Roumanie d'entre les deux guerres mondiales ont pu publier avant tout dans deux revues: „Erdélyi Fiatalok“ (Jeunes Transylvains) et „Hitel“ (Crédit). Les coordonnées spirituelles de cette sociographie sur le plan national pourraient être identifiées dans l'activité de l'École sociologique de Bucarest de Dimitrie Gusti, ainsi que dans le mouvement des camps de travail de la jeunesse saxonne de Transylvanie. En même temps on peut saisir sa parenté avec les mouvements d'exploration de la vie rurale dans d'autres pays du Sud-Est Européen. En effet, ce courant entend par recherche sociale avant tout, voire presque exclusivement, *la mise au jour de la réalité rurale, de la réalité paysanne*.

Evidemment, les représentants de cette position populiste — sur lesquels la *rural sociology* américaine elle aussi a exercé son influence de façon indirecte — ignoraient la place que la classe ouvrière occupe dans la vie d'une nationalité insérée dans la société contemporaine. Leur optique étroite n'a pu embrasser la réalité de la ville et celle de l'industrie. En échange, on doit apprécier comme positif le rapport de cette intelligentsia avec le peuple, rapport qui trouve son expression dans leur oeuvre sociographique. Ils considéraient notamment que c'est aux clercs qu'incombe la responsabilité pour ces problèmes sociaux et nationaux des masses populaires. Un autre élément positif qui doit être révélé est le fait que dans les vues et l'activité de ces sociographes, se manifeste l'idée du ralliement des peuples danubiens. Sur le plan de la pratique, cette idée s'affirme surtout dans l'interaction féconde des explorateurs du village roumains et hongrois.

Les investigateurs hongrois des villages de Transylvanie ont grandement contribué par exemple à ce que l'activité de l'École du professeur Gusti fût connue par les écrivains explorateurs du village en Hongrie. Nos sociographes ont rendu un service analogue en mettant au courant les spécialistes roumains de l'importante activité déployée dans le pays voisin.

Par contre, en ce qui concerne la réception de la méthode monographique du professeur Gusti dans la sociographie hongroise de Roumanie, on peut constater que les adeptes de cette dernière, tout en mettant en contribution l'expérience de leurs confrères roumains, n'étaient pas même d'appliquer largement les méthodes de ces derniers, pour des raisons indépendantes de leur volonté. Ils suivaient l'exemple de leurs confrères roumains, néanmoins, et ils ont dû adapter une technique adéquate à leurs modestes moyens. On ne trouve guère parmi eux des spécialistes bien formés, or l'enthousiasme romantique ne pouvait tenir lieu

de chercheurs spécialisés. Ils ne disposaient pas d'institutions susceptibles de servir d'encadrement, leur préparation scientifique était insuffisante et leur activité n'était pas assez méthodique. Pour la plupart, cette sociographie restait à un niveau „artisanal“, gardant plutôt un caractère de dilettante. Néanmoins on lui doit de nombreuses données intéressantes et précieuses sur la vie du village hongrois de Transylvanie, sur les différents aspects de la condition minoritaire, sur les problèmes économiques, culturels et démographiques de certaines régions. Parmi les livres et études parus, il convient de nommer en premier lieu l'ouvrage de Imre Mikó („Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés“ — Le village transylvain et le problème national, Cluj, 1932), essai qui devait ouvrir la voie à l'étude sociologique du problème national tout comme la sociographie des Sicules (Szeklers) intitulée „Székely bánja“ (C'est le Sicule qui s'en ressent, Cluj, 1937) de György Bözödi.

L'évolution dans un sens de plus en plus radical de l'intelligentsia et la diffusion du marxisme en Transylvanie ont inauguré une sociographie s'appuyant sur les fondements théoriques et méthodiques du matérialisme historique, dont le porte-parole était la revue progressiste „Korunk“ (Notre ère, 1926—1940). Il semble que le principal mérite de la sociographie de „Korunk“ doit être cherché dans le fait que, d'une part, elle a étendu la sphère de la recherche à la ville et à la classe ouvrière et que, d'autre part, elle s'est occupé de manière systématique des problèmes théoriques de la recherche sociale et qu'elle a posé le problème de la „sociologie de la sociographie“ en lui donnant sa réponse. Si, en ce qui concerne l'activité de recherche, elle a promu la collaboration des chercheurs roumains et hongrois, au point de vue de la théorie elle s'est appuyée sur toute une phalange internationale d'auteurs. C'est ce qui confère à cette revue son rang à l'échelle sud-est européenne. En portant un jugement sur la sociographie de „Korunk“ nous ne devons pas oublier que ses collaborateurs n'avaient pas les moyens nécessaires pour mettre en oeuvre une investigation moderne. D'habitude ils effectuaient leurs enquêtes seuls, privés de moyens matériels et très souvent même en bravant la fameuse „sigurantza“ (police secrète).

Cette activité sociographique ne correspond pas sous tous les angles aux critères d'une discipline développée et spécialisée. Nous croyons cependant qu'elle a su compenser ces handicaps par d'autres qualités. Nous pensons au fait que la plupart de ces sociographes étaient recrutés parmi les écrivains d'origine paysanne pour lesquels le village et le destin de la paysannerie furent choses vécues et qui, dans leur engagement passionné, surent souvent offrir une image plus authentique de la réalité rurale que beaucoup de chercheurs pris dans de „corset méthodologique“ et prisonniers d'un empirisme plat. Cette sociographie „littéraire“ était, en réalité, souvent un „sondage littéraire“, un genre dénommé par l'un de ses analystes un „centaure sui generis“. Cette unité composite, en partie sociologique, en partie littéraire, était nourrie de divers éléments: histoire, reportage, essai, sociologie, statistique. Elle constitue dans son originalité sans doute *une variante spécifique de la sociographie.*

Ses qualités spécifiées ci-dessus lui assurèrent une haute efficacité sociale, et ses représentants — pour le dire dans les termes de René König — ont donné le jour à une „science sociale sans peur“.

Les discussions qui eurent lieu dans les années trente autour de la sociographie ne sont pas continuées. A présent beaucoup de gens la considèrent comme une sorte de relique de musée, comme un chapitre clos de la recherche sociale. Néanmoins, dans certains pays, en Hollande par exemple, elle continue à se développer et s'acquitte de son rôle bien déterminé, assumant certaines fonctions spécifiques. Nous sommes convaincus que la sociographie littéraire, tradition vivante dans notre recherche sociale, peut rendre aujourd'hui encore de bons services quand il s'agit de fixer les traits de notre société en pleine transformation. Les investigateurs marxistes de la sociologie concrète peuvent trouver une aide efficace dans ce genre militant à vellités critiques, tout prêts à mobiliser une large section de l'opinion publique.

SOCIOGRAFIA ÎN ROMÂNIA

(R e z u m a t)

Autorul studiază problema sociologiei din România în perioada dintre cele două războaie mondiale. Subliniază influența școlii sociologice din București condusă de D. Gusti asupra investigațiilor sociologice ale cercetătorilor maghiari din Transilvania și scoate în evidență tradițiile încă nevalorificate ale acestei activități, demonstrând pe de o parte continuitatea în acest domeniu, iar pe de altă parte faptul că aceste mișcări sociografice au constituit o manifestare a criticii sociale a intelectualității progresiste maghiare față de regimul burghezo-moșieresc. Se subliniază importanța și fecunditatea legăturilor dintre sociologii români și maghiari.

Trecerea în revistă a sociografiei maghiare nemarxiste din România antebelică se leagă de prezentarea materialului sociologic din revista marxistă „Korunk“, redactată de Gaal Gábor, în paginile căreia au apărut și studii critice la adresa sociografiei poporaniste.

Autorul își exprimă părerea că sociografia și varianta ei, sociografia literară, ca gen științifico-literar, își menține actualitatea și în condițiile socialismului, contribuind la investigarea realității sociale în plină transformare.

СОЦИОГРАФИЯ В РУМЫНИИ

(Р е з ю м е)

Автор статьи анализирует проблему социологии в Румынии периода между двумя мировыми войнами. Он подчеркивает влияние бухарестской школы, руководимой Д. Густы, на социологические исследования венгерских трансильванских исследователей и выявляет ещё неосвоенные традиции этой деятельности, доказывая с одной стороны преемственность в этой области, а с другой стороны — тот факт, что эти социологические движения были проявлением общественной критики венгерской передовой интеллигенции, направленной против буржуазно-помещичьего строя. Подчеркивается значение и плодотворность связей между румынскими и венгерскими социологами.

Обзор венгерской немарксистской социологии довоенной Румынии связывается с изложением социологического материала, опубликованного в марксистском журнале „Korunk“, редактированном Гаалом Габором, на страницах которого печатались и критические исследования по адресу народнической социологии.

Автор высказывает мнение, что социология и её вариант — литературная социология, как научно-литературный жанр продолжает быть актуальной и при социализме, способствуя исследованию общественной действительности в полном преобразовании.

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA TEZA „ARMONIEI SOCIALE“ ÎN PROGRAMUL P.N.L. DIN 1921

de

I. CHIȘU și I. LEICU

Perioada anilor 1918—1921 a adus unele schimbări în privința raporturilor dintre clasele sociale și partidele politice din țara noastră. Aceste schimbări erau determinate în principal de prefacerile prin care a trecut țara noastră la sfârșitul primului război mondial, o dată cu creșterea impetuoașă a avântului revoluționar al maselor, cu desăvârșirea unității de stat a României — ca rezultat al luptei de veacuri a poporului nostru. Fiecare dintre clasele fundamentale ale societății capitaliste — burghezia și proletariatul — căutau, în noua perioadă istorică, să orienteze țara în direcția dorită de ele, elaborând în acest scop teorii și programe politice proprii.

Este semnificativ din acest punct de vedere faptul că, în anul 1921, a luat naștere — ca urmare a avântului revoluționar al clasei muncitoare din țara noastră și sub influența ideilor înnoitoare ale Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — Partidul Comunist Român, care, prin programul elaborat pe baza teoriei marxist-leniniste în conformitate cu realitățile românești, a trasat perspectiva clară a socialismului în România. Clasa muncitoare era chemată în mod obiectiv — datorită poziției sociale și pregătirii sale ideologice — să fie conducătoarea luptei pentru progres social în țara noastră în noua epocă începută după 1917. Așa cum precizează V. I. Lenin, în legătură cu conținutul noii epoci începute după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie: „Desființarea capitalismului și lichidarea rămășițelor lui, punerea bazelor orînduirii comuniste, constituie conținutul noii epoci, care a început acum în istoria universală“¹.

Totodată, burghezia liberală — care se întărise în urma dezvoltării capitalismului, iar după primul război mondial rezolvase definitiv în favoarea sa contradicțiile cu moșierimea și partidul ei politic în problema conducerii statului — a elaborat în 1921 un nou program politic care orienta dezvoltarea țării în continuare pe linia capitalistă.

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 41, E. P., Buc., 1966 p. 425.

Sub aspect ideologic, caracteristic pentru această perioadă este intensificarea preocupărilor ideologilor atât burghezi cât și marxști din țara noastră, în direcția explicării fenomenelor social-politice, cunoașterii mai îndeaproape a structurii sociale, a rolului claselor și a instituțiilor politice în determinarea direcției de dezvoltare a societății românești.

În cadrul gândirii social-politice burgheze apar ca principale curente neoliberalismul și țărănismul, care exprimau interesele diferitelor grupuri ale burgheziei românești. Deși deosebite între ele, aceste curente aveau ca trăsătură comună consolidarea și apărarea bazelor capitalismului în România, fapt reflectat și în programele politice ale Partidului Național-Liberal și Partidului Țărănesc.

Analiza programului P.N.L. din 1921 prilejuiește o serie de concluzii importante în legătură cu factura partidului liberal și a neoliberalismului în general ca doctrină politică. Fără pretenția de a emite judecăți de valoare exhaustive și definitive în legătură cu aceste importante și complexe probleme, vom prezenta în materialul de față doar unele considerații cu privire la teza „armoniei sociale” în programul liberal din 1921.

*

Neoliberalismul, ca doctrină politică, a apărut încă înainte primului război mondial în Anglia², urmărindu-se ca, în cadrul unui capitalism „ameliorat” prin intervenția statului în viața economică, să se rezolve impasul în care ajunsese capitalismul. După primul război mondial, acest curent — cu o largă răspindire în multe țări europene — a fost îmbrățișat și de către burghezia românească, care a început să-și adapteze programele conform noii doctrine neoliberale.

Această trăsătură esențială a neoliberalismului — de a apăra bazele orînduirii capitaliste — este proprie și doctrinei neoliberale românești. Precizînd această idee, I. G. Duca — unul dintre ideologii și politicienii de seamă ai P.N.L. — arăta, într-o conferință ținută la Institutul Social Român următoarele: „Doctrina național-liberală este lămurită. Ea se poate rezuma în următoarea formulă: «Progresul sub toate formele în cadrul însă al concepției proprietății individuale»³. Sociologul neoliberalismului Șt. Zeletin, făcînd, de asemenea, apologia orînduirii burgheze, susținea teza, falsă și reacționară totodată, despre rolul permanent progresist al capitalismului, despre posibilitatea înlăturării contradicțiilor lui prin reformarea acestei orînduiri pe baze neoliberale. În această ordine de idei, întemeietorul sociologiei neoliberale românești declară fără ocol: „... capitalismul nu și-a încheiat cariera revoluționară: revoluția economică se află în curs, avînd cele mai frumoase perspective⁴ și continuă arătînd că: „... la noi, ca în oricare altă societate modernă, soarta țării se identifică cu soarta burgheziei ei naționale: dezvoltarea capitalismului

² *Istoria gândirii sociale și filozofice în România*, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964, p. 424.

³ „Viitorul” din 17 febr. 1923.

⁴ Șt. Zeletin, *Revoluția burgheză în România*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, organ al Institutului Social Român, Buc., 1922, nr. 2, p. 194.

înseamnă creșterea forței și avuției naționale, înăbușirea capitalismului ar însemna îndrumarea către mizerie și barbarie⁵. El afirmă că, datorită politicii liberale de industrializare, capitalismul s-ar fi transformat într-un regim de belșug general și de progres. Pus de împrejurări în fața faptelor, Șt. Zeletin s-a văzut nevoit să-și modifice teoriile sociologice, transformându-se din apologet al capitalismului, în reformatorul acestuia, cu scopul de a-l salva⁶.

Mijloacele prin care neoliberalismul românesc își propunea să realizeze progresul social în România după primul război mondial, erau: „ordinea”, „democrația”, „naționalismul” și „armonia socială”. După cum se exprimă I. G. Duca: „Acestea sînt ca să zicem, cele patru coloane care susțin templul doctrinei liberale”⁷.

Pentru a ilustra felul cum aprecia sociologia neoliberală progresul social, relevăm faptul că aceasta, în pofida realității, nega existența altor forțe social-politice interesate în progresul țării, reducînd, în ultimă instanță, toate realizările fie la activitatea P.N.L. și a burgheziei, fie legîndu-le de numele acestui partid. În preambulul programului P.N.L. din 1921 se revendica, fără echivoc ca operă a acestui partid toate marile realizări pe drumul modernizării României: Unirea principatelor, independența, dezvoltarea învățămîntului, sistemul bancar, votul universal, reforma agrară și desăvîrșirea unității statale.⁸

Fără să negăm rolul pozitiv jucat de burghezie în dezvoltarea țării noastre în a doua jumătate a secolului trecut, considerăm exagerat punctul de vedere sus exprimat, întrucît neagă rolul hotărîtor jucat de masele populare în această evoluție, rolul tot mai activ al proletariatului român care de la apariția sa, s-a manifestat ca forța social-politică cea mai înaintată a vremii. Programul P.S.D.M.R. din 1893 privitor la dezvoltarea patriei noastre înscrisa ca probleme majore de care depindea progresul ei: desființarea rămășițelor relațiilor feudale, trecerea pămîntului moșieresc în mîinile țăranilor, votul universal etc.⁹ — prevederi pe care P.N.L. le-a elaborat mai clar de-abia în cadrul congresului din octombrie 1913¹⁰.

Șt. Zeletin, încercînd să acrediteze ideea potrivit căreia burghezia română era singura clasă purtătoare a progresului social și să nege rolul celorlalte forțe progresiste, susținea că lupta clasei muncitoare este un nonsens întrucît ea ar diminua aportul burgheziei la dezvoltarea țării: „... un proletariat urmărind țelurile sale revoluționare e un nonsens: o astfel de atitudine revoluționară ascunde de fapt o reacțiune”¹¹.

⁵ *Ibidem*, p. 199.

⁶ *Istoria gîndirii sociale și filozofice în România*, p. 424.

⁷ „Viitorul” din 17 febr. 1923.

⁸ *Istoricul Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, Buc., 1923, p. 229.

⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, E.P., Buc., 1969, p. 57, 59.

¹⁰ *Istoricul Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, p. 205—206.

¹¹ Șt. Zeletin. *Revoluția burgheză în România*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, p. 194.

Sociologia neoliberală a ridicat la rang de principiu preocuparea P.N.L. ca, prin măsurile și reformele stabilite, să preîntâmpine dezechilibrul societății capitaliste, să contribuie la menținerea și consolidarea ordinii existente „... Meritul lui cel mare (este vorba de P.N.L., n. n.) este că... a știut să înfăptuiască toate actele mari fără să aducă vreo zguduirea așezămîntului social al statului... Partidul național-liberal n-a așteptat ca apele să vină mari, pentru ca șuvoiul lor să sfarme totul în calea lor, ci din vreme el a făcut zăgăzurile pentru ca apele în furia lor să nu năruiască întreaga clădire”¹².

Un alt fapt care dezvăluie concepția P.N.L. privind progresul social este acela al modalității de realizare în practică a acestuia. Respingînd teoria luptei de clasă ca forță motrice a dezvoltării societății bazate pe proprietatea privată, sociologii neoliberalismului susțineau că „nu prin lupta dintre frați, ci numai prin înfrățirea tuturor și prin nivelarea tuturor intereselor, neamul românesc își poate chezășui propășirea lui în viitor”¹³. Problema „înfrățirii sociale”, a „armoniei sociale” este ridicată la rangul de condiție supremă a progresului social.

Această concepție despre progresul social stă la baza programului P.N.L. din 1921. Astfel, din capitolele programului intitulate „*Ordinea*” și „*Progresul*” rezultă, cu toată claritatea, modul liberalilor de a concepe progresul în cadrul strict al ordinii sociale burgheze, teama lor de răsturnări sociale posibile datorită creșterii avîntului revoluționar al maselor sub influența ideologiei marxiste: „În vremurile de adîncă prefacere de azi, ideea de ordine singură poate pune statele la adăpostul zguduiriilor; fără ordine democrația nu poate să devină realitate. De aceea Partidul Național-Liberal va combate pe acei care amețiți de formule atrăgătoare, conștient sau inconștient, duc țara la distrugere. Ideea de ordine sănătos concepută este cea mai trainică temelie a progresului”¹⁴.

De aceea, ideea de progres în cadrul orînduirii burgheze este concepută de programul liberal prin reforme politice și sociale care să ducă la „*înfrățirea socială*”, la „*armonia socială*”. În capitolul programului intitulat „*Înfrățirea socială*” se arată că „P.N.L. convins că numai înfrățirea socială poate încheia o adevărată și rodnică democrație, consideră propovăduirea urei de clasă ca o primejdie națională și se va împotrivi prin toate puterile lui politicii care trăiește din ațîțarea unei asemenea dezbinării”¹⁵.

Liberalismul se prezintă deci drept adept al progresului social, dar acest progres conceput de el trebuie să fie obținut numai prin evoluție, prin „armonie socială”, printr-o asemenea mișcare care să nu tulbure echilibrul social existent. Doctrina neoliberală se opune categoric dezvoltării prin „revoluție” care, în credința ei adîncă, este moartea oricărui progres, se opune luptei de clasă care amenință progresul, și ple-

¹² *Istoricul Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, p. 2.

¹³ *Ce-a făcut P.N.L. de la întemeierea lui pînă astăzi, 1848—1927*, Buc., 1927, p. 30.

¹⁴ „Viitorul” din 1 dec. 1921.

¹⁵ *Ibidem*.

dează doar pentru „armonia socială” care singură ar putea asigura dezvoltarea¹⁶.

În fața creșterii nemulțumirilor maselor largi populare, a avîntului luptelor lor sociale și politice manifestate în anii 1918—1921, P.N.L. — în încercarea de a reveni la cîrma țării în perioada postbelică — nu a putut, din motive tactice și propagandistice, să nu formuleze în programul din 1921 și unele revendicări economice, sociale și politice favorabile maselor. Limbajul demagogic încerca captarea bunăvoinței claselor și păturilor de jos, înșelarea lor cu tot felul de promisiuni. Programul cuprindea, de exemplu un capitol intitulat: „*Chestia muncitorească*”, care sugera ideea că liberalii ar fi fost sinceri interesați să rezolve *problema muncitorească*. În acest capitol se arată că, „Preocupat de grija conflictelor dintre capital și muncă, P.N.L. a înscris în programul său participarea muncitorilor la beneficii și va lupta pentru o cît mai largă aplicare a acestui principiu în viața noastră economică. Recunoașterea și serioasa organizare a sindicatelor profesionale, reglementarea dreptului de grevă cu introducerea principiului arbitrajului obligatoriu, contractul colectiv, opt ore de muncă, protejirea femeilor și a copiilor, înlesnirea creditului muncitoresc — sînt reforme ce nu mai pot fi amîinate”¹⁷.

Susținînd ideea necesității și posibilității armonizării intereselor muncitorilor cu cele ale capitaliștilor, sociologul neoliberal D. Drăghicescu se declară pentru introducerea sistemului de participare la beneficii a muncitorilor atît în întreprinderile particulare, cît și în cele de stat. „Capitaliștii trebuie să-și asocieze pe lucrătorii de ambele grade (de execuție și de conducere) organizați în sindicat profesional, și să împartă cu ei beneficiile ce vor rezulta, ... asociindu-i prin delegați, numiți de muncitori, la conducerea administrativă și la controlul exploatarei”¹⁸. Participarea la beneficii este considerată de D. Drăghicescu panaceul care asigură retribuirea muncii „în mod aproximativ cu produsul ei integral”¹⁹.

În condițiile capitalismului, chiar realizarea unei asemenea măsuri era departe de a schimba conținutul relațiilor capitaliste, a căror esență constă în exploatarea muncii salariate. Avînd în vedere inexistența unei legislații care să oblige pe capitaliști la stabilirea unei cote minime a beneficiilor pentru muncitori, însuși susținătorul acestei reforme se îndoia de realizarea ei în practică cu rezultatele scontate. Încercînd să-și explice de ce acest principiu, vădit în folosul muncitorilor, după cum se exprimă el, este mai totdeauna respins de dînsii, sociologul neoliberal conchidea că „eficacitatea și echitatea acestui principiu vor depinde de cota ce se va atribui lucrătorilor din cîștigurile nete ale întreprinderilor”²⁰.

¹⁶ „Viitorul” din 17 febr. 1923.

¹⁷ *Ibidem*, din 1 dec. 1921.

¹⁸ D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, Buc., 1922, p. 24.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 25.

Programul încearcă să ascundă adevăratele cauze care au determinat burghezia liberală să introducă asemenea reforme — care erau departe de a rezolva de fapt problemele sociale acute ale muncitorimii — și anume teama de revoluția socialistă spre care tindea proletariatul român.

Spre deosebire de Șt. Zeletin, care considera mișcarea muncitoarească și activitatea ei revoluționară un nonsens, în cadrul sociologiei neolibérale apar și idei mai realiste cu privire la locul, rolul și perspectivele clasei muncitoare în societatea românească, de care au trebuit să țină seama și diriguitorii P.N.L.

Astfel, sociologul D. Drăghicescu recunoaște existența antagonismului dintre burghezie și proletariat, întrucât „... capitalismul trăiește din exploatarea muncii...”²¹ acestuia din urmă. Clasa muncitoare — recunoaște sociologul neoliberal — datorită agravării exploatării capitaliste își dezvoltă conștiința sa de clasă, își ascute priceperea, voința ei se intensifică, devenind tot mai conștientă de necesitatea transformărilor sociale. El atrage atenția burgheziei liberale că: „Este neîndoios că creșterea importanței numerice și a forței ei politice și economice se va face... în dauna burgheziei”²², ceea ce echivala cu recunoașterea deschisă că principalul și cel mai temut adversar al capitalismului este proletariatul.

Înțelegerea acestor realități explică încercarea P.N.L. — reflectată și în program — de a convinge clasa muncitoare să renunțe la lupta revoluționară împotriva capitalismului. „Înfăptuirea tuturor acestor reforme se impune ca o satisfacție adusă unor legitime revendicări și ca un mijloc de a stîrpi curentele anarhice care ațîțind suferințele și lipsurile lumii muncitoare, o pot lesne ispiti să alunece spre povîrnișuri periculoase.

De altminteri P.N.L. are credința că muncitorimea noastră își dă seama astăzi că asemenea reforme îi pot mai bine îmbunătăți starea decît teoriile amăgitoare care, în alte țări, au dus la mizerie și foamete”²³.

Teza neoliberală a armonizării intereselor dintre capital și muncă, a participării muncitorilor la beneficii era menită să semene iluzii în rîndul muncitorilor cu privire la pretinsa rezolvare a problemelor sociale ale muncitorimii sub ordinea liberală. Acest lucru rezultă din faptul că asemenea reforme nu desființau exploatarea capitalistă, nu asigurau și nu puteau să asigure emanciparea socială a muncitorimii atîta vreme cît baza economică și suprastructura politică a societății burgheze rămîneau neatînse. De altfel programul liberal nici nu-și putea propune asemenea scopuri. „Aici iarăși — afirma I. G. Duca în conferința amintită mai sus — partidul liberal român nu s-a abătut de la principiile fundamentale ale doctrinei lui. El n-a cerut, ca socialiștii, desființarea capitalului și naționalizarea mijloacelor de producție. El păstrează intactă existența capitalului ca factor de producție și respinge cu hotărîre intro-

²¹ *Ibidem*, p. 43.

²² *Ibidem*, p. 45.

²³ „Viitorul” din 1 dec. 1921.

ducerea comunismului, dar, potrivit năzuințelor lui de progres, de armonie socială, vrea încetarea antagonismului fratricid dintre cei doi factori ai producției, capitalul și munca și înlocuirea acestei lupte de interese egoiste printr-o concurență cerută de dreptate²⁴.

Prin urmare, politicienii ca și doctrinarii neoliberali se declarau pentru progresul social, dar mențineau neatins capitalul și puterea lui politică, vroiau dezvoltarea socială, dar excludeau lupta dintre clase și revoluția în societate — în locul lor cerînd „armonia socială”, „echilibrul social”. „Doctrina liberală consideră că viața unei societăți trebuie să fie în mișcare, dar că mișcarea nu trebuie asigurată prin ruperea echilibrului social ci, dimpotrivă, prin menținerea permanentă a acestui echilibru²⁵.”

În cadrul raporturilor dintre clase, doctrina neoliberală căuta să mențină, în ciuda afirmațiilor despre echilibrul și colaborarea dintre capital și muncă, primatul absolut al capitalului asupra muncii, rolul dominant al burgheziei asupra proletariatului. Ceea ce cerea doctrina neoliberală — și acest lucru se putea observa și în programul din 1921 — era însă o grijă mai mare față de situația grea a muncitorilor, o aparentă preocupare pentru revendicările lor, o exploatare mai blîndă care să nu ducă la ruperea echilibrului social, la revoluție: „Firește că revendicările sociale implică la anumite momente o grijă mai vie a intereselor unei clase decît a intereselor celorlalte clase, dar dacă susținerea acestor interese și revendicări se face cu ură împotriva unora, cu exclusivism împotriva altora, fără preocuparea neîncetată a menținerii unui echilibru între unii și alții, acțiunea socială astfel întreprinsă și astfel condusă nu poate să ducă fatal decît la un progres relativ, fiindcă va fi dobîndit cu prețul unor reacțiuni violente și a unor resentimente primejdioase sau la ruperea echilibrului social, adică la revoluție²⁶.”

Ideea dezvoltării fără revoluție, a menținerii echilibrului social, a „armoniei sociale” o găsim prezentă în programul liberal și în legătură cu *problema țărănească*. La punctul intitulat „*Chestiunea agrară*” sînt arătate rațiunile care i-au determinat pe liberali să adopte măsura, progresistă de altfel, de înfăptuire a reformei agrare în favoarea țărănimii. În program se arată că liberalii doreau să transforme România „fără zguduiri, din țara de proprietate latifundiară, în țara de proprietate mică țărănească²⁷.”

Mai receptivi la ideile înnoitoare, liberalii au devenit conștienți că marile lupte ale țărănimii pentru pămînt din 1907, din anii avîntului revoluționar 1918—1921, ar putea duce la adevărate răsturnări sociale violente, dacă nu vor fi luate de sus unele măsuri de împrumutire a țărănimii. Există și pericolul unificării luptelor țărănimii pentru pămînt cu lupta generală a proletariatului condus de partidul său împotriva orînduirii capitaliste. În sfîrșit, burghezia dorea să-și consolideze pozițiile,

²⁴ *Ibidem.* din 17 febr. 1923.

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ „Viitorul” din 1 dec. 1921.

în raport cu moșierimea, în stat. Aceste rațiuni au determinat burghezia liberală să adopte, în anul 1921, măsura de expropriere a unei părți a pământului moșierimii și de împroprietărire a țărânimii cu 6 milioane hectare de pământ.

În argumentarea afirmațiilor de mai sus ne stau mărturie însăși documentele programatice ale P.N.L. Astfel, o succintă privire asupra programelor liberale din anii 1892, 1906, 1911 ne arată că, în afara unor constatări cu privire la lipsa de pământ și a mizeriei în care se zbătea țărănimea, a unor măsuri minore care nu afectau proprietatea moșierească, în aceste programe nu figura problema vitală de care depindea rezolvarea situației țărânimii — reforma agrară. Semnificativ este faptul că, în ajunul răscoalelor țărănești din 1907, în programul electoral din 1906 se preconizau ca măsuri, pentru oprirea exploatării nemiloase a țărânimii, înființarea unei Case Rurale și se cerea bisericii „să-l povățuiască (pe țăran, n.n.) ca iubirea aproapelui, pacea și cinstea să domnească în casa lui, întărind fericirea familiilor și dând puțința unei îmbunătățiri sufletești...“²⁸. Nici după reprimarea sîngeroasă a răscoalelor țărănești de către guvernul liberal nu-și face loc în preocuparea burgheziei problema împroprietăririi țărânimii, ea fiind pusă în discuție abia la Congresul P. N. L. din toamna anului 1913 și realizată în practică abia după 8 ani. Este cunoscut însă faptul că măsurile amintite nu au dus nici la desființarea moșierimii ca clasă — deși i-au slăbit considerabil puterea —, nici la rezolvarea problemelor sociale acute ale majorității țărânimii, care a rămas mai departe exploatăată și sub noua ordine liberală. Mai mult, pe lângă exploatarea moșierească, s-a adîncit exploatarea capitalistă la sate.

Sociologia neoliberală oferă elemente care explică mai clar adevărata poziție a P.N.L. față de țărănime, valoarea social-politică pe care i-o atribuia. Astfel, D. Drăghicescu — analizînd rolul țărânimii în societatea burgheză — susține că, deși reprezenta majoritatea populației, fiind lipsită de cultură, fără conștiință de clasă, „concepțiile, viziunea lucrărilor mari, îi lipseau cu totul“, iar puterea de inițiativă a țărânimii este redusă și asimilată cu „anarhia revoltelor și convulsiiunilor sporadice“²⁹. Pe baza acestor aprecieri, sociologul neoliberal își întemeiază teza potrivit căreia țărănimea nu reprezenta un element politic activ și „redusă la propriile-i forțe, n-ar putea realiza nici o reformă, și chiar nici o ameliorare a propriei situații“³⁰. După el, pământul primit prin reformă de către țăran, cît și dreptul la vot universal, s-ar datora mai mult bunavoinței și patriotismului burgheziei liberale și nicidecum luptei și presiunii exercitate și de țărănime asupra burgheziei³¹.

Referindu-se la perspectivele rolului ce-i revenea țărânimii, sociologul amintit relevă creșterea ponderii elementelor capitaliste în cadrul țărânimii, ceea ce trebuia să constituie un punct de sprijin al marii

²⁸ *Istoricul Partidului Național Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, p. 184.

²⁹ D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, p. 37.

³⁰ *Ibidem*, p. 42.

³¹ *Ibidem*, p. 38.

burghezii și faptul că „... țărănimea poate fi un admirabil teren de acțiune politică în mâna altor clase și la remorca lor...”³². Așa se și explică insistențele cu care acesta recomandă influențarea țărănimii în conformitate cu interesele burgheziei liberale, pentru a nu deveni un instrument periculos în mâinile altor clase și partide. Aluzia se referă direct la clasa muncitoare și partidul ei, deși nu exclude nici pericolul provenit din partea Partidului Țărănesc — cel mai radical partid burghez de atunci.

Nici problema țărănească, la fel ca problema muncitorească, nu a putut fi rezolvată de către liberali pe baza tezei „armoniei sociale”.

Credincios ideii sale că progresul nu înseamnă salturi, nu presupune „violență”, ci „armonie socială”, neoliberalismul concepea și drepturile politice și „democrația” în stat într-un sens care să asigure neschimbată dominația burgheziei într-o orînduire bazată pe marele capital: „Doctrina liberală nu contestă că în domeniul speculațiunii intelectuale se poate concepe și organizarea socială bazată pe negarea proprietății individuale, dar ea nu crede viabilă o astfel de organizare și ca atare o respinge ca o fantezie a imaginației, ca o nesocotire a realităților existente sau posibile”³³.

Vrînd parcă să se asigure împotriva unei astfel de „periculoase organizări sociale”, care ar nega proprietatea clasei dominante, programul liberal din anul 1921 arăta, în capitolul „*Politica democratică*”, că libertățile democratice acordate de liberali și în primul rînd votul universal nu va putea fi folosit în scopuri „străine” de „interesele țării”, că P.N.L. va face „această operă măreață, propovăduind numai ceea ce este folositor pentru țara noastră și pentru neam, ferindu-se de a otrăvi sufletele prin agitațiuni demagogice sau de a amăgi buna-credință printr-o întrecere în făgăduieli înșelătoare”³⁴.

Dar tocmai P.N.L. era primul care încerca să înșele buna-credință a poporului atunci cînd, în capitolul programului său intitulat pompos „*Dreptate socială*”, considera că prin reforma agrară pentru țărănime, prin participarea la beneficii a muncitorilor și prin votul universal s-ar fi instaurat în țară o adevărată dreptate socială. „Votul obștesc — se arată în program — a dat națiunii puterea politică a țării, iar exproprierea pentru țărănime și participarea la beneficii pentru muncitorime dau acestui popor puterea economică.

Aceste două mari puteri, care erau ale cîtorva, au trecut și trec prin opera partidului național-liberal în mâinile întregului popor, îndeplinind astfel, acea dorită dreptate socială, care este adevărata temelie a ordinii și adevărata garanție a libertății noastre”³⁵.

Explicarea de către sociologii neoliberali a felului în care trebuie înțeleasă problema dreptății sociale susținute de P.N.L. și măsurile ce trebuiau luate în vederea realizării ei în practică, trădează însă și mai

³² *Ibidem*, p. 42.

³³ „Viitorul” din 17 febr. 1923.

³⁴ *Ibidem*, din 1 dec. 1921.

³⁵ *Ibidem*.

mult limitele și caracterul ei de clasă. Astfel, D. Drăghicescu susține că echitatea socială se poate înfăptui în condițiile societății capitaliste prin transformarea proprietății individuale în proprietate socială, „...ceea ce nu implică numaidecît colectivism, cu atît mai puțin comunim; — după cum se grăbea să afirme sociologul neoliberal —, proprietatea socială rămîne în fond tot individuală și capătă doar caracterul expropriabilității, în toate cazurile cînd necesități de echitate și de pace socială internă o vor cere cu persistență”³⁶.

Susținînd necesitatea transformării în anumite cazuri a capitalului privat în proprietate a statului burghez, după o prealabilă și justă despăgubire a capitaliștilor și instituirii sistemului de participare la beneficii a muncitorilor, D. Drăghicescu consideră că în felul acesta se realizează echitatea socială pe terenul economic. De asemenea, celelalte măsuri preconizate de el ca, de pildă, impozitul progresiv pe venit, desființarea moștenirilor colaterale, trebuiau să concure la mult-dorita „echitate socială”, în condițiile orînduirii capitaliste. Menționăm, însă, că deși unele recomandări făcute de sociologia neoliberală în direcția asigurării „păcii sociale” și-au găsit locul în programul P.N.L., nu toate s-au bucurat de aceeași atenție. Așa, de pildă, deși P.N.L. se declara în principiu partizanul introducerii impozitului progresiv pe venituri, precizarea textuală din program, potrivit căreia liberalii vor „...desființa impozitul pe exploatarea agricole, impozitul pe cifra de afaceri”, pe motivul că aceasta ar duce la scumpirea traiului, arată clar opoziția acestui partid față de o măsură potrivnică intereselor capitaliste. La impozitul pe avere — se declara în program — se va recurge „...numai atunci cînd se va face dovada — pînă astăzi nefăcută — că fără o atare măsură extremă și excepțională, finanțele statului nu pot fi salvate”³⁷.

Este lesne de înțeles că, în condițiile menținerii proprietății capitaliste și a inechității în domeniul economic, nu se putea realiza o dreptate socială reală. De aceea declarațiile din programul P.N.L. referitoare la votul universal, reforma agrară și participarea muncitorilor la beneficii — prin care s-ar fi înfăptuit trecerea puterii economice și politice în mîna poporului, realizîndu-se astfel dreptatea socială — sînt fraze sonore, fără conținut real.

*

Tezele programatice despre trecerea — prin măsurile propuse — a puterii economice și politice în mîinile poporului nu au fost — și nu puteau fi traduse în viață — sub guvernarea liberală din anii 1922—1926 și nici sub cele care au urmat.

În aprecierea conținutului și rolului programului P.N.L. din anul 1921 trebuie avut în vedere și scopul politic imediat urmărit de către acest partid: acela de a reface handicapul înfrîngerii suferite în 1920 și revenirea la guvernarea țării. Astfel, P.N.L., care la alegerile parlamentare din 1920 întrunise doar 6,34% din voturile exprimate și 9 locuri în par-

³⁶ D. Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, p. 23.

³⁷ *Istoricul Partidului Național-Liberal de la 1848 și pînă astăzi*, p. 232.

lament³⁸ a folosit întreaga sa experiență și abilitate politică — fapt reflectat de altfel și în programul analizat — pentru influențarea maselor și cîștigarea votului lor. Fără îndoială că la succesul P.N.L. în alegerile din 1922, alături de alți factori de natură obiectivă și subiectivă, a contribuit și programul său electoral, demagogia socială.

Desigur că unele măsuri din acest program au însemnat un pas înainte în raport cu cele din programele mai vechi ale liberalilor, reflectînd unele cerințe obiective ale dezvoltării sociale. Cu toate acestea, ele erau departe de adevăratele revendicări pe care le așteptau masele populare — revendicări înscrise în programul P.C.R. din anul 1921. Realitatea istorică ulterioară a dovedit cu prisosință că programul liberal a conceput „armonia socială” în scopul estompării luptei de clasă, menținînd mai departe exploatarea și asuprirea poporului.

Adevărata dreptate socială n-a putut fi întronată în societate de către burghezie și partidele sale, ci de către clasa muncitoare și partidul său comunist — adevărații exponenți ai progresului social în România.

ОТНОСИТЕЛЬНО ПОЛОЖЕНИЯ „ОБЩЕСТВЕННОЙ ГАРМОНИИ” В ПРОГРАММЕ НАЦИОНАЛ-ЛИБЕРАЛЬНОЙ ПАРТИИ 1921 Г.

(Резюме)

Авторы критически анализируют идею „общественной гармонии” при капитализме, характерную для буржуазной социологии вообще, защищаемую и распространяемую различными её направлениями, среди которых сыграл большую роль неолиберализм, выявляя её ненаучный и реакционный характер.

По мнению авторов, периоду 1918—1921 гг., — характеризовавшемуся главным образом ростом революционного подъёма трудящихся масс, политическим и идеологическим созревaniem рабочего класса и появлением РКП, — соответствует в плане социологии этап исканий и разнообразных анализов общественно-политических явлений. Буржуазная социология — главным образом неолиберализм — стремилась найти решения, которые способствовали бы оживлению капитализма, в то время как марксистская социология, путём творческого применения мировоззрения рабочего класса, стремилась дать пролетариату основы научной политики для осуществления общественного прогресса, для переустройства общества на социалистических началах.

Анализ программы Национал-либеральной партии 1921 г. чётко выявляет тот факт, что в основе этого политического документа, — выражавшего в сжатом виде интересы буржуазии, мероприятия, которые преследовали укрепление позиций этого класса, — лежало положение „общественной гармонии”, которое в упомянутых условиях, далеко от того, чтобы быть условием осуществления социального прогресса, преследовало смягчение общественных столкновений, упрочение господства капитала.

CONSIDERATIONS CONCERNING THE THESIS OF “SOCIAL HARMONY” IN THE NATIONAL LIBERAL PARTY PLATFORM FROM 1921

(Summary)

The authors analyse the idea of “social harmony” in capitalist society critically, revealing its nonscientific and reactionary character. This idea is charac-

³⁸ Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice, 1919—1932*. Tabloul XVII.

teristic to bourgeois sociology in general being supported and popularized by its different currents, among which neo-liberalism held an important place.

The period 1918—1921 is characterized by a rise in the revolutionary impetus of the masses, political and ideological maturation of the working classes and creation of the Romanian Communist Party. Accordingly, the sociology in this period is characterized by seekings and more varied analyses of the social and political phenomena. The bourgeois sociology, the neo-liberalism in the first place, insisted on seeking solutions for revitalizing the capitalism, whereas, by creatively applying the ideology of the working classes, the marxist sociology aimed at offering the Romanian proletariat a scientific policy in order to achieve social progress and reorganize the society on socialist bases.

Analysing the National Liberal Party platform we consider it to be obviously based on the thesis of „social harmony“ with a view to attenuating the social conflicts and reinforcing the capitalist domination.

PREZENȚE STUDENȚEȘTI

STUDENȚII ȘI CERCETAREA SOCIOLOGICĂ

Climatul favorabil al ultimilor ani a prilejuit și în centrul nostru universitar relansarea într-un ritm accelerat a investigațiilor sociologice.

Vom sublinia aci doar o coordonată, esențială după noi, a acestor investigații: colaborarea constantă, sistematică și reciproc avantajoasă, dintre studenți și catedră.

Pregătită prin cursurile generale și speciale de sociologie, introduse în programa secției de filozofie a universității clujene, prin instructaje ad-hoc metodologice și tehnice, această colaborare a permis pe de o parte catedrei realizarea obiectivelor sale majore, cât și satisfacerea unor comenzi ale unor instituții centrale sau locale. Am putut realiza astfel mai multe anchete cu privire la mobilitatea socio-teritorială a populației rurale în câteva zone ale județelor Sălaj și Cluj, am efectuat câteva sondaje în rândurile studenților și elevilor, etc.

Pe de altă parte, această colaborare, aliaj al rutinei, relativei maturități a unora și al entuziasmului, curiozității tineresti a celorlalți, a fost rodnică din punct de vedere profesional și moral-cetățenesc pentru studenți. Căci anchetele de teren au permis depășirea unui climat de seră în care e învăluit într-o anumită măsură studentul în filozofie, ele deschizînd noi ferestre spre realitățile românești contemporane. În același timp ele au favorizat formarea și consolidarea *interesului* studenților pentru sociologie, cât și antrenamentul practic în abordarea și descifrarea unor procese, fenomene în aparență transparente. Printre efectele concrete ale amintitei colaborări se înscriu major, fără îndoială, și lucrările de diplomă alese de studenți sau comunicările în cadrul cercetărilor și sesiunilor științifice, și unele și altele inspirate de investigațiile pomenite.

Astfel studenta Viorica Sallay elaborează sub conducerea lect. univ. A. Mihu o lucrare de diplomă consacrată familiilor studențești în centrul universitar Cluj, iar studenta Iuliana Șovrea elaborează, sub conducerea conf. univ. Ion Aluaș, teza de licență consacrată fenomenului migratoriu în zona Gîrbou.

Nu putem încheia fără să amintim o altă colaborare, din toate punctele de vedere optimal utilă colaborării mai sus amintite: cea dintre Oficiul de sondaj al Radio televiziunii condus de dr. Pavel Cîmpeanu și catedra noastră. Pregătite minuțios, cu un scop bine conturat, organizate excelent, anchetele comandate de Oficiul de sondaj și realizate împreună cu el au fost deosebit de favorabile formării tehnico-metodice a studenților noștri care au participat la ele.

În ultimul timp se așază temeliiile unei colaborări de durată și perspectivă cu Centrul de cercetări pentru problemele tineretului (director conf. dr. Ovidiu Bădină) de pe lângă C.C. al U.T.C. una din filialele căruii ființează și în orașul nostru. Se deschid noi posibilități pentru antrenarea și formarea studenților în spiritul inves-

tigației sociale atât de necesare cunoașterii obiective a realităților, dar și optimizării practice a unor procese economice, social-educative etc., exigență ferm subliniată în documentele Congresului al X-lea al P.C.R., în lumina cărora analizăm acum activitatea trecută și perspectivele cercetării viitoare în domeniul sociologiei.

PRACTICA SOCIOLOGICĂ A STUDENȚILOR FILOZOFI

În vara anului 1969, practica de specialitate a studenților de la Secția de filozofie s-a desfășurat în cadrul unei cercetări sociologice multidisciplinare avînd drept obiect mobilitatea socioteritorială a țărănilor din zona Gîrbou (jud. Sălaj), cercetare comună a Laboratorului de sociologie al Universității „Babeș-Bolyai” și a Sectorului de sociologie al Filialei clujene al Academiei R.S.R. (conducătorul practicii, conf. univ. Ion Aluaș).

Mulți dintre noi, studenți ai anului IV filozofie, cunoșteam deja într-o oarecare măsură terenul sociologic și satul Gîrbou, căci participasem acolo la realizarea cîtorva anchete ale Oficiului de sondaje al Radio-televiziunii (director dr. Pavel Cîmpeanu). În contul pregătirii noastre generale pentru exploatarea terenului putem considera ș puținele cursuri de sociologie de care beneficiem, în speță cursul de metodologie și cel de metode și tehnici (lector A. Mihu).

Pe acest fond s-a desfășurat instructajul intensiv al „practicantilor” timp de o săptămîină (trei zile la Cluj, trei zile la Gîrbou), de către conf. univ. Ion Aluaș, prof. Iosif Venczel și asistentul Traian Rotariu de la Laboratorul de sociologie.

După expunerea scopului cercetării, a importanței problemei supuse studiului, colectivul de conducere a organizat instruirea operatorilor pentru cunoașterea de către aceștia a instrumentelor de lucru („foaie de recensămînt”, „spîță de neam”, „evidența migrațiilor”, „chestionare de opinii”), a metodelor de lucru, a felului de notare, etc. Fiecare operator a primit instrucțiuni ample în scris, unele din ele cuprinzînd peste 20 de pagini bătute la mașină, instrucțiuni care explicau pînă în cele mai mici amănunte fondul de folosire a instrumentelor.

Timp de trei zile studenții și ceilalți operatori* au studiat individual instrucțiunile de folosire a instrumentelor de lucru. După studiul individual, fiecare student a efectuat cîte o înregistrare pe fiecare tip de formulare pe cazuri simulate. În felul acesta s-a efectuat o primă verificare a gradului de însușire a instrucțiunilor și deci a capacității de a mînuii tehnicile de lucru. Neclaritățile ce apăreau erau explicate de către profesorii participanți la instruire.

Ajunși la locul cercetării instructajul a continuat încă timp de trei zile. Aici, pe lîngă repetarea unor explicații, s-au efectuat înregistrări colective pe baza discuțiilor purtate de conducători sau de către studenți cu săteni anume invitați pentru acest scop. La sfîrșitul fiecărei înregistrări s-a trecut la controlul felului cum studenții au notat cele aflate de la subiect.

În fine, o ultimă probă de verificare, înainte începerii anchetei propriu-zise, a constat în aplicarea de către fiecare operator a tuturor instrumentelor de lucru la familiile indicate de conducerea echipei. După acest instructaj, temeinic, după părerea mea, care a avut o importanță deosebită pentru buna desfășurare a cercetării, s-a trecut la aplicarea efectivă a foilor de recensămînt, a chestionarelor, etc.

Dat fiind faptul că cercetarea se efectua în întreaga comună Gîrbou, înregistrarea datelor s-a început în satele mai îndepărtate, fiind rezervată cîte o zi de lucru pentru fiecare sat, fiecărui operator repartizîndu-i-se un număr de cca 8—9 familii.

După terminarea înregistrării în satele aparținătoare, s-a trecut la recoltarea informației în comuna Gîrbou.

* La investigația de la Gîrbou au participat, cum spuneam, și un număr de cercetători ai Filialei din Cluj a Academiei R.S.R. sub conducerea prof. G. Em. Marica.

Avînd în vedere că aici se aplicau toate instrumentele de lucru, timpul de lucru a fost sporit la aproximativ 10 zile. E de notat că în această etapă colectivul operatorilor a fost organizat în grupe de 4—5 oameni, cu un responsabil, fiecărei grupe atribuindu-i-se un sector al satului. În limite fixate, grupa își planifica singură munca, iar responsabilul a avut și sarcina să facă o primă valorificare a modului de realizare a înregistrărilor. *

În timpul efectuării acestui al doilea pas al cercetării s-a făcut un prim și sumar control al înregistrărilor anterioare. Pentru eliminarea lipsurilor în înregistrări au fost, de altfel, rezervate anumite zile în care echipe de 5—6 studenți, sub conducerea unui cadru didactic, reveneau la familiile cercetate.

Contactul direct cu terenul a creat pentru studenți o serie de greutatea inerente oricărui început, situații neprevăzute ce trebuiau rezolvate. (S-a dovedit, în pofida zîmbetelor ironice ale unora, că recoltarea datelor sociologice e o treabă mai serioasă decît se pare la prima vedere și că instructajul ar fi putut fi adîncit.) Pentru rezolvarea lor, precum și pentru înlăturarea greșelilor semnalate pe parcurs erau organizate ședințe de lucru ori de cîte ori se impunea, iar după încheierea unui pas al cercetării se analiza munca efectuată și se anunțau obiectivele ce trebuiau urmărite în pasul următor.

Participarea noastră la această cercetare are o deosebită importanță. În primul rînd ea a prilejuit un contact direct și multilateral cu realitatea rurală, a dezvăluit aspecte inedite ale vieții satului contemporan. Totodată a reprezentat, după părerea mea, o adevărată ucenicie la locul de muncă.

IULIANA ȘOVREA

anul V filozofie

IMPORTANȚA CERCETĂRILOR DE TEREN PENTRU FORMAREA PERSONALITĂȚII OPERATORULUI

Experiența cercetărilor care vizează societatea pare să arate că operator de interviu poate fi orice om care are o pregătire minimă (de liceu). Într-adevăr, adunarea unor date de recensămînt nu reclamă neapărat o bună pregătire sociologică. Dar atunci cînd e vorba de o cercetare științifică, problema se pune cu totul altfel. În acest caz, oricît de standardizate ar fi „dialogurile“ cu subiectul, recoltarea informației necesită o îndemînare pe mai multe planuri (metodologic, psihologic, etc.), fără de care nu se poate stabili relația optimă cu subiectul.

Una dintre primele dificultăți care apar în fața operatorului este cea a asigurării unui climat afectiv propice: cîștigarea bunăvoinței și simpatiei subiectului care trebuie să dea dovadă de multă încredere (fiind, în același timp, conștient că operatorul nu poate rezolva problemele sale personale). Atunci cînd e vorba de cercetări care pretind completarea unui chestionar de opinii, de pildă, relația operator de interviu-subiect de interviu devine nebănuît de complicată; operatorul trebuie nu numai să realizeze acea atmosferă potrivită desfășurării interviului, dar și să înregistreze cît mai impersonal și fidel cu putință răspunsurile primite. Și, în multe cazuri, mai ales cînd există răspunsuri precodificate, este destul de dificilă alegerea unei variante sau alteia, din cauza pericolului de a nu surprinde nuanța adecvată, cu atît mai mult cu cît apar formulări diverse dintre care trebuie subliniată cea mai reprezentativă pentru subiectul anchetat.

Cercetările de la Gîrbou ne-au oferit posibilitatea de a cunoaște o gamă foarte largă de interviuri de diferite tipuri, de la cel mai „simplu“ (recensămîntul propriu-zis) pînă la interviul nedirijat. Contactul permanent cu oameni din diverse categorii sociale, cu pregătire și amabilitate diferite, ne-a facilitat formarea mobilității atitudinii față de subiecți.

Pentru ca munca operatorului să fie cât mai eficace este foarte important să se cunoască în prealabil locul cercetat, obiectivul cercetării, ipotezele de lucru și — în linia generală — concluziile unor cercetări similare. Toate acestea sînt necesare deoarece, pe de o parte, răspunsul subiectului poate — fără voia acestuia — masca problemele reale (și operatorul are obligația de a le sesiza) și, pe de altă parte, în cadrul interviului lucrurile importante apar pe același plan cu cele ne semnificative (care trebuie eliminate). De aici se deduce valoarea, nicideată neglijabilă, a informărilor și instructajelor care previn împotriva acestor pericole contribuind astfel la crearea și lărgirea orizontului sociologului în devenire. Contactele anterioare cu terenul, instructajele repetate efectuate de Catedra de filozofie și sociologie, dar mai cu seamă ultimul efectuat înainte de a începe practica din vara anului 1969, s-au dovedit deosebit de utile în acest sens.

Deși culegerea datelor este un act individual — fiecare operator răspunzînd de propria sa muncă —, nu se poate micșora rolul muncii în colectiv, fiindcă operatorul poate lucra doar cu un lot bine delimitat și astfel pierde din vedere ansamblul. De aceea sînt binevenite, și chiar necesare, ședințele de lucru zilnice — și regret că la Gîrbou nu s-a respectat această frecvență — în timpul cărora fiecare poate împărtăși din experiența celorlalți.

Pentru a-și forma o personalitate cât mai complexă, operatorul trebuie să aibă o participare amplă și continuă la diverse cercetări empirice, deoarece fiecare dintre ele aduce un element în plus la dezvoltarea aptitudinilor sale și, mai mult decît atît, a aceluia „bun simț” sociologic.

VIORICA SALLAY
anul V filozofie

RELAȚIA CERCETAT—CERCETĂTOR ÎN LUMINA EXPERIENȚEI DE LA GÎRBOU

Trei idei mai importante mi-a sugerat în această privință investigația efectuată în zona Gîrboului.

În condițiile favorabile în care s-a desfășurat investigația noastră, operatorul a trebuit să manifeste o atenție sporită pe linia realizării și păstrării unui climat de încredere reciprocă, în care suspiciunea să fie eliminată din dialogul cu cercetatul.

Pentru a realiza acest climat trebuia redusă la maximum prezența instrumentelor de lucru, mai ales în momentul unui aflux sporit de informație. Am observat, nu o dată, o anumită rețineră a subiecților în fața gestului de consemnare a informației pe care ne-o furnizau.

Realizînd în acest mod conversația, nu numai din Gîrbou ci și din Cernuc sau Călăcea, am observat la mulți subiecți tendința de a întregi informația care ne era necesară pentru moment cu date care uneori erau de un mare interes pentru luminarea altor aspecte ale vieții satului, dar care depășeau sensibil problematica investigației noastre.

În astfel de cazuri atitudinea cea mai potrivită pe care am adoptat-o a fost aceea a neangajării în problemele care depășeau cadrul strict al cercetării. Observînd că problemele gospodăririi averii C.A.P. suscită numeroase discuții, am preferat o atitudine desubiectivizată pentru a echilibra dialogul cu subiectul cercetat.

Acești trei factori: canalizarea interesului subiecților spre problemele cercetării propriu-zise, stăpinirea cât mai completă a instrumentelor de lucru și efortul desubiectivizării cercetătorului mi se pare că se pot reține din experiența cercetărilor de la Gîrbou ca valabile și pentru alte cercetări de acest fel.

LIVIU ZĂPIRȚAN
anul V filozofie

MARGINALII FILOZOFICE LA O CERCETARE SOCIOLOGICĂ

La prima lectură deja, reflecțiile lui Blaga despre satul românesc mi-au definit explicit reprezentările și viziunile pe care le aduceam din lumea copilăriei mele. De câte ori însă mă întorceam în sat, eu trăiam sentimentul unui dezacord: *realul* satului nu verifica drept proprie *ideea* despre el. Parcele destrămau treptat un mit. Nu mi-am limpezit suficient în ce măsură satul însuși s-a metamorfozat și în ce măsură mi-am modificat eu unghiul de receptivitate și apreciere.

Pentru Blaga satul este o monadă, dar o monadă cu toate ferestrele deschise spre zări metafizice. Cercetarea sociologică de la Gîrbou a găsit satul cu ferestrele *intredeschise* spre mit și cu porțile *deschise* spre alte zone, economice. Blaga a pus semnul identității între *ethos* și *etnos* și a făcut fenomenologia satului din perspectiva acestei identități. Într-un anumit perimetru, analizele lui Blaga își păstrează valabilitatea și ele pot fi re-formulate din unghiul cercetărilor sociologice actuale.

O chestionare sociologică concretă, avînd ca temă *migrația*, ne oferă spre interpretare fapte noi. Migrația însăși nu este un fenomen inedit decît prin sensul, aria, proporția și motivația ei. Istoria noastră înregistrează *transhumanța* și *bejenia*, fenomene fără de care nu ne-am putea explica uimitoarea unitate etnică a popoului român. *Naveta* nu este, într-un sens, decît forma modernă a transhumanței. O cercetare comparativă a celor trei forme ale migrației, la care s-ar putea adăuga și altele, după criteriile notate, ne-ar putea duce la o tipologie interesantă. Aș nota aici un amănunt cu subtext filozofic. În cazul navetei, după cum a dovedit cercetarea de la Gîrbou, țărănul pleacă în altă parte pentru că acolo se cîștigă *mai bine* și se întoarce acasă pentru că aici este familia (motivația morală), iar familia însăși rămîne în sat din variate motive. *Unul dintre* aceste motive care revine frecvent este dragostea de sat (motivația afectiv-estetică). Evident că în acest caz *plecarea* și *revenirea* (plus rămînera) n-au o motivație univocă și țărănul este conștient că situația în care se află nu este firească. Pe de altă parte ea *tinde* să fie apreciată ca firească. Dacă același *fapt științific* poate fi interpretat filozofic în două sensuri opuse, și aceste *fapte sociologice* pot fi interpretate opus. Momentul *plecării* în navetă poate fi explicat unilateral prin faptul că în altă parte se cîștigă *mai mult*, dar se poate explica, tot unilateral, și prin faptul că în sat se cîștigă *prea puțin*. Cele două explicații se presupun, dar nu se suprapun pe toată întinderea și adesea țărănul însuși nu distinge conștient cele două momente ale motivației. Evident că faptul economic explică plecarea, dar aici interesează natura *intimă* a determinării adică porțiunile în care cele două momente ale explicației nu se suprapun, porțiuni care nu trebuie să rămînă *vide* sau *acoperite* de „univocitatea” explicației.

Notam că deși simte naveta ca nefirească, țărănul navetist tinde să o considere firească. Aceeași tendință poate fi explicată în două sensuri: țărănul român este fatalist pentru că se împacă cu orice situație și invers, țărănul român nu este tradiționalist, ci receptiv la situațiile noi. Pe bună dreptate sociologul va respinge cele două „explicații” care pentru el sînt de o unilateralitate evidentă și trebuie depășite printr-o explicație mai complexă. Nu cunosc încă rezultatele statistice finale ale cercetării, dar analizînd rezultatele chestionarelor mele am conchis că țărănul navetist oscilează între „unde-i patria, acolo e bine” și „unde-i bine, acolo e patria”, cu un accent de preferință pentru prima variantă. Rezultatele finale s-ar putea desigur să ducă la alte concluzii.

Cert este că satul *s-a deschis* și *tinde* să se integreze într-o altă ordine al cărei profil cercetarea noastră a căutat să-l definească pe o porțiune limitată.

Această deschidere spre altceva devine tot mai mare întrucît intenția de a pleca din sat crește de la generațiile vîrstnice spre cele tinere. Frîna tradițională există și ea poate fi identificată atît la nivel economic (obișnuința ocupației, existența produselor naturale), cît și la nivel etico-estetic.

Referitor la al doilea nivel, reproduc o situație: Paralel cu cercetarea *migrației*, am cercetat în colaborare cu Radio-televiziunea viteza de propagare a informației despre aselenizare în mediul sătesc. Cu o zi înainte de aselenizare, la Gîrbou s-a răsturnat o mașină cu navetiști, dintre care doi au murit. Întrebați care a fost evenimentul cel mai important care s-a petrecut în ultima zi în lume, mulți dintre subiecții vîrstnici au răspuns că „moartea celor doi gîrboveni”. Trei dintre băbuțe, după ce le-am amintit de aselenizare, mi-au spus că moartea celor doi gîrboveni este mai importantă (impresionantă) decît „coborîrea celor doi americani în lună”. Deși erau foarte vag informate, „știau” că doi americani s-au coborît, nu trei. Mi-am dat seama că e vorba de un transfer numeric și dacă n-ar exista generația tînără care să confirme adevărul aselenizării, după cîtva timp bătrînele ar fi făcut o legătură mitică între „moartea celor doi” și „coborîrea celor doi”, cu atît mai mult cu cît pentru ele moartea este urcare la ceruri, iar urcarea americanilor în cer era coborîre în lună. Și dacă n-ar fi făcut-o *ar fi putut* totuși să o facă. Am întreat-o pe una dintre ele dacă este convinsă că acea „pogorire” este adevărată. Transcriu aproximativ răspunsul ei, răspuns care m-a impresionat:

„Apăi, domnișorule, mi-a spus mie fata mea *ceva* despre treaba asta. M-am gîndit, după ce m-am tot mirat: să-i dau, să nu-i dau dreptate? Dacă aș fi zis că nu cred, mi-ar fi zis că-s proastă și m-aș fi rușinat. Pe de altă parte nu prea îmi vine la socoteală cum ar putea oamenii să ajungă în sfînta lună. De mult, cu o grămadă de ani în urmă, au ajuns acolo doi oameni, unul Cain și altul Abel. Dar pe aceia i-a trimis Dumnezeu că el poate. Dar de atunci nu s-a pomenit picior de om pe lună. Că în lună pot ajunge sufletele care poposesc acolo în drum spre rai, nu trupurile care de lut sînt legate. Am rămas în cumpănă și nu i-am răspuns nimic fetei mele. Dar după ce mi-a venit moșul acasă, și după ce ne-am culcat am stat mult de vorbă în pat și ne-am socotit, dar n-am ajuns la o dezlegare. Apoi moșul mi-a arătat luna care răsărise și care se vedea prin fereastră. Ne-am hotărît să ieșim în tîndă și să ne uităm. Am ieșit și ne-am uitat mult dar de văzut n-am văzut nimic. Dacă am fi văzut mașina aceea cum zboară barem cît o pasăre în jurul lunii, am fi crezut și noi, dar așa cum să crezi tu omule, așa o minune?”

Descifram în acest răspuns nu numai tendințele de a asimila realul prin mitic, ci și complicația raporturilor etice dintre generații. Bătrîni se sfîesc în fața „științei” tinerilor. Tinerii știu cum să „învîrte roata lumii”, știu cum „să se descurce” și adesea ei sînt aceia care dau sfaturi vîrstnicilor, nu invers. Deschiderea economică a satului se reflectă la toate nivelele vieții țăranilor și generează conflicte cu diverse grade de intensitate, grade pe care numai sociologia le poate stabili cu precizie. Filozofii poartă discuții numeroase despre conceptul *înstrăinării*, care înainte de a fi un *concept* este un fenomen. Ei pleacă de la Marx și întorc analiza lui Marx pe toate fețele, interpretînd interpretarea. Din acest unghi dacă se pleacă, nu se poate ajunge prea departe. Trebuie considerate, totuși, faptele. Iată, *naveta* este un fenomen care poate fi supus reflecției filozofice pentru a se putea stabili *pe viu* pînă la ce punct o *inovație* implică sau *generează* fenomenul înstrăinării.

Cercetarea sociologică este în măsură să furnizeze prin statistici de interpretări un material de incontestabilă valoare și pentru o filozofie a satului, dat fiind faptul că satul este o formă de organizare *umană* cu o existență milenară. Dacă transhumanța și bejenile au avut ca efect pozitiv menținerea integrității etnice, migrația care a făcut obiectul cercetării noastre are ca efect omogenizarea (realizarea) unei noi structuri sociale. Dar acest efect se realizează prin *contradicțiile* pe care o gîndire care se pretinde dialectică are prilejul să le pună în evidență, astfel numai dezvoltîndu-și propria ei dialectică.

Constatarea sociologică de la Gîrbou prezintă interes pentru un gînditor nu numai prin rezultatele ei de conținut, ci și prin metoda folosită. Am notat răspunsul impresionant pe care l-am primit la întrebarea despre aselenizare. El este un „fapt”, dar întrucît s-a repetat în diverse forme devine „fapt sociologic”. În chestionar răspunsurile pot fi notate printr-un „da”, „nu” sau „poate”. Ni s-a recomandat să trecem pe marginile chestionarelor toate informațiile interesante, primite de la subiecți. Dacă un răspuns în forma lui abreviată („da”) conține doar ca o unitate statistică, în forma lui discursivă el conține foarte mult, dacă este semnifi-

ficativ, în interpretarea datelor statistice. Sociologul nu este un simplu contabil, ci el trebuie să posedă arta *maieuticii* pe parcursul cercetării și arta interpretării la finele cercetării. Demersurile sînt concomitente și recunosc cîștit că despre modul în care trebuie să analizăm relația cantitate-calitate am învățat mai multe în această cercetare, decît din multe tratate *vagi* de filozofie.

Apoi multitudinea criteriilor după care a fost elaborat planul de cercetare, multitudinea criteriilor după care a fost întocmit „chestionarul de opinii“ (pentru mine cel mai interesant), poate da de gîndit celui ce gîndește filozofic „stas“, după scheme fixe. Îmi amintesc că după primele chestionare pe care le-am completat mi-am fixat o concluzie, care mi-a fost infirmată treptat de alte „cazuri“, a doua concluzie fiind infirmată și ea. La sfîrșitul cercetării putem vorbi „en détail“ despre multe, dar nu despre destinul satului Gîrbou pe care-l vom cunoaște după ce operațiile de prelucrare și interpretare se vor fi încheiat. Și oricît de judicios a fost ales Gîrboul și satele vecine, ca posibil obiect tipic, concluziile trase vor fi cu siguranță numai pînă la un punct valabile pentru definirea migrației țărănilor pe scară națională.

Aș mai nota aici un fapt de strictă semnificație filozofică. Adesea realul este consultat direct de către filozofi numai pentru a se stabili în ce măsură el verifică o teză. Totuși o astfel de teză (îndiferent care) nu este considerată în acest demers problematic în ipostaza ei de ipoteză. Dacă realul nu verifică teza el este „scociorit“ și este astfel obligat să verifice teza. Acest demers preconceptual nu aduce nici un progres în cunoaștere, întrucît cel ce chestionează relația pusă se convinge pe sine că teza despre care știa că este adevărată, este într-adevăr adevărată. Valabilitatea tezei este pusă într-o falsă ambiguitate de ipocrizia gîndirii. În acest sens n-aș putea spune aici *ce și cît* a învățat sociologia de la filozofie, pot spune doar că pseudo-filozofia și filozofia pot învăța de la sociologie chiar dacă aceste învățăminte le-am rezuma la: unghi complex de abordare, contactul viu cu obiectul (deși obiectul filozofiei este *abstract*, sau cu atît mai mult) și mai ales *prudența* și *etica gîndirii* în procesul generalizărilor. Pseudo-filozofia știe aceste lucruri care sînt cunoscute de mult. E adevărat, dar sociologia și toate tipurile de cercetare concretă și complexă le oferă *in actu* deci realizate, nu doar sub forma aceluia găunos și supărător „*trebuie să ținem cont de...*“. Ca să nu mai vorbim despre *responsabilitate* a cărei valoare se descoperă, într-adevăr, mai greu.

Vizînd aici pseudo-filozofia vizez desigur fostele și poate și actualele mele reprezentări pseudo-filozofice despre lume. În efortul de demitizare a gîndirii exersarea inteligenței într-un domeniu particular de cercetare se însoțește cu avantaje pe care nu le poți aprecia decît dacă, lăsînd la o parte pentru o clipă „principiile“ mari, intri în contact „*direct*“ cu realitatea. Lăsată pentru o clipă la o parte principiile și tezele pot putrezi. Și renasc numai dacă au în ele sămînța veritabilă și... teren.

TUDOR CĂTINEANU
anul V filozofie

RECENZII

Sociologie generală. Probleme-ramuri-orientări.

Sub acest titlu a apărut un nou volum de studii și articole, al cărui coordonator este prof. univ. Miron Constantinescu. Deși nu este vorba de un *tratat* sau *manual de sociologie generală*, semnatarii studiilor reunite în volum își aduc aportul la pregătirea unei atari, lucrări, mult așteptată și imperios necesară.

Volumul, de o ținută grafică ireproșabilă, condensează, în cele peste 360 de pagini, nu mai puțin de 16 studii și articole ce poartă semnătura unor bine cunoscute cadre didactice universitare sau prestigioși cercetători pe tărîmul sociologiei din țara noastră. Suita problemelor abordate se integrează, în mod fericit, în coordonatele sociologiei contemporane, care solicită, tot mai insistent, îmbinarea cercetării fundamentale cu cea aplicativă. Privite din acest punct de vedere, studiile inserate în volum pot fi grupate în două categorii după problematica lor, fără a implica, bine înțeles, anumite canoane pentru o delimitare strictă.

Într-un prim grupaj am putea încadra asemenea studii ca: *Fapte, fenomene și relații sociale*; *Marx și societatea socialistă* — ambele semnate de Miron Constantinescu; *Teoria cunoștinței sociologice* — de Haralambie Culea; *Prospectarea personalității comuniste* — de Nicolae S. Dumitru; *Individ, colectivitate, societate* — de Andrei Roth; *Funcționalismul și determinismul istoric* — de Ion Tudosescu și Aneta Busuioc. Numărul acestor preocupări cu semnificație teoretică deosebită, menite să îmbogățească patrimoniul sociologic categorial și me-

todologic, sporește prin materialele semnate de Henri H. Stahl — *Statusuri, roluri personale și personalitățile sociale*, sau de Ovidiu Bădină, care se referă la *Cîteva aspecte ale teoriei «societății industriale» și ale sociologiei industriale*. Mereu angajați în lupta de idei cu diversele puncte de vedere, mai mult sau mai puțin îndepărtate de marxism-leninism, autorii lucrării vizează, printre altele, valorificarea elementelor raționale în interesul edificiului nostru sociologic și al perspectivei lui de dezvoltare. Astfel, „păstrînd fondul acumulat pînă acum — remarcă prof. univ. Miron Constantinescu în primul său studiu amintit — care exprimă o experiență de cunoaștere socială, el poate fi completat, dezvoltat; chiar anumite noțiuni sau concepte elaborate de alți gînditori, nemarxiști, pot fi însușite în aparatul nostru conceptual, cu condiția trecerii lor prin sita concepției și sistemului nostru de gîndire“ (pag. 23).

Angajată pe un astfel de drum, lucrarea relevă preocuparea intensă a fiecărui autor, ce și-a adus contribuția la realizarea ei, de a deschide larg cîmpul vizual spre problemele de o stringentă actualitate ale sociologiei, înțeleasă ca instrument al cunoașterii și prospectării științifice. Ca atare, dese referiri la clasicii marxism-leninismului sînt doar puncte de pornire, pentru o analiză fundamentală a categoriilor sociologice, la nivelul condițiilor contemporane.

O direcție asemănătoare, sub aspect teoretic, urmează și cel de-al doilea grupaj de studii și articole incluse în acest volum, ceea ce atenuază aparența mozaicată a cărții, imprimîndu-i un caracter unitar.

Ele întregesc lucrarea prin abordarea și examinarea unor importante probleme din ramurile fundamentale ale cercetării sociologice concrete. Astfel, sînt atacate cu competență domenii ca: *Sociologia mediului educativ* — de Aculin Cazacu; *Sociologia sănătății* — de Octavian Berlogea, Octavian Neamțu, Vladimir Krasnaseschi; *Aspecte ale procesului de urbanizare a mediului rural* — de Ion Matei; *Mass-media și cultura de masă* — semnat de Haralambie Culea, precum și *Considerații sociologice despre știința politicii* — de Andor Huszár.

Chiar și din simpla enumerare a titlurilor respective rezultă că, într-adevăr, se manifestă preocupări, cu semnificație deosebită, pentru cunoașterea și organizarea mai bune a desfășurării a activității în diversele sectoare ale vieții sociale din țara noastră, iar investigația sociologică este în măsură să contribuie din plin la satisfacerea acestor cerințe. Pornind de la sarcinile trasate de Congresul al IX-lea și Conferința Națională a P.C.R. (din decembrie 1967), ca și de la realitățile țării noastre, reflectate în diverse alte documente de partid și de stat, cercetările sociologice, între care cele în discuție, aduc o contribuție meritorie și în privința modalităților de înfăptuire a politicii constructive a partidului nostru, pe linia dezvoltării multilaterale a societății socialiste (vezi, de pildă, *Procesul de urbanizare a mediului rural; Mass-media și cultura de masă* ș.a.).

Străduința spre sintetizarea experienței dobîndite de poporul nostru în construirea noii societăți și sesizarea tendințelor izvorite din transformările tumultuoase ce se succed cu repeziciune, se detașează ca o notă dominantă a lucrării, care a sporit literatura sociologică, de calitate, din România. Realizare incontestabil meritorie, volumul prezentat ar fi putut dobîndi un plus valoric, concentrînd atenția și eforturile specialiștilor asupra unui număr mai restrîns de probleme, pentru „a urca în adîncime“, cum se exprimă plastic (pag. 63) unul din semnatari.

GEORGE TOMUȚA

Observații la o monografie asupra culturii*.

1. Primul dintr-o serie anunțată, volumul recenzat propune problematica și

schema categorială a unei filozofii marxiste a culturii, confruntînd critic numeroase puncte de vedere în căutarea unor soluții noi la vechile și încă tulburătoare întrebări cu privire la valoarea, relația cultură—natură, cultură—civilizație, cultură—personalitate.

Exploatînd o vastă bibliografie (pe alocuri, poate, insuficient selectată), monografia lui Al. Tănase supune conexiunile amintite unei analize de tip raționalist-dialectic, personalitatea soluțiilor autorului circumscriindu-se astfel într-un cadru clasic deja pentru filozofia culturii.

În acest sens autorul conține filozofia culturii drept o disciplină *explicativ-sintetică*, integratoare a informațiilor despre cultură furnizate de diverse surse, o disciplină care *oferă*, totodată, o *interpretare* și deci o *înțelegere* (comprehenșiune) în profunzime a fenomenului cultural. Implicit și explicit este repudiat punctul de vedere care reduce filozofia culturii la o construcție susținută exclusiv sau aproape exclusiv de resorturile interioare ale unei personalități oricît ar fi ea de puternică, orientare subiectivistă, manifest antiștiințifică în limitele căreia afectivitatea, trăirea copleșesc rațiunea.

Textul monografiei spune limpede că, în concepția autorului, o filozofie consistentă a culturii se poate constitui numai în perimetrul circumscriș de raționalismul înnoit prin dialectică, numai pe temeiul *Weltanschauung*-ului materialist.

Din acest *Weltanschauung* derivă, în optica autorului, principiile metodologice de bază care oferă temeiurile solide pentru un discurs cuprinzător, explicativ și comprehensiv asupra culturii. Înmănunchiate sintetic aceste principii constituie ceea ce îndeobște se numește în limbaj modern *structuralismul genetic* (istorist), opus prin substanța lui atît unui *structuralism eleatic*, atemporalizant, cît și *istoricismului* — pluralism discontinuitist care absolutizează singularitatea faptului cultural.

În acest context metodologic apare clar formulată adevădă autorului la curentul înnoitor al filozofiei marxist-leniniste: „o construcție viabilă și legitimă“ (pag. 21), „o nouă fundamentare și elaborare“ (pag. 14) a filozofiei culturii e altceva decît o simplă extrapolare din principiile enunțate, e o sinteză calitativă care-și subsumează creator coordonatele metodo-

* Al. TĂNASE, *Introducere în filozofia culturii*, București, 1968

logice și informația științifică într-o viziune interpretativă sui-generis.

2. Din diverse unghiuri de vedere, toate capitolele definesc *conceptul de cultură* și aceste operații de determinare a conceptului reprezintă părțile cele mai consistente ale lucrării, marcate de contribuții personale ale autorului.

Momentele constitutive și, prin urmare, notele definitorii ale conceptului de cultură sînt, după părerea autorului, următoarele: *cunoașterea* (momentul gnoseologic), *valoarea* (momentul axiologic), *creația* (momentul demiurgic) și *generalizarea socială și asimilarea critică* sau momentul praxiologic al culturii (pag. 89).

Autorul consideră, după cum se vede, drept elemente constitutive ale culturii atît *rezultatele creației* cît și *procesul creației lor ca atare*, aspecte *teoretice* cît și *practice* ale fenomenului cultural.

Între aceste elemente, cu deosebire între *cunoaștere* și *valoare*, Al. Tănase postulează categoric și consecvent o solidaritate organică; *cunoașterea* reprezintă temelia întregii culturi. „Întotdeauna atitudinea față de lumea naturală și socială este *explicativă*, raportată la legile și însușirile acesteia, și totodată finalizator transformatoare, raportată la propriile noastre nevoi, scopuri, năzuințe. În aceasta rezidă izvorul unității dintre gnoseologic și axiologic prin care se caracterizează orice fapt de cultură” (pag. 99). Aspectul, unghiul de vedere axiologic apreciativ, valorizator al culturii se *intemeiază* (s.m.) pe aspectul ei cognitiv (pag. 89), căci cunoașterea precedă și condiționează valoarea (pag. 99). Al. Tănase concludă, consecvent postulatului adoptat, că dihotomia obiectivitate—judecări de valoare, susținută cu atîta ardore de neopozitiviști, este arbitrară și dezmințită de practica socială, cultural-artistică și științifică (pag. 51—53). O filozofie marxistă a culturii este incompatibilă, socoate autorul, cu teza autonomiei valorilor față de cunoaștere, și cu atît mai mult cu o concepție care opune și subordonează cunoașterea (deci intelectul, rațiunea) valorilor anepistemice, căci, se întreabă autorul, „pe ce se poate sprijini o valoare care se află în conflict cu adevărul?” (pag. 89). Convingerea autorului e că numai sbordonind valoarea cunoașterii evităm tentațiile iraționalismului și ne menținem în limitele unei atitudini obiective și umaniste în dezba-

terea problemelor culturii, numai astfel putem construi o teorie explicativă a culturii evitînd predominarea practicii noastre subiective (afectiv-lirice) asupra acesteia.

Abordarea de către autor a relației cultură—societate—natură, obiect al unor vechi preocupări filozofice, prilejuiește noi considerații pe marginea definirii fenomenului cultural. În esență soluția adoptată e cea clasică; luînd distanțele cuvenite față de naturalism și idealism, Al. Tănase susține că între cele trei entități există o relație dialectică, de continuitate și discontinuitate în același timp, insistînd asupra rolului esențial al societății, în speță a factorului muncă, în geneza, structurarea și dinamica vieții spirituale.

Amintesc aci și un alt element esențial al considerațiilor autorului referitoare la definiția culturii, anume acela al distincției dintre cultura *materială* și cultura *spirituală*. Mărturisesc că n-am reușit să deslușesc pînă la capăt punctul de vedere al autorului în această problemă, de bună seamă datorită complexității ei și a subtilităților la care se recurge în dezbaterea ei. Am reținut aprobativ faptul că Al. Tănase consideră pe bună dreptate inacceptabilă opoziția metafizică declarată de unii între „cultură materială” și „cultură spirituală”, insistînd argumentat asupra unității lor organice. Dincolo de precizări terminologice, mi se pare că autorul vorbind de cultură are în vedere de obicei cultura spirituală (și valorile spirituale corespunzătoare). Bunurile în care se încorporează valorile, „latura materială a culturii”, instituțiile care asigură funcționarea culturii cad în sfera civilizației.

„Civilizația este, scrie autorul, cultura *in actu*, integrată într-un sistem organizat de muncă, de trai și de gîndire. Vigoarea, trăinicia unei civilizații depind de măsura în care o societate dată dispunînd de un patrimoniu cultural mai puțin bogat, își creează sisteme de organizare și instituții corespunzătoare, cu ajutorul cărora transformă valorile culturale în fapte de viață, adică în fapte de civilizație. Căci, în ultimă analiză, civilizația nu este decît societatea care și-a asimilat și și-a integrat... valorile culturale, care-i sînt necesare.... Civilizația este dimensiunea culturală a societății sau unitatea dintre societate și cultură” (pag. 256).

3. Plăsmuirea culturală, *creația* individuală sau colectivă a *valorilor* sînt supuse

analizei de către autor, pentru a adăuga sintetic unui punct de vedere *structuralist* un al doilea, *genetic*, în explicarea și definirea culturii.

În acest context Al. Tănase formulează în lucrarea sa interesante opinii pe marginea actului creator. Creaționismul repudiat — nu există producere *ex nihilo* a ceva *absolut nou* —, creația este identificată cu actul de transfigurare și îmbogățire a realului, pe făgașul complex al determinismului și libertății, al factorilor obiectivi și subiectivi (talentul, geniul), naturali și sociali, colectivi sau individuali. Creația este „descoperirea unor posibilități pe care realitatea le conține într-o formă latentă și realizarea lor la scară umană, metamorfozarea datelor realității pe temeiul legilor acesteia, dar și a intereselor societății sau clasei respective, în conformitate cu cerințele sociale mai generale, dar și cu aspirațiile și particularitățile subiective ale creatorului“ (pag. 119). Dacă admitem că actul creator „nu este o simplă imbinare mecanică de elemente naturale, noțiuni, impresii, reprezentări etc., ci o *organizare nouă* a datelor cunoașterii, din unghiul de vedere al unui *nou conflict* între subiectiv și obiectiv, atunci creația de cultură este o funcție a talentului, iar pe cele mai înalte culmi ale sale, a geniului“ (pag. 121).

Este demnă de remarcat și poziția autorului în problema resorturilor interioare, sufletești ale creației culturale. Aceasta din urmă presupune, scrie cu dreptate Al. Tănase, „conlucrarea armonioasă a facultăților creatoare“ (pag. 134). colaborarea inteligenței și emoției, a conștientului și subconștientului (Freud este criticat dar nu anulat). Într-o viziune științifică a structurii și dinamicii subiectivității umane, subconștientul „trebuie privit ca un uriaș izvor al ineditului, ca un inepuizabil potențial al activității de creație“ (pag. 136).

Definirea structural-genetică a culturii, așa cum se conturează ea în diverse părți ale monografiei recenzate aci, reprezintă, ni se pare, o reușită și rodnică tentativă de a depăși numeroase puncte de vedere (uneori înguste) de circulație în literatura marxistă pe această temă, o formulare mai cuprinzătoare și mai sistematică a ideii de cultură, care pune în lumină — cu vădite accente de originalitate în cadrul filozofiei marxiste a culturii — unitatea sintetică a diverselor elemente

constitutive ale culturii și, în speță, a două momente fundamentale — a gno-seologicului și axiologicului.

4. În cartea tovarășului Al. Tănase se întilnesc și alte contribuții deosebit de interesante, valoroase într-o serie de probleme ale filozofiei culturii, cum ar fi relația masă—elită—personalitate, problema circulației valorilor, relația universal—național, etc. în plămuirile spirituale. Punctul de vedere al autorului în această ultimă problemă este sintetic exprimat în felul următor: „Dialectica național—universal în cultură cuprinde două aspecte indisolubil legate: pe de o parte, nu se poate ajunge la o adevărată universalitate decât trecind prin asimilarea organică... a unei spiritualități naționale, pe de altă parte, specificul național al unei culturi nu poate fi ridicat pe culmile universalității decât depășind limitele naționale, private în sens regionalist, prin asimilarea și folosirea creatoare a celor mai de seamă valori din cultura mondială.

Universalitatea, deci ridicarea naționalului pe culmile universalului, fertilizarea elementelor inedite ale specificului național prin tot ce a creat mai bun cultura mondială ca gândire, sensibilitate, normativitate, valoare — sint indici de maturizare a unei culturi... .

Marile personalități culturale își fertilizează puterile de creație printr-o dublă «îmbăiere culturală», printr-o permanentă confruntare și osmoză a valorilor naționale cu cele mondiale“ (pag. 621).

Relația dintre general-uman, național și clasic în cultură, dintre cultură de clasă, cultură de masă și cultură populară este corect explicată, întregind armonios ideile pînă acum menționate.

Substanțiale considerații sint consacrate relației dintre socialism și cultură.

În punerea, dezvoltarea și elaborarea soluțiilor problemelor de filozofia culturii, Al. Tănase pornește și se sprijină pe o foarte bogată și diversă literatură de specialitate marxistă și nemarkxistă. O vastă bibliografie filozofică, antropologică, psihologică, axiologică, sociologică etc. este antrenată în conținutul monografiei. Opera lui Spengler, A. Toynbee, L. Lavelle, R. Aron, B. Malinovski, Fr. Meril, T. Vianu, Rădulescu-Motru, L. Mumford, Lunaciarski este copios citată și judicios comentată. Autorul dă dovadă de fermitate și suplețe în același timp în disecarea și aprecierea ideologică-politică a bibliografiei utilizate, urmărind să iden-

tifice grăunțele de adevăr oriunde s-ar găsi el.

5. *Reactualizarea filozofiei culturii* într-o formă relativ sistematică, pe baza unei bogate bibliografii contemporane și în perspectiva marxism-leninismului este un merit de seamă al monografiei semnate de Al. Tănase. Admitem, împreună cu autorul, că fenomenul culturii este un obiect privilegiat al cugetării filozofice moderne și că în cadrul disciplinei filozofice marxiste e derivabilă una consacrată dimensiunii culturale a societății. În favoarea acestei opțiuni Al. Tănase a invocat numeroase considerații. Poate că pe linia marcării mai precise a zonei rezervate acestei discipline, a delimitării ei de preocupările sociologiei, antropologiei, axiologiei etc. se impune în continuare un efort susținut în vederea legitimării mai convinșătoare a unei filozofii marxiste a culturii.

ION ALUĂȘ

Tineretul și idealul moral*.

Este o interesantă lucrare de etică care își asumă dificila sarcină de a realiza unitatea dintre cercetarea teoretică și cea concretă în acest domeniu. Este un efort de a surprinde cu mijloacele și tehnicile sociologice dimensiunile și natura idealului moral al tineretului, cîmpul său de acțiune și dinamica proceselor sale contradictorii.

Această intenție decide distribuția tematică a cărții. După cum e și firesc, autorii pornesc de la abordarea teoretică a fenomenului (cap. I), continuă cu traducerea principiilor teoretice fundamentale în liniamentele metodologice în acest caz necesare (cap. II), și, în final, prezintă detaliat încercarea de a utiliza creator resursele sociologice în studierea idealului moral al tineretului din țara noastră (cap. III, IV, plus anexa).

Tema studiată își subliniază insistent actualitatea. Literatura de specialitate, chiar cea mondială, are suficiente motive să rediscute problematica vieții, idealurilor și perspectivelor vârstei tinere.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât istoria deosebit de frământată a lumii, în ultima jumătate de veac, și-a pus serios pe-

tea pe modul de a ființa, de a fi judecate și rejudgecate valorile morale.

Pentru noi studiul idealului moral al tineretului (mai ales în formula propusă de carte) are importanță deosebită, deoarece acoperă o lacună serioasă în literatura noastră de specialitate. De pe pozițiile interpretării marxiste, această carte este prima încercare, la noi, de a investiga multilateral fenomenul amintit. Cercetarea are caracter experimental și deci nu se grăbește să tragă concluzii categorice, dar ea deschide o nouă și promițătoare perspectivă de investigare pentru fiecare din domeniile vizate.

Dificultățile descifrării acestei realități nu întârzie însă să se arate chiar de la tratarea ei teoretică. Încă din lectura primelor pagini răzbate, cât de subtil și complicat este acest fenomen, în ce rețea bogată de fapte, de raporturi materiale și spirituale se manifestă și, din aceste motive, cât de greu se lasă el captat în schematismul inerent chiar și celei mai elastice teorii. Dar tocmai într-un asemenea context își dovedesc valoarea operantă unele principii metodologice marxiste, de care uzează cu succes autorii, atât pentru a contura individualitatea fenomenului cercetat, cât și pentru a dovedi modul concret și bogat în care se raportează el la contextul social istoric. Sugestiv pentru eficacitatea analizei concret-istorice, multilaterale și nuanțate, este de pildă, între altele, succesul autorilor de a distinge idealul moral al tineretului de unele fenomene foarte apropiate ca natură și cîmp de acțiune, cum sînt: idealul social și cel moral al epocii. Între consecințele cele mai însemnate ale acestor demarcații, trebuie amintit noul mod care se impune în înțelegerea vârstei tinere ca entitate în sistemul social. Cărajos și argumentat este criticată viziunea tradițională, paternalistă care vede în tineret „...doar o etapă a acumulărilor pasive în așteptarea debutului vieții active” (pag. 209). Subliniind caracterul metafizic și conservator al acestei atitudini, autorii susțin și fundamentează punctul de vedere conform căruia tineretul trebuie considerat „...drept o entitate prin excelență dinamică și activă; prin însăși esența sa, momentul tînăr este de fiecare dată un moment calitativ deosebit, iar posibilitatea obiectivă și aspirația tinerei generații — de a fi în cea mai înaltă măsură purtătoarea noului — se constituie, pe de o parte, din faptul că

**Tineretul și idealul moral*. Contribuții la cercetarea problemei, sub red. N. Bellu, Ed. Acad. R.S.R., București, 1969, 245 p.

tineretul continuă în împrejurări schimbate activitatea moștenită și, pe de altă parte, modifică vechile împrejurări printr-o activitate mereu schimbată" (pag. 209).

Printr-un asemenea mod de înțelegere a tineretului se ajunge la explicarea mai aprofundată și mai nuanțată a unor probleme ce țin de structura și dinamica socială, ca: relația obiectiv—subiectiv, succesiune și colaborare între generații, forțe motrice ale istoriei, ritm al dezvoltării sociale, interes social și personal, mijloc și scop etc.

Atitudinea critică, selectivă a vârstei tinere față de ceea ce-i transmit generațiile precedente, sugerind natura conflictuală a raporturilor dintre ele, este înțeleasă de autorii cărții lucid, științific ca moment necesar, legic al negării dialectice în istorie, ca fenomen care nu exclude colaborarea și respectul dintre generații, ci le dă un sens mai adânc și mai bogat, le subliniază contribuția la accelerarea progresului social. Și, având în vedere că, din păcate, modul paternalist se menține și în mentalitatea vieții socialiste, ca o rămășiță a trecutului, considerăm binevenite unele precizări care relevă prezența și modalitatea specifică, a conflictului în socialism, precum și rolul lui social constructiv amplificat.

În ciuda conștiinciozității și calității ei, analiza teoretică, este subordonată în această carte, investigării concrete a problemei. După cum se exprimă chiar autorii, tezele enunțate constituie doar textura metodologică, esențială a cercetării, care însă prin ceea ce este în formă inițială, nu poate fi operantă. Pentru a fi utilizabilă în situația concretă dată, e nevoie ca principiile teoretice „în sine” să fie supuse unor transformări operaționale din care să rezulte schemele, structurile de lucru, modelele și conceptele „mijlocitoare” între teoretic și empiric (pag. 210). Fără a diminua valoarea altor rezultate credem că, din partea afectată metodologic, această observație are cel mai profund sens gnoseologic și metodologic și ea trebuie reținută de fiecare dintre cei ce întreprind asemenea cercetări.

De aici, credem, primește înțelesuri mai adânci și mai bogate avertismentul cu care începe lucrarea: „Sintem la început, deși reluăm o temă milenară” (pag. 5).

E un început anevoios și cu multe

riscuri. Este începutul care sondează posibilitățile, care sapă albia cercetărilor concrete, pe viu a idealului moral al vârstei tinere. Unele concepte ca: relație, lucru, utilitarism, consecvența față de ideal etc., vin în sprijinul trecerii corecte de la planul teoretic la planul faptic al lucrurilor. Jaloarele metodologice ajută la fixarea cercetării concrete în sfera procesului muncii, în care se află rădăcinile cele mai adânci, aspectele manifestării și finalizării fundamentale ale idealului moral al tineretului nostru socialist. În procesul muncii coexistă stimulii atitudinii consecvente și realiste față de idealul moral, cu elementele dezidealizării, cu mijloacele compensatorii subiective, fiecare cu valoarea și limitele lui. Fenomen prezent la toate nivelele vieții tinerului, legat intim de subiectivitatea sa, dar, în același timp, și de existența obiectivă, cu cauze și consecințe derutant de subtile, uneori foarte discret manifestate, dinamic și contradictoriu ca orice realitate, idealul moral al tinerei generații ar avea discutabile șanse de oglindire fidelă dacă ne-am aventura să-l studiem global. Delimitarea studierii lui în câmpul muncii, în ciuda unei aparente simplificări, este cu atât mai binevenită, cu cât, la noi cercetarea de față efectuează începutul în condițiile inexistenței unei teorii a celor mai adecvate procedee pentru cercetarea concretă a fenomenului moral, și mai ales la vîrsta tină (pag. 211). Orientarea investigației spre laturi mai puține și fundamentale de manifestare a idealului moral, deschid perspective și pentru cercetarea viitoare a celorlalte aspecte ale ființării lui.

Argumentul cel mai solid și concludent în favoarea acestei selectări îl constituie, însă, datele cercetării concrete propriu-zise. Cu răbdare și spirit critic foarte fin sînt analizate, pas cu pas, rezultatele adaptării mijloacelor sociologice existente la surprinderea idealului moral (tipologii, scări de atitudine sau de opinie, corelații simple sau complexe, scoruri etc.), arătîndu-se de fiecare dată plusul de cunoaștere față de teoria „pură”. Dar, în același timp, sînt semnalate de autori, cu multă responsabilitate, dificultățile acestei adevări și, mai ales, obstacolele legate de efortul îmbogățirii arsenalului cu concepte, metode și tehnici noi, absolut necesare cuantificării și analizei calitative, capabile să surprindă

nuanțele cele mai fine și specifice ale fenomenului vizat care, cu posibilitățile existente, adeseori scapă cercetătorului

Temeinicia acestei observații este sprijinită în primul rînd de rezervele explicite ale autorilor față de unele date ale terenului sau față de unele rezultate prea distorsionate ale prelucrării lor. În al doilea rînd insuficiența metodelor și tehnicilor actuale poate fi observată și din compararea bogăției și fineței nuanțelor, rezultate din analiza teoretică a fenomenului, cu rezultatele cercetării lui concrete, uneori nepermis de simplificatoare, conținînd tentativa de a împinge interpretarea spre poziții extremiste, ne-realiste (ori prea optimiste, ori prea pesimiste). În aceste cazuri sînt necesare corectivele analizei teoretice și cele aduse de repetarea investigației concrete. De aceea, pe bună dreptate, autorii nu se grăbesc să tragă din această primă încercare concluzii categorice despre manifestarea efectivă a idealului moral la tineret sau despre eficiența tehnicilor și metodelor aplicate. Categoriică este numai invitația lor la repetarea și amplificarea acestei prime experiențe, la încercarea de a sonda posibilitățile altor mijloace și procedee neîncercate și nepuse în discuție aici. Și, așa cum conchid autorii ei, datoria cărții este împlinită chiar și cu aceste rezerve.

Cartea are merite deosebite, de a fi pus la ordinea zilei și de a fi dovedit legitimă cercetarea idealului moral al tineretului, în calitatea sa de fenomen social distinct și cu rol însemnat în structura și dinamica socială.

După o curajoasă și complexă redis-cutare teoretică a problemei din optica cugetării marxiste, care schimbă viziunea asupra a ceea ce este vîrsta tînără și idealul său moral, colectivul de autori întreprinde o muncă anevoioasă, plină de riscuri și greutate, de a surprinde aspirațiile morale ale tinerilor în manifestarea lor vie.

Subordonat acestui scop, ei realizează un început promițător în sudarea teoriei cu practica, a cercetării etice cu cea sociologică concretă, aducînd un plus de cunoaștere incontestabil pentru fiecare din aceste tărîmuri, deschizînd o perspectivă nouă și promițătoare în sociologia românească.

Lucrarea are meritul deosebit de a fi acoperit o lacună serioasă în literatura noastră de specialitate și de a fi răspuns

unor cerințe de investigație științifică, intim legate de procesele actuale și specifice ale vieții socialiste.

La meritele cărții putem releva, în încheiere, optimismul care se degajă în ciuda sobrietății ei științifice și a dificultăților discutate. Optimism prezent în două sensuri, acela al încrederii în forța și viitorul tineretului și al idealului său moral, și acela al încrederii în succesele, chiar anevoioase și eventual mai tîrzii, ale investigații științifice.

LIGIA IRIMIE

O imagine contemporană despre Petre Andrei*.

Savant remarcabil, spirit enciclopedic, cu un larg orizont filozofic, Petre Andrei reprezintă una din figurile proeminente ale sociologiei românești. În virtutea acestui fapt, apariția monografiei lui M. Măciu se înscrie ca un act de justiție culturală, care restituie generațiile actuale într-o interpretare personală o operă de certă valoare.

Fiindcă nu există lectură „nevinovată”, să precizăm de la început lectura operii lui Petre Andrei de care se face „vinovat” Mircea Măciu. Pe scurt, e vorba de o citire clasic-marxistă a unei doctrine sociologice. Precizăm imediat că autorul monografiei pune accentul pe folosirea elastică, nuanțată a rețelei categoriale marxiste în descifrarea și interpretarea opereii gînditorului român.

Acceptînd exigențele unei atari lecturi, primul demers, genético-istoric, al autorului urmărește stabilirea relației organice dintre coordonatele ideologico-morale ale concepției sociologului ieșean și cadrul social în care s-au plămădit ele. Pentru cel care cunoaște opera acestei nobile figuri a învățămîntului nostru universitar care a fost și rămîne P. Andrei, devine rapid limpede faptul că tînărul cercetător bucureștean duce cu bine la capăt această întreprindere. Mai mult, realizînd-o, M. Măciu convinge cititorul că P. Andrei, privit în această latură a personalității sale, merită cu prisosință să i se consacre o monografie, merită să rămînă în conștiința generațiilor actuale sau care vor veni. Merită, ne spune textul cărții recenzate, deoarece

* Mircea Măciu, *Sociologia lui Petre Andrei*. București, Editura Politică, 1969.

în climatul ideologic-politic al României unificate, brăzdate de adinci contradicții, în căutarea noilor drumuri de urmat, P. Andrei, parcurgînd un proces de clarificare interioară, a optat pentru demnitatea națională de pe pozițiile stîngii democratic-liberale, în opoziție declarată și consecventă cu totalitarismul de inspirație fascistă. În *limitele* practicii și a ideilor sale social-politice, P. Andrei a militat pentru un stil de viață, individual și colectiv, axat pe *adevăr* și pe valorile morale de echitate, libertate, egalitate. Descoperirea și promovarea adevărului științific, pregătirea generațiilor tinere în spiritul științei și umanismului sint, remarcă M. Măciu, coordonate majore ale operei și vieții savantului român.

Există și alte rațiuni justificatoare a gestului lui M. Măciu. Intemeiat pe o informație enciclopedică, P. Andrei promovează o orientare de orizont larg și nivel teoretic ridicat în sociologie, în condițiile în care empirismul și scepticismul aduceau prejudicii însemnate acestei ramuri noi a cunoașterii umane.

Pentru a explica și demonstra această caracterizare de ansamblu M. Măciu, concretizînd *imaginea* lui Petre Andrei creionată în primul capitol, ne duce, în cel de al doilea, spre resorturile *filozofico-axiologice* care au susținut orientarea generală a operei acestuia.

La acest al doilea nivel al analizei, Măciu adaugă instrumentului sociologic pe cel filozofic din arsenalul metodologiei marxiste. Conexate, cele două instrumente permit autorului stabilirea, uneori poate prea rapidă și sumară, a liniilor de demarcație între diversele piese componente ale întregului și funcționalitatea lor mai mult sau mai puțin organică în cadrul acestuia.

M. Măciu înscrie corect *Weltanschauung*-ul sociologului ieșean în perimetrul raționalismului idealist, fără să atribuie lui P. Andrei o sistematizare conceptuală a punctelor sale de vedere împinsă suficient de departe.

Armătura filozofică folosită de P. Andrei era destinată, pe de o parte, să susțină, în opoziție cu concepțiile agnostico-sceptice, posibilitatea cunoașterii obiective a realității umane, deci a *științei* despre societate, și să determine *tipul, particularitățile* acestei științe. Pe de altă parte, ne spune monografia recenzată, perspectiva raționalistă adoptată

de savantul român, servea drept suport justificativ al opțiunilor, angajării sale social-politice. Această perspectivă a fost insistent recomandată de către P. Andrei tineretului universitar, tineret supus în acea perioadă presiunilor și tentațiilor unor viziuni iraționaliste asupra lumii, de nuanțe variate, de la cele de inspirație vitalistă pînă la altele configurate de un spiritualism misticizant.

Pornind de la aceste coordonate filozofico-axiologice ale operei lui P. Andrei, M. Măciu restrînge, adîncind în continuare cîmpul analizei sale, discuția la ceea ce am putea numi *filozofia socială* sau teoria sociologică de nivel filozofic a profesorului ieșean.

La acest al treilea nivel al investigației sale, M. Măciu acordă un spațiu însemnat analizei conceptului de *determinism* în expresia lui socio-umană în concepția lui P. Andrei și viziuni *integraliste* imanente acesteia. Pe coordonatele *determinismului* și *integralismului* P. Andrei se întîlnește în multe puncte cu filozofia socială marxistă, fapt relevat în monografie. Intenția programatică a lui P. Andrei de a evita îngustimea monofactorialismului în explicarea societății îl poartă spre o conceptualizare de tip dialectic, menită să dea seama de complexitatea conexiunilor interne ale totalității sociale, a relației dintre factorii obiectivi și subiectivi, culturali, naturali, tehnici, instituționali, dintre cauzalitate și scopuri etc., în devenirea socială. Pe acest fond conceptual se reliefează în monografie înțelegerea adecvată a lui P. Andrei a raportului dintre *teorie* și *empirie* în sociologie, observațiile critice, consistente și convingătoare formulate de el la adresa empirismului și factorografie. Însă Petre Andrei ezită, sau se oprește, credem, pe drum, între o soluție sintetic-dialectică și una ușor eclectică în așfinirea integralității și determinismului social. Această soluție în opera sociologului ieșean este sesizată și de M. Măciu. Monografia surprinde exact o anumită inconsecvență în concepția integralist-determinismului a lui P. Andrei: acesta, postulînd autonomia calitativă, prioritatea determinațională a *totalității* în raport cu elementele constitutive ale întregului social, înclină spre monofactorialism de alură idealistă, văzînd în *voiața socială* (idee preluată de la D. Gusti) nucleul organizator, determinant al întregii vieți sociale.

În elaborarea fundamentelor filozofice ale concepției sale, P. Andrei ajunge deci numai parțial la o sinteză, aceasta fiind grevată de ezitări eclecticice. Putem bănuși că dacă viața lui n-ar fi fost curmată în plin avînt creator, această sinteză ar fi cîștigat în consistență. E de precizat că și în forma în care ne-a fost lăsată moștenire, opțiunea filozofică a lui P. Andrei se delimitează clar, așa cum am spus, de toate curentele iraționaliste, mistice care perverteau spiritul științific și etic al omului. Și asupra acestei dimensiuni raționalist-umaniste din opera andreiană insistă justificat M. Măciu.

De la nivelul filozofic, abordat sistematic în capitolul al II-lea, dar difuz prezent în întreaga monografie, M. Măciu trece la un al patrulea nivel (cu deosebire în capitolele III și IV) la care realizează propriu-zis analiza articulațiilor *sociologice* ale operei lui P. Andrei. *Imagina sociologului* P. Andrei cîștigă astfel substanțial în concretitudine, în bogăția și diversitatea determinațiilor. Rînd pe rînd sînt analizate și interpretate categoriile sociologice de individ, societate, comunitate, structură, evoluție, personalitate, și relațiile dintre ele, așa cum apar ele în formula propusă de P. Andrei. Pe larg este expusă concepția acestuia cu privire la obiectul sociologiei, la raportul dintre sociologie și filozofie, dintre sociologie și alte discipline socio-umane, cu privire la anumite ramuri ale sociologiei (sociologia valorii, sociologia cunoașterii etc.).

Pornind de la premisele ei integralist-deterministe, M. Măciu evidențiază faptul că, în peisajul sociologic al României interbelice, opera lui P. Andrei se distinge prin altitudine teoretică, prin accentul tare pus pe problemele logice, epistemologice și metodologice ale științei sociale, delimitîndu-se ferm de empirism. În acest sens M. Măciu pune în lumină unitatea ce există în opera lui P. Andrei între filozofie, axiologie și sociologie.

Sprînjinită pe o bogată și variată bibliografie românească și străină, monografia lui M. Măciu izbutește să reliefeze în chip pregnant și pe mai multe planuri personalitatea gînditorului român în contextul social și cultural din prima jumătate a secolului nostru.

Ceea ce impresionează în mod deosebit cititorul monografiei este caldă simpatie a autorului pentru savantul și

omul Petre Andrei, simpatie care se degajă din fiecare pagină a cărții. Ea inspiră lui M. Măciu grija de a identifica în opera sociologului ieșean elementul valoric chiar și în cele mai suave forme, în vederea asimilării și perpetuării lui în și prin gîndirea sociologică românească actuală.

ION ALUAȘ

Reflecția sociologică despre știință*.

O fericită inițiativă a Editurii Politice a pus la dispoziția celor interesați de o problemă de mare actualitate — sînt mulți și tot mai mulți aceștia, la noi ca și în altă parte — traducerea românească a recentei cărți (anul de apariție al originalului: 1968) a savantului sovietic G. N. Volkov despre sociologia științei.

Că știința însăși poate și trebuie să devină obiectul studiului științific, că trebuie să-și aplice mijloacele și metodele asupra propriei sale evoluții, este azi unanim recunoscut. *Scientica* s-a afirmat drept o disciplină importantă, tot mai intens cultivată; o seamă de volume, culegeri de articole și studii — originale și traduceri — au apărut pînă acum și la noi în acest domeniu. De fapt, *scientica* e o disciplină complexă, care s-a născut și se dezvoltă prin cooperarea unor specialiști de diferite formații, capabili de a aborda probleme de organizare și conducere, probleme psihologice, filozofice etc. Ni se pare justă și de reținut ideea de la care pornesc toate considerațiile autorului de a cărui carte se ocupă aceste rînduri: nucleul științific îl constituie, inevitabil, problemele *sociologice* ale științei (p. 5), adică problemele relațiilor reciproce dintre știință și societate, ale condiționării sociale complexe, la diferite nivele, a activității științifice și ale consecințelor sociale, nu mai puțin complexe, ale acestora din urmă. Iar faptul că aceste probleme se ridică tocmai în epoca noastră în prim-planul actualității științifice constituie, cum rezultă din bogata argumentație a autorului, o trăsătură a *revoluției științifice* contemporane. Dis-

G. N. Volkov, *Sociologia științei*. Eșeu sociologic despre activitatea științifică-tehnică, Editura Politică, București, 1969, 336 pag.

ungind-o de revoluțiile în științe — pe care le privește drept schimbări radicale ale reprezentărilor existente într-un domeniu dat al cunoștințelor — autorul înțelege prin revoluția științifică contemporană tocmai ansamblul schimbărilor în sfera relațiilor dintre știință și societate, cuprinzând creșterea enormă a rolului social al științei, lichidarea barierelor dintre știință și producție, etc. (p. 247).

Înscriindu-se în domeniul vizat printru puținele lucrări de asemenea proporții care circulă în literatura mondială în general, în ceea ce orientare marxistă în particular, cartea lui G. N. Volkov oferă cititorului prilejul familiarizării cu complexitatea problemelor ridicate de studiul relațiilor dintre știință și societate. Autorul citează și comentează multe date privitoare la cei mai semnificativi indici ai dezvoltării științei în epoca noastră, cu privire la ritmurile și sensul în care evoluează aceștia în țări cu sisteme social-economice și nivele de dezvoltare tehnico-economică diferite; nu prezintă însă — spre regretul cititorului — date rezultate din cercetări proprii. Desigur, formula eseului sociologic, adoptat de autor — și indicată explicit în subtitlul volumului — își are justificarea și avantajele sale; are însă și dezavantajul că îndrumă reflecția sociologică pe o cale speculativă, lipsind-o de suportul datelor empirice sistematic adunate, prelucrate și interpretate. De aici și caracterul mai puțin convingător al unor articulații ale raționamentelor autorului în critica părerilor unor preopinienți, critică întemeiată mai mult pe deducții decât pe argumentele faptelor.

O mare parte a cărții este consacrată problemelor tehnicii, muncii, activității productive în general, adică unor probleme adiacente față de tema propriu-zisă a lucrării. Totodată, autorul emite o seamă de păreri interesante și fructuoase cu privire la relațiile reciproce dintre știință și tehnică, printre care semnalăm cele despre influența mijlocită, dar de importanță primordială, a cercetărilor fundamentale, deschizătoare de perspective noi, asupra dezvoltării generale a producției și a mișcării sociale în ansamblu. Semnalăm de asemenea considerațiile, ce ni se par originale și interesante, cu privire la corelația dintre diferențiere și integrare în științele contemporane, cu privire la rolul direct

integrator al unor noi discipline ce se constituie ca rezultat al specializării la nivelul actual.

ANDREI ROTH

Cotidianul în oglinda teoriei*.

Critica vieții cotidiene este titlul generic al unor lucrări a căror publicare a început printr-un prim volum apărut în 1946, a continuat cu cel de-al doilea în 1963 și apoi cu cartea prezentă ce va fi urmată, probabil, de altele. Filozoful și sociologul francez se apleacă deci cu perseverență asupra problemelor vieții cotidiene; insistențele sale au contribuit, în mare măsură, la încetățenirea categoriei *cotidianului* în arsenalul noțional-terminologic al sociologiei contemporane.

Eseul sociologico-filozofic cultivat de Henri Lefebvre este de factură prin excelență critică la adresa societății cunoscute de el. Stilul său de gândire este înrudit în esență, ni se pare, cu cel al lui Herbert Marcuse: o critică totdeauna spirituală, uneori pertinentă, deseori oprită la jumătatea drumului, mai mult preocupată de sesizarea problemelor decât de cercetarea modalităților și posibilităților de soluționare a lor. Modul nesistematic al desfășurării ideilor accentuează caracterul impresionist al acestei critici la Lefebvre, adăugându-i o nuanță de facilitate.

Cotidianul este un reziduu și un produs al ansamblului social, spune Lefebvre (p. 66); „societatea” trebuie cunoscută pornindu-se de la cotidian, adică de la modul de viață comun al oamenilor, situind totodată cotidianul în *global* (statul, tehnica și tehnicitatea, cultura sau descompunerea culturii) (p. 59). Procedind astfel, se va ajunge la o mai bună definire a societății, căci se va pătrunde în adîncimea ei, afirmă autorul. Vom adăuga însă că justificarea teoretică a unui asemenea demers ni se pare îndoielnică, căci el înseamnă, de fapt, răsturnarea raportului dintre aspectele macrostructurale și cele microstructurale ale structurii și dinamicii sociale, ridicarea pe prim plan a aspectelor vieții nemijlocite a indivizilor, din care *nu rezultă* structura și

* Henri Lefebvre, *La vie quotidienne dans le monde moderne*, Éditions Gallimard, 1968.

dinamica globală a societății. Prin urmare, dacă necesitatea cercetării sociologice a vieții cotidiene ni se pare a fi în afara oricărei discuții, orientarea metodologică propusă de autor — a ajunge la societatea globală pornind de la viața cotidiană — o socotim, dimpotrivă, neaducătoare de lumină.

Cotidianul ca fapt aparte al vieții sociale e un produs al capitalismului, arată autorul (pp. 60—61), căci numai această orînduire i-a răpit vieții de toate zilele stilul său specific; înainte, proza lumii nu se separase de poezia ei. Cotidianul drept caracteristică a modului de viață în capitalism apare deci ca rezultat al standardizării ce cuprinde, treptat, lucrurile — bunurile de consum, obiceiurile și distracțiile — consumul timpului liber, într-un cuvînt reprezintă consecința alienatoare a producției de masă, consumului de masă, omnipotenței mijloacelor comunicațiilor de masă. Depersonalizarea în masă a indivizilor, birocrațismul — „societatea birocratică a consumației dirijate“ (p. 117) —, constituie principalele ținte ale săgeților critice ale autorului, iar aceste săgeți, trebuie s-o spunem, își lovesc tinta în plin.

ANDREI ROTH

Egy értékes marxista tudásszociológiai munka*.

Nemrég jelent meg magyar fordításban Jerzy J. Wiatr lengyel szociológus polémikus esszé-sorozata, amely korunk szellemi és politikai életének fontos kérdésével, az ideológiával foglalkozik.

A szerző három egymással összefüggő téma köré csoportosítja mondanivalóját: a „dezideologizálás“ — irodalmibb megfogalmazásban az „ideológiák korának alkonya“ — elméletének a bírálata, az ideológia fogalma és az ideológia társadalmi jelentősége köré.

Wiatr alaptalanként visszautasítja számos mai polgári társadalomkutató ideológiaiellenességét. Következtetése gazdag elméleti anyagra támaszkodik. Elsősorban a mai polgári gondolkodás rangos képviselőivel foglalkozik: R. Aron, Daniel

Bell, D. Lawrence, S. M. Lipset és mások elméletével. Mindig a főbb összefüggéseket keresi, és a „dezideologizálás“ kérdését a vizsgált szociológusok alapvető társadalomelméletéből kiindulva mérleget. A lengyel szerző szerint, ha nem is mindig nyíltan, csaknem mindegyik a kommunista ideológia alkonyát bizonygatja.

Ezt az elméleti fejtegetést kiegészíti a mű talán legérdekesebb része, ahol szerző a tényeket és a konkrét szociológiai kutatások eredményeit elemezve ki-domborítja, hogy a legfejlettebb tőkés országokban is — intézményes és cselekvésbeli szinten egyaránt — tovább él az ideológia és az ideológiai megosztottság.

A könyv központi kérdése kétségtelenül az ideológia meghatározása. Ebből a szempontból elemzi Marx életművét és szövegek alapján bizonyítja, hogy Marx és Engels nemcsak a fiatalkori művekben értelmezte az ideológiát hamis tudatként. A ma használatos ideológia-fogalmunk Leninről származik.

Wiatr ismerteti Arne Naess tipológiáját, melyet a norvég szociológus az ideológiának a társadalomtudományokban előforduló meghatározásai elemzéséből kiindulva dolgozott ki. Nehézsége miatt ezt a már „klasszikussá“ vált tipológiát kifogásolja. A lengyel szerző is megkísérli az ideológia-fogalmak osztályozását. Eltekint a másodrendű árnyalati különbségektől és az alapvető eltérésekre összpontosítja figyelmét. Az „ideológia“-meghatározások három csoportját feltételezi: a genetikai, strukturális és funkcionális megközelítést. Elemzi a meghatározási típusokból fakadó következtetéseket és vitatkozva fejt ki saját álláspontját.

A szerző elutasítja azokat a felfogásokat, melyek passzív, leíró nézetrendszerként kezelik az ideológiát. Hangsúlyozza, hogy a megismerő és értékelő mozzanat minden ideológiában sajátos egészszé ötvöződik. Az értékelő mozzanat az ideológia és a gyakorlat összefüggéséből ered. Mivel Wiatr szerint az ideológiák megkülönböztető jegye, hogy társadalmi osztályokat, csoportokat, politikai mozgalmakat szolgálnak tevékenységük megalapozása és igazolásaként, ezért a néhány genetikai és strukturális elemmel kiegészített funkcionális jellegű meghatározást tartja különösen használhatónak. Ennek alapján próbálja elhatárolni — néhol kissé mesterkéltén — az ideológiát a tár-

* Jerzy J. Wiatr, *Czy zmierzch ery Ideologii?* Varsó, Książka i Wiedza, 1968; magyarul: *Az "ideológia alkonya"?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

sadalmi tudás más jelenségeitől. A lengyel szociológus nagy gondot fordít az ideológia funkcióinak elemzésére, hiszen éppen ezek révén válhatnak az osztály-meghatározottságú gondolatrendszerek a csoporttevékenység szellemi támaszává. Szerinte az ideológia mindenekelőtt közösségérzetet ad a csoportnak, hozzájárul tartósságához, racionalizálja és kidolgozza a cselekvés tudatos programját.

Wiatrnek igaza van, amikor kiemeli az ideológia gyakorlati jelentőségét. A funkcionális tényező előtérbe helyezésének azonban nem szabad elkendőznie azt a tényt, hogy az osztályok társadalmi helyzete határozza meg gyakorlatuk célját és társadalomalakító tevékenységük mélységét is, tehát az objektív helyzet és a cselekvés dialektikus együttese teremtheti meg bizonyos fajta ideológiák kialakulásának esélyeit és hatékonyságát.

SZEGŐ KATALIN

O antologie a sociologiei austriece contemporane*

Apariție recentă, masiva culegere de studii pe care o vizează rindurile de față oferă o imagine reprezentativă a situației actuale a mișcării sociologice din Austria, a forțelor teoretice de care dispune, a principalelor direcții de cercetare și a rezultatelor obținute în deceniile de după cel de-al doilea război mondial.

Un interesant articol introductiv al profesorului Leopold Rosenmayr poartă titlul *Sociologia azi și mine* și subtitlul *Incercare de determinare a sociologiei austriece prin istoria ei și prin șansele sale de viitor*. Sociologia tinde să devină universală, arată autorul; pe măsură ce dobândește statut științific, valabilitatea aserțiunilor ei depășește granițele naționale. Cu toate acestea, mișcarea sociologică se dezvoltă în condiții diferite în fiecare țară și aceste condiții continuă să o influențeze cu însemnată pondere, oglindindu-se în particularități de neocolit. Tradițiile de cercetare, școlile existente sau absente și problematica socială specifică fac ca sociologia să se dezvolte pe căi specifice.

Soziologie Forschung in Österreich-Methoden, Theoretische Konzepte, Praktische Verwertung, Herausgegeben von Leopold Rosenmayr - Sigurd Höllinger, 1969, Verlag Hermann Böhlau Nachf., Wien-Köln-Graz, 631 pag.

Autorul analizează particularitățile istorice ale dezvoltării gândirii și cercetării sociologice în Austria, neuitând să amintească, printre trăsăturile ce-i caracterizează mișcarea actuală, situația geografică a Austriei între țările socialiste ale centrului și estului Europei și cele occidentale, influența ce se exercită asupra ei prin problematicile și modurile de gândire sociologică provenite din cele două direcții. Reflectând asupra sarcinilor și posibilităților, „șanselor” prezente și viitoare ale sociologiei în Austria, autorul previne asupra erorilor cuprinse atât în așteptările exagerate (*Über-Erwartungen*) cât și în teama de ea sau subaprecierea ei. Fără a putea oferi de pe acum soluții pentru orice fel de problemă socială, sociologia, profesionalizându-se tot mai mult, are și va avea tot mai multe rezultate aplicabile; dincolo de acestea însă, valoarea ei pentru societate constă în contribuția pe care o aduce la limpezirea conștiinței de sine a societății, la luminarea problemelor de perspectivă și de ansamblu a evoluției sociale.

Studiile cuprinse în volum se grupează în cinci diviziuni. Prima — și cea mai interesantă, din unghiul de vedere al subsemnatului — cuprinde 10 lucrări consacrate sociologiei însăși, sociologiei sociologiei. Dintre acestea, remarcăm în mod deosebit pe cele semnate de cunoscutul sociolog american Paul F. Lazarsfeld — care-și onorează prin această contribuție țara de origine — intitulată *Despre utilitatea sociologiei*, de Leopold Rosenmayr despre *Instituționalizarea cercetării sociologice în Austria*, de Sigurd Höllinger despre aprecierea lucrărilor de sociologie și de Sophie Schmitz despre studenții în sociologie și despre profesia de sociolog. Partea a doua conține lucrări despre structuri social-teritoriale, cea de-a treia studii în domeniul politicii, cu deosebire cercetări de opinie și atitudine politică, partea a patra e consacrată investigațiilor de sociologie a tineretului și educației, iar în partea a cincea sînt inserate cîteva studii despre asistența socială și medicală.

O diviziune finală a volumului cuprinde bibliografia completă a lucrărilor sociologice austriece de la 1950 încôace: cărți și broșuri, studii publicate în volume și reviste, dări de seamă despre cercetări și disertații nepublicate.

ANDREI ROTH

Bilanț și punct de plecare.

Organizat de unități științifice prestigioase*, conduse de profesorul universitar Miron Constantinescu și conferențiarul universitar Octavian Berlogea, *Simpozionul de sociologie* din iunie 1969 a prilejuit abordarea și dezbaterăa unei game variate de teze metodologice, procedurale și tehnice utilizate în investigațiile de teren din țara noastră.

Organizatorii au formulat limpede și au comunicat din timp celor susceptibili de a participa la o atare manifestare științifică ideile directe care au inspirat-o: analiza-bilanț a tehnicilor și procedeele utilizate de specialiștii noștri în cercetările sociale, în scopul posibilei definiri și atestări a celor mai eficiente dintre acestea din punctul de vedere al rigorii, operativității și economicității lor și din acela al adecvării lor la structura socială și mijloacele de investigație din România.

Astfel conceput, simpozionul era destinat, potrivit intențiilor programatice ale inițiatorilor, să devină el însuși o experiență sociologică utilă nu numai cercetării nemijlocite, dar și forurilor de organizare, decizie și dirijare a activității științifice.

Participând, prin forța împrejurărilor, doar la o parte a lucrărilor simpozionului, cunoscând deci parțial comunicările și discuțiile, ne e imposibil să apreciem exhaustiv și întemeiat măsura în care

dezbaterile au satisfăcut exigențele programatice ale organizatorilor. Pentru o astfel de apreciere prilejul cel mai nimerit va fi lectura volumului ce urmează să apară, vorum ce va oglindi lucrările simpozionului.

Deocamdată, pe baza *audierii* sau *lecturii* unei părți din totalul intervențiilor, putem consemna circumspect câteva constatări și impresii.

E de remarcat mai întâi că la acest forum național în problemele metodologiei și tehnicilor de investigație sociologică a participat un număr însemnat de cercetători (peste 150) din diverse domenii (sociologie, economie, psihologie, medicină, statistică, matematică, etc.), cu cca 115 comunicări, creîndu-se astfel posibilitatea unui util schimb de păreri pe un larg registru problematic între specialiști cu profiluri diferite.

Lucrările simpozionului s-au desfășurat în ședințe plene și pe secții. Secția I (Metodologie generală) a cuprins comunicări privitoare la analiza funcțională, analiza cauzală, metoda și analiza structurală, considerații generale, metodologii complexe, istoric al metodologiei. Atît comunicările cit și dezbaterile au trecut în revistă și au supus analizei o serie de tehnici și metode adecvate pentru cercetarea diferitelor aspecte ale vieții sociale.

Secția II a grupat 35 comunicări care au dezbătut probleme mai concrete și au înfățișat rezultate sau puncte de vedere cu privire la experiment, procedee experimentale, experimente de teren,

---

*Forurile organizatoare ale simpozionului au fost Universitatea din București (Catedra de sociologie și Laboratorul sociologic) și Institutul de expertiză și recuperare a capacității de muncă.

teste, observația directă, chestionar prin corespondență, anchetă socială, interviu colectiv etc. Uneori comunicările, multe elaborate în colectiv, au abordat probleme de o importanță deosebită pentru cercetarea sociologică, aducând precizări esențiale sau făcând diferențieri subtile între unele aspecte abordate prin aceleași metode sau între procedee de investigație înrudite (înregistrare și autoînregistrare etc.).

Secția III a dezbătut probleme teoretice de matematizare: matematici, statistică, sociometrie, metoda nomogramelor funcționale, sociogramă, profesiogramă etc. Cele 35 comunicări ale secției s-au caracterizat mai ales prin cercetarea și aplicarea unor metode și tehnici de studiu menite să ridice valoarea rezultatelor, să confere un caracter cât mai științific concluziilor obținute. Aplicate la domenii foarte variate (minerit, sănătate, asistență socială, relații profesori-elevi etc.), aceste tehnici demonstrează creșterea exigenței nu numai în stringerea unor date, ci și în prelucrarea și interpretarea lor. Comunicările acestei secții, ca și a celorlalte două de altfel, ilustrează convingător ideea că în multitudinea fenomenelor abordabile prin tehnici riguroase există o serie de elemente comune care se evidențiază printr-o cercetare multidisciplinară și pe care interpretarea marxistă le pune în lumină.

*

Ceea ce a apărut evident, ca o notă generală și esențială a multor cercetări, și ceea ce au subliniat uneori și discuțiile în secții a fost ideea posibilității modelării unor fenomene dinamice și a necesității interpretării lor printr-o prismă mai largă și în funcție de numeroasele determinante care acționează în cazurile respective.

Atât comunicările cât și discuțiile au

reușit să particularizeze anumite fenomene, să rețină unele esențe, să sublinieze exigențele unei investigații riguroase și să demonstreze convingător superioritatea rezultatelor unor cercetări obținute cu o metodologie bine pusă la punct și verificată după canoane științifice.

Dând de gândit tuturor, stimulând spiritul de investigație, ridicând ștacheta cercetării sociologice, militând pentru o abordare interdisciplinară a fenomenelor sociale de mare complexitate și câteodată uluitoare de maleabile, simpozionul a generat o atitudine exigentă față de problemele cercetării. El a dovedit că o gândire colectivă, mobilizată și orientată pe câteva direcții precise, poate jalona prospectiv cercetarea într-un domeniu sau altul, poate sugera soluții, poate corecta și îmbogăți concluzii insuficient fundamentate și poate arăta necesitatea și importanța sprijinirii unor măsuri organizatorice legislative etc. pe datele cercetării științifice.

Sediința de închidere a venit să puncteze câștigul manifestării, să facă un bilanț al celor trei zile de lucru și să schițeze câteva perspective mobilizatoare pentru cercetarea sociologică viitoare.

Fără a supraevalua însemnătatea evenimentului, organizatorii ei au semnalat și ceea ce ar fi putut fi mai bine, ceea ce ar trebui să ne rețină pe viitor atenția și ceea ce constituie, în mod obișnuit, dificultăți în programarea și desfășurarea unor astfel de manifestări. Bogăția și varietatea manifestărilor sociologice nu trebuie să sacrifice calitatea, au conchis organizatorii.

Făcând acest bilanț provizoriu, considerăm că majoritatea comunicărilor au pledat pentru *știință, exigență, calitate* — cuvinte care ar putea fi înscrise pe frontispiciul simpozionului.

DUMITRU SALADE și ION ALUĂȘ

E R A T Ă

<i>Pag.</i>	<i>Rînd</i>	<i>In loc de:</i>	<i>Se va citi:</i>
37	6	încă	însă
135	12, col. 1	derivabilă	dezirabilă
137	22, col. 2	generațiile	generațiilor

(Sociologia 1970)

În cel de al XV-lea an de apariție (1970) *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* cuprinde seriile:

matematică—mecanică (2 fascicule);
fizică (2 fascicule);
chimie (2 fascicule);
geologie—mineralogie (2 fascicule);
geografie (2 fascicule);
biologie (2 fascicule);
filozofie;
sociologie;
științe economice (2 fascicule);
psihologie—pedagogie;
științe juridice;
istorie (2 fascicule);
lingvistică—literatură (2 fascicule).

На XV году издания (1970) *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* выходит следующими сериями:

математика—механика (2 выпуска);
физика (2 выпуска);
химия (2 выпуска);
геология—минералогия (2 выпуска);
география (2 выпуска);
биология (2 выпуска);
философия;
социология;
экономические науки (2 выпуска);
психология—педагогика;
юридические науки;
история (2 выпуска);
языкознание—литературоведение (2 выпуска).

Dans leur XV-me année de publication (1970) les *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* comportent les séries suivantes:

mathématiques—mécanique (2 fascicules);
physique (2 fascicules);
chimie (2 fascicules);
géologie—minéralogie (2 fascicules);
géographie (2 fascicules);
biologie (2 fascicules);
philosophie;
sociologie;
sciences économiques (2 fascicules);
psychologie—pédagogie;
sciences juridiques;
histoire (2 fascicules);
linguistique—littérature (2 fascicules).

43906